

Zajati v Angole

“Než přišla UNITA“

Lubomír Sazeček

Copyright © 1996 Lubomir Sazeček
Vydáno vlastním nákladem
ISBN 978-80-254-3962-3

Úvodem

Přestože už skutečně uplynulo mnoho dlouhých let od oné výjimečné události kterou jsem zažil na jihu Afriky, spolu s dalšími šedesáti pěti občany tehdejšího Československa, nemá asi stále spousta našich lidí jasno v tom, k čemu tam tehdy došlo a kdo byli ti lidé kteří museli absolvovat onen nesmírně krutý pochod napříč Angolou. Stejně tak jako vždycky nemělo mnoho lidí v republice jasno v tom, co následovalo dál po našem návratu domů. S čím vším se tehdy spojovalo naše odškodnění, jaká byla jeho skutečná výše. Nemluvě už vůbec o tom, jaká byla ta tolik proklamovaná lékařská péče o ty tehdy tak mimořádné pacienty. Dokonce ani mnozí z mých spolupracovníků ve Štětí po mém návratu domů nechtěli věřit tomu, co jsme dostali v souvislosti se státním vyznamenáním "Za statečnost". Všeobecná představa našich lidí byla většinou taková, že toto vyznamenání bylo spojeno s nějakým hodně velkým balíkem peněz. Tento balík se ovšem tehdy rovnal pouhým tisícům korunám, alespoň v mém konkrétním případě, u ostatních z nás jsem po tom vůbec nepátral, takže ani vlastně nevím zda to někdy třeba nebylo více nebo méně.

A ani celkové odškodnění "Za útrapy spojené s pochodem v Angole", vyplacené mám ve výši dvaceti tisíc korun, nebylo vůbec nic proti tomu, co jsme si tam za tu dobu prožili. O výši tohoto odškodnění se přitom rozhodlo již v listopadu 1983 vládním usnesením, bylo to tedy už v době, kdy nás dvacet mělo do propuštění na svobodu ještě více než sedm měsíců. Ale i to bylo předmětem velké závislosti některých spoluobčanů, anebo alespoň konstatování jako třeba: *"Dobře jim tak, neměli tam lézt!"*, což se často spojovalo i s osobním urážkami.

Zúčastněné děti které tvořily třetinu zajatých přitom dostaly jen pouhou polovinu z toho co my dospělí. A asi to bylo i tím, že byly menší a měly tím zřejmě jen poloviční strach, poloviční hlad a poloviční zdravotní potíže. A nakonec ani my, těch dvacet posledních mužů, kteří jsme museli trapně čekat na své propuštění o celý jeden rok déle než ostatní, kromě ušlé mzdy, a to až po dva a půl roce handrkování nejen s Polytechnou ale i vládou, nic dalšího navíc. Přitom všechny naše noviny byly v době naší nucené internace plné psychického utrpení, které jsme si v tom zajateckém táboře prožívali. Ovšem brzy po našem návratu bylo na vše z toho rychle zapomenuto.

Také časté skryté narážky na takzvané mikrocelulóžky, které prý měly být zástěrkou k naší specializované vojenské činnosti, tak ty mnozí z nás posloucháme dodnes. A je to často opravdu velice nepříjemné. Nositelé těchto názorů totiž dokáží být opravdu někdy až velmi nechutní. Přitom je třeba velkým paradoxem to, že já sám jsem například nevoják a nejsem jediným kdo jím tam během těch několika lety byl. Podobně směšné jsou i hlasy těch kteří tvrdí, že právě oni byli těmi kteří tam budto měli odjet pracovat náhradou za nás, či po nás a také samozřejmě i ty, kteří prý mohou říci pravdu o naší činnosti a o tom jak nás zajišťovala během cesty Angolou vojenská jednotka z Československa.

Přitom v průběhu minulých let odjelo od nás do ciziny pracovat několik tisíc, a řekl bych, že spíše několik desítek tisíc dalších různých odborníků, kteří asi měli trochu větší štěstí a nedostali se do takového problému jako my. Mnohdy ale působili i v mnohem rizikovějších podmínkách a to, že se jim nic nestalo bylo zřejmě jen velkou souhrou náhod. Jiní rovněž zažili velice podobné příhody, ale jen díky menší nebo nulové popularizaci jejich problému se nedostali do tak velkého zájmu médií a tím i celé naší veřejnosti. A nikdo v nich také nikdy nehledal všelijaké agenty nebo instruktory. Po našem zajetí ale také nikdo nehledal skutečnou pravdu, jen se často naše situace brala jako laciná senzace a my jsme přitom byli bez jakékoli příčiny odsuzováni.

Je přitom také velice zvláštní i to, že se na této výjimečné situaci mnohdy přižívovali i takoví lidé, kteří to myslím vůbec neměli zapotřebí. Jako například žena tehdejšího československého velvyslance v Angole. Tak ta dokonce ve své knize „Žhavé slunce nad Angolou“ píše kromě jiných nesmyslů i to, že dva roky před přepadením město Alto Catumbela osobně navštívila. Podle tehdejších expertů kteří tam působili tam však nikdy nebyla. Takovou událost, jakou je návštěva ženy velvyslance, by asi jen tak lehce nikdo nezapomněl a jistě by se o tom alespoň mluvilo, protože se s takovou návštěvou vždy spojovaly některé další události. Dům rodiny ředitele Nuno však ve své knize popisuje celkem věrohodně, ale to už mohla mít z vyprávění našich delegátů, kteří tam za námi pravidelně jezdili a jistě to prostředí v Luandě vyličili v těch nejlepších možných barvách.

Dalším dobrodincem, který na našem případě zřejmě velice úspěšně parazitoval, byl bývalý ředitel Československé televize z šedesátých let a bývalý poslanec Evropského parlamentu Jiří Pelikán. Ten sice asi ne veřejně, ale v okruhu svých přátel se musel určitě velmi často chlubit svými zásluhami o naše propuštění ze zajetí. V některých nekrolozích po jeho smrti se v několika našich novinách objevily zmínky o tom, jak nám osobně a statečně pomáhal při propuštění ze zajetí. Přitom ale, ani já, ani nikdo další z nás jsme ho v Angole nikdy neviděli. Jistě, v červenci v roce 1983 tam sice docela dobře s delegací Evropského Parlamentu mohl být, ale jak my dobře víme, tak tam nebyl. A nebo jsme ho tam nikdo neviděl. Podobným způsobem se vyjadřovali někteří současní pseudohistorici kteří to mají dokonce tak domotané, že tvrdí o Pelikánovi, že vybavil propuštění první skupiny 45 zajatců. Jenže právě proto, že on tam vůbec nebyl tak to každý vykládá jinak. Čerpají z dohadů a nepodložených informací protože zřejmě neměl ve svých lžích jasno ani sám Pelikán. Jsem čím dál tím víc přesvědčen, že on v Angole ani nikdy nebyl.

Dalším hodně nepříjemným pokusem o zneužití naší situace, byly různé vnější tlaky na organizaci UNITA. O některých jsme dokonce věděli, o některých zase vůbec ne. Část jsme se dozvěděli ještě před propuštěním dětí a žen. Něco až po příjezdu domů, poslední až po změnách v Evropě v roce 1989. V každém případě to bylo ze strany těch pokoušejících se něco nedůstojného, bylo to hanebné zneužívání situace lidí kteří si to nijak nezasloužili. Přišlo mi to, jako by někdo zneužíval zdravotního stavu nějakého člověka ke svým politickým cílům.

Například to, aby nás vyměnili za tehdy vězněného syna tenisty Javorského, který byl snad odsouzen špionáž a nezákonné opuštění republiky, jak se tomu tehdy s oblibou říkávalo. V případě Javorského ml. se tehdy angažovala celá řada emigrantů, zejména francouzská skupina okolo J. Jostena. Koneckonců i v cizině se objevily další pokusy jak využít našeho zajetí a hned ze začátku byla ta tendence jak přímo v Angole, tak i mimo ni, snaha o maximální vytěžení této situace k politickému prospěchu různými návrhy na výměny různých osob z různých oblastí světa. Začalo to snahou o výměnu zajatých UNITA, pokračovalo nějakým francouzským lékařem zadrženým v Afganistánu a myslím, že ani všechny varianty pokusů o zhodnocení ani pořádně neznáme.

Ačkoliv tento díl měl podle chronologie vyjít jako první vychází až po druhém. Stalo se to shodou okolností, kdy ten druhý byl v časovém stresu směřován k události 25. výročí návratu 45 čs. občanů v první skupině. A přestože jsem v něm upozorňoval na to, že se jedná o to, jak jsem si ty události pamatoval a vnímal já, přesto se našli někteří z nás kteří se nad tím textem urazili. Přitom jsem to psal s maximální opatrností a spoustu skutečností nezmínil, nezmínil jen proto, že by ho nepochopili nezúčastnění. Jak je ale vidět, nemusí to pochopit ani ti, kteří to vše spolu se mnou absolvovali.

Příprava na odjezd

Angola. Toto trochu podivné a krátké slovo se stalo pro některé z našich lidí v továrně doslova mocným a kouzelným zaklínadlem. Z ničeho nic se totiž mezi námi objevily informace o nějaké vzdálené africké zemi, zemi kterou předtím nikdo z nás neznal a mnozí přitom také ani netušili to, že je toto slovo někdy dokonce doslova osudově zasáhne. Na samém prvopočátku jsem to vlastně, a to z docela pochopitelných důvodů, nemohl tušit ani já sám. To vše ale přišlo až mnohem později. Tím to však bylo pro všechny překvapivější.

Z našeho spíše hodně malého, snad jenom pro papírenský průmysl významného městečka, ležícího na jihovýchodě severočeského kraje, se totiž dostali někteří lidé až daleko do subsaharské Afriky, do Angolské lidové republiky. Byla to tady pochopitelně tak obrovská událost, že se snadno a velice lehko stala terčem zájmu celé továrny a vlastně i města. Mluvílo se o tom, díky té velké výjimečnosti, na všech výrobních provozech, ale i ve všech možných kancelářích ale i restauracích a obchodech. O těch exotických výjezdech našich kolegů a bylo to tehdy na programu každodenně. V SEPAP¹ Štětí se prakticky skoro všichni lidé mezi sebou víceméně osobně znali, a to přestože tu bylo zaměstnáno téměř 4.000 lidí. Navíc v té době pro většinu z nás i dovolená v Jugoslávii byla něco extra, natož pracovní pobyt někde ještě mnohem dál, až kdesi na druhé straně zeměkoule.

Takže ty zcela úplně první z příležitostí pro některé zaměstnance ze závodu SEPAP Štětí, kde jsem právě v té době pracoval, jezdit od nás do CCPA² ve městě Alto Catumbela³ v Angole, se objevily v přímé souvislosti s vlastním vyhlášením nezávislosti Angolské lidové republiky. To se stalo dne 11.11.1975. V tomto roce dalo Portugalsko dosti překvapivě nezávislost všem svým početným a rozsáhlým zámořským koloniím, tehdy snad s jedinou výjimkou miniaturního Macãa, po revoluci proběhlé u nich v dubnu na jaře roku předešlého. Portugalsko se tehdy poklidnou dubnovou, tzv. "karafiátovou", revolucí změnilo z původně polofašistické diktatury.

Následkem toho byly ty velké a nevratné demokratizační procesy a nejen v zemi samotné. Jedním z nich bylo i vzdání se velmi rozsáhlého koloniálního panství, těch zámořských území která země získala svou obrovskou aktivitou hlavně při objevných plavbách během 15. a 16. století. Byly to trochu v rozporu s logikou vývoje světové situace poslední kolonie na světě. Všechny ostatní koloniální mocnosti k tomuto nevyhnutelnému kroku přistoupily již dávno předtím, okolo roku 1960. Ale nebylo to asi vždy to nejlepší řešení. Mám tu teď hlavně na mysli výrok bývalého ministerského předsedy Velké Británie, Winstona Churchilla, který se k tomu kroku vyjádřil asi takto: *"Poskytnutím nezávislosti naším koloniím jsme se na nich dopustili toho největšího přikopání!"*

Takže to vše, co v těchto bývalých portugalských koloniích následovalo potom, to se asi ani v nejhorším snu nedalo předpokládat. Téměř všichni z naturalizovaných Portugalců, do té doby v afrických koloniích již celá léta trvale žijící, je houfně opustili a navrátili se většinou nazpět do Portugalska, někdy také do Kanady Anglie. Sice tím většinou riskovali sociální nejistotou, ale strach z následných nepřiměřených reakcí Afričanů na nový stav byl v tu chvíli zřejmě převážující. A protože v těchto bývalých koloniích zaujímali především ta rozhodující místa, potom se naprosto logicky celá dlouhá řada tamních podniků, institucí a organizací totálně zhroutila. Došlo k naprostému hospodářskému kolapsu.

1 - Severočeské papírny, podnik který zahrnoval několik závodů na území kraje

2 - port. - Companhia de Celulose e Papel de Angola - Angolská společnost celulózy a papíru

3 - port. - Alto Katumbela - Horní Katumbela, název podle řeky na které městečko leželo

Tehdy ovšem vyzvala OSN všechny vyspělejší státy světa, aby pomohly těmto bývalým portugalským koloniím ke znovuobnovení chodu jejich infrastruktury a národních ekonomik. A tak už za necelé dva roky potom, bylo to tak někdy na jaře v roce 1977, odjelo několik prvních pracovníků z našeho závodu ve Stětí do angolského městečka Alto Catumbela, aby tam v docela malém týmu spolu dalšími odborníky z několika jiných papírenských závodů z celé ČSSR, pomohli zrekonstruovat silně zanedbané provozy jediné celulóžky a papírny v celé této zeměpisné oblasti, které po opuštění kombinátu a země Portugalci těsně po vyhlášení nezávislosti neměl pořádně kdo řídit.

Československo navíc mezitím uzavřelo s Angolskou lidovou republikou řádnou hospodářskou smlouvu o spolupráci a technické pomoci v jejímž rámci byla nakonec tato pomoc poskytována. Součástí této smlouvy ovšem nebyla pouze naše přímá pomoc tam u nich v Angole, nýbrž i proškolení jejich vybraných pracovníků na našem území, což se v krátké době rovněž zrealizovalo. Právě angolští kandidáti na budoucí technické kádry ve zmíněné Alto Catumbela skutečně záhy přijeli i k nám, do našich papírenských závodů. Zaškolení v několika větších závodech v Československu absolvovali výrobní a technický náměstek, vedoucí celulóžky, papírny, regenerace a elektrolyzy a celá řada mistrů z vyjmenovaných provozů a údržby. Jejich praxe zde trvala od tří do šesti měsíců, záleželo na tom do jaké funkce se příslušný pracovník zaškoloval. Také i to zda se potom dostal do jednoho závodu nebo jich postupně absolvoval více s tím souviselo.

Už za necelé dva roky od již zmíněného hromadného odchodu Portugalců ze země nebylo možné některé technologické soubory v CCPA Alto Catumbela použít bez dalších větších rekonstrukčních investic. Během této pro nás na první pohled relativně krátké doby došlo totiž vlivem nulové údržby, a také vlivem nechtěné odstávky provozů vzniklé odchodem kvalifikovaných pracovníků, ke značnému poškození rozhodujících součástí technologického zařízení, nejen varny celulózy, ale i některých dalších výrobních provozů. Samozřejmě, že i samotné odborné posouzení toho, co by bylo nutno nyní vyměnit nebo třeba jen opravit, bylo nad síly domácích zaměstnanců. Angolští pracovníci továrny na to sami tehdy prostě vůbec nestačili. Neměli, a také ani vůbec nemohli mít, ještě dostatečné praktické ale ani teoretické znalosti.

Portugalci, kterých původně v továrně pracovalo asi tak 350, jim vlastně nikdy předtím, v průběhu minulých let, nedali k tomu aby sami mohli ovládnout vlastní technologii výroby prázdnou příležitost. Nakonec i celé nové vedení továrny bylo sestaveno z pracovníků kteří s výrobou celulózy a papíru neměli nikdy předtím nic společného. Na pozice vedoucích středisek a mistrů byli potom dosazeni původní přední dělníci, ale i ti byli většinou bez jakéhokoliv odborného vzdělání. Drtivá většina z nich absolvovala alespoň zmíněné tři až šestiměsíční pracovní stáže v československých celulóžkách a papírnách, kde se seznamovali s naší technologií a způsobem řízení provozů. Předtím měli pouze jakous takous praxi, která jim nebyla moc platná, díky tradičně snížené schopnosti udržet si v hlavě jakékoliv informace.

Od nás z republiky se jezdilo pracovat do angolské továrny CCPA ze samého začátku jenom na šest měsíců. Bylo to vlastně na tu nejdelší možnou dobu, která se dala podle tehdejších zákonných předpisů označit jako služební cesta, bez pracovníprávních změn ve smlouvách dotčených pracovníků. A teprve až mnohem později, asi tak po jednom a půl roce, se už přistoupilo k jednoletým a potom dokonce také i k víceletým kontraktům a k pobytům expertů i s jejich rodinnými příslušníky. To ale už bylo v těch dobách, kdy se hlavně místní celulóžka opět, po té zmíněné částečné rekonstrukci, pozvolna rozjížděla na trochu větší výrobní výkon. Potom tam také již byly, a to už zase ze zcela pochopitelných důvodů, delší pobyty našich odborníků nezbytnou nutností. Stejně jako i větší počty expertů zejména praktiků z technologie.

Z našeho kmenového závodu SEPAP ve Štětí, tam byli obsazováni průměrně tak tři, maximálně čtyři pracovníci. Dalšími, do celkového počtu pětadvaceti až třiceti, to byli potom pracovníci z celé řady dalších celulózek a papíren po celém Československu, a bylo to včetně jak VÚPC⁴ Bratislava tak PAPCEL⁵ Litovel. Některé pozice v CCPA dokonce obsazovali i necelulózařští odborníci, zejména to byla ta pracovní místa, která byla hodně blízka buď administrativní a nebo také tlumočnické činnosti. Do všech dílen, ale hlavně do výrobních provozů, ovšem vždy chodili praktici z podobných výrobních celků, tedy z takových jaké byly zde u nás v Československu. Z takových jaké byly i u nás ve Štětí.

Celkový počet našich aktivních expertů v té továrně dosahoval, a to jen v těch vůbec nejlepších letech, až dvacet sedm či dvacet osm. A bylo to i přesto, že původně byl jejich počet z naší strany pro celou továrnu projektován a nasmlovován, mezi Polytechnou a angolskou stranou, na čtyřicet. Přitom ale téměř celá polovina z nich vlastně ani nepracovala ve směnných provozech. To ovšem potom zase, to na druhou stranu, vyžadovalo veliké každodenní pracovní vypětí od všech těch, kteří zde byli ve zmíněných provozech nasazeni. Snad jen díky té mimořádně dobré finanční motivaci nedocházelo k nějakému reptání a potřeby technického dozoru bývaly zajištěny prakticky stále, vždy podle aktuálních situací na jednotlivých provozech. V některých kritických případech jsme dokonce zajišťovali chod směn na jednom pracovišti pouze ve dvou lidech a tak se náš režim potom dělil jen na dobu v továrně a dobu na lůžku. Na nic jiného nebyl vůbec čas. Nutno ovšem dodat, že těchto hektických období, takzvaných "kontinuálů", tam bylo jen několik a nebyly zase ani tak moc dlouhé. Domácí totiž mívali značné potíže v zajišťování nejen hlavních, ale třeba i vedlejších surovin, a tak se často hurá systémem několik týdnů vyrábělo a potom zase dlouho jen čekalo na to, až zahřmí.

Když se ale potom časem navíc ještě k těm několika našim papírákům a jednomu lékaři, tehdy snad původně ve funkci závodního doktora těch prvních celulózarážů, již na podzim v roce osmdesát přidalo i několik dalších odborných lékařů a zdravotních sester do tamějšího zdravotního střediska Pôsto Médico⁶, a po nich ještě i elektromontéři ve zdejším hodně významném energetickém uzlu ENE-Angola střed⁷, bývávalo tu k potkání na dvou ulicích altocatumbelské čtvrti Bairro Um⁸ tohoto malého sympatického městečka někdy i více než-li osmdesát československých občanů. Byla to již poměrně velká skupina lidí která do značné míry ovlivňovala dění na zmíněném sídlišti.

V době začátků těchto velice exotických expertíz v Angole, ve zmíněném roce 1977, byl mým pracovištěm ve Štětí celulózový sušící stroj na středisku celulózka. Tam jsem tehdy už čtyři roky pracoval ve čtyřsměnném provozu, v té době jako strojvedoucí. A vím ale také, že když mě zajímalo to, zda bych se také nějak nemohl uplatnit v altocatumbelské CCPA, že mi řekl jeden technik který patřil mezi první z našeho závodu kteří tam pracovně byli, že tam žádné takové podobné pracoviště nemají. Později se ale bohužel ukázalo, že to asi byla nějaká jeho osobní záležitost vyhranění se vůči mně. V továrně CCPA v Alto Catumbela totiž nejenže dva normální papírenské stroje, ale dokonce i jeden takový podobný celulózový stroj jako ve Štětí byly, takže vážně nevím, proč mi tehdy neřekl celou pravdu. Přitom on sám patřil do té skupiny pracovníků kteří snad nikdy v praktických pozicích nepracovali, i když v technologii ano, leč ve funkcích tzv. límečků. Patřil totiž do skupiny která tam posuzovala rozsah nutných rekonstrukcí před rozjetím provozů.

4 - Výzkumný ústav papíru a celulózy

5 - závod vyrábějící technologické prvky pro papírenský průmysl

6 - port. - Zdravotní středisko

7 - port. - Empresa Nacional de Eletricidade - Národní podnik pro elektřinu

8 - port. - čtvrt jedna

Dost mě to potom, jistěže i z docela pochopitelných důvodů mrzelo, a to jistě nejenom pro to, že se tam tehdy dalo vydělat o mnoho více peněz nežli tady u nás v Československu. Přitom ale už i v SEPAPu Štětí jsme si vydělávali, a to i na tehdejší poměry, mnozí velmi slušné peníze. V neposlední řadě mi šlo také o to, získat třeba i nějaké nové životní zkušenosti a dost možná, že přitom zažít něco úplně nového, něco předtím ještě nikdy nepoznaného. Totiž to co mi do té doby nescházelo nikdy byla odvaha, přitom ale zároveň i touha dostat se někam tam, kde jsem předtím ještě nikdy nebyl. Představy o pracovním působení někde v exotických krajích jsem měl již od svých školních let.

Zejména proto jsem byl nadále a neustále v těsném kontaktu se všemi lidmi, kteří se po svém půlročním působení v Alto Catumbela vraceli domů nazpět do Štětí. Ale až teprve jeden další kolega z provozu celulózky, který tam byl rovněž půl roku, mi jednou po svém návratu u piva řekl trochu více o tom, jaké tam vlastně mají provozy a co se tam tedy profesně dá dělat. Konec-konců mi přitom také podal i spoustu dalších důležitých a lákavých informací ze života v tom zmíněném městečku a tím mě ještě více nažhavlil k tomu, abych se dál a ještě více o ten výjezd snažil. Nebylo to ovšem vůbec jednoduché, a především to hlavní, jak se vůbec k té cestě pracovat, to mně stále ještě nikdo pořádně neřekl. Ono to bylo takové tajuplné, žádný z expertů nechtěl mluvit o tom za jakých okolností se do výběru dostal.

Bylo to asi tak nějak po půlce listopadu v roce sedmdesát devět a to už jsem se zařekl, že se tam nějak určitě dostanu taktéž. Jednoho dne potom, a myslím, že to mohlo být tak sedmadvacátého prosince, jsem si přímo zašel domů za tehdejším vedoucím naší celulózky a spolu s ním, nad sklenkou Queen Anne a partičkou šachu, jsme se domluvili na tom, že mi nijak nebude bránit a že naopak podpoří můj úmysl, tedy odjet pracovat do Angoly. Měl jsem tehdy z toho všeho pochopitelně velikou radost zejména i potom, když mě nakonec podpořil i morálně: *“Poslouchej Luboši, když tam mohl být Kofina, a dokonce ve funkci poradce vedoucího celulózky, tak ty tam potom, jako směnový mistr, jistě můžeš být také!”*. Znal totiž z titulu své funkce každý aktuální požadavek pro obsazení volných míst v CCPA a v té době se právě o pozice několika mistrů jednalo.

Později mi ještě hodně pomohl i tím, že jsem byl na jeho přímý pokyn přerazen na místo, na kterém jsem měl ještě získat ty další potřebné praktické zkušenosti pro svou budoucí práci v CCPA. Bylo to sice více než trochu nestandardní řešení, pracoval jsem na pracovišti v zařazení které možná neodpovídalo mému současnému platovému hodnocení, ale budiž, pro mě to ale bylo dobré řešení. Tímto pracovním místem měl být zprvu regenerační kotel, protože kádrové oddělení usoudilo, a nevím proč, že mě obsadí tam?! Ukázalo se ovšem také to, že je ve všem okolo obsazování pozic pro Angolu řada intrik a hlavně všelijakých možných, někdy dokonce nepochopitelných spekulací.

Přestože v tom roce na náš závod přišla žádost dodat do Angoly pro PZO⁹ Polytechna celkem pět pracovníků na pět různých pracovních míst, tak při mém přihlášení na personálním odboru podniku byly obsazeny pozice dvě. Buď o těchto nabízených volných místech vůbec nikdo nevěděl, o čemž tedy opravdu dost pochybuji, anebo o ně prostě nebyl zájem. Ale časem se obsazování požadovaných pozic neustále měnilo. Já jsem té změny nijak nelitoval, oblast regenerace na celulózce mi nějak nepřišla k srdci, přestože kvalifikačně jsem k ní měl nejbližší. To už jsem se cítil lépe přímo na varně celulózy nebo u papírenského stroje. Záhy potom se proto asi také rozhodlo o tom, abych přešel na varnu-NZ, z titulu změny zařazení do CCPA. Ve výběru do Angoly se kupodivu, a pro mě docela nečekaně, objevil jeden z těch pracovníků, kteří mě měli zaučovat na pracovišti regenerace aniž by předtím vůbec byl v původním výběru.

To mi ani nijak zvlášť nevadilo, už díky řečenému, a nakonec ty mnohem složitější situace měly přijít ještě mnohem později. Já byl totiž za krátkou dobu, asi po dvou měsících, převelen na závnik u papírenských strojů na papírně, protože se pro změnu uvažovalo o obsazení místa technologa papírny. Takže jsem díky těmto hejblům z místa na místo poznal několik výrobních provozů, což by se mi bez snahy po výjezdu asi nikdy nestalo. Jak se říká, vše špatné je někdy k něčemu dobré, a nebo také naopak. Ovšem ty nepochopitelné kejkle někdy vyvolávaly nesprávný dojem o nějakých osobních protekcích.

Na druhou stranu ale už zase jenom to, že se tam někdy řádově od počátku roku 1979 začalo jezdit s rodinami a na celý rok, eventuálně po prodloužení třeba i na trochu déle, bylo nové a velmi příjemné zjištění. Následovala pochopitelně ještě celá řada nutných a velmi zdoluhavých schvalovacích řízení, tehdy do toho skutečně mohl mluvit každý kdo chtěl, a po nich také následovaly i první povinné prohlídky u lékařů specialistů včetně různých druhů očkování. Když říkám různých tak to opravdu myslím doslova. Nebylo snad jednoho experta který by měl naprosto shodná očkování jako některý druhý kolega, eventuálně i jiný další. Každému z nás zásadně ordinovali jiná očkování, snad jen žlutá zimnice a antimalarika byly standardně u všech vyjíždějících. V měsíci únoru potom proběhly také už formální osobní pohovory na PZO Polytechna která vlastně tuto práci pro nás zprostředkovávala.

Zdalo se mi také, že se snad již nic nemůže stát a že opravdu ve velmi krátké době odjedu na jih Afriky spolu s dalšími čtyřmi spolupracovníky z našeho závodu SEPAP ve Štětí. Dokonce máme už všichni z nás podepsané pracovní smlouvy a to na jeden rok, respektive deset a půl měsíců. Při podpisu těchto smluv v březnu, se také na Polytechně setkáváme s několika dalšími z možných kandidátů na experty do CCPA Alto Catumbela připravovaných na výjezd pro tento kalendářní rok. Problémem potom bylo už jenom to, že platnost našich lékařských prohlídek k výjezdu byla pouze tři měsíce od vydání, to ale většinou naneštěstí nestačilo na pracovní tempo Podniku zahraničního obchodu Polytechna, kde nám vše okolo našeho pracovního vycestování zprostředkovávali a zajišťovali.

Takže jak jsme v té partě pěti šťěáků spolu oslavovali, hned na druhý den po podepsání pracovních smluv, tak se bohužel brzy ukázalo, že to bylo až příliš předčasně. Zatím velké většině z nás, kteří se na výjezd chystáme, propadla tříměsíční platnost zdravotních prohlídek, mě už za dva týdny. A tak už nám některým opravdu nezbylo nic jiného, než začínat znovu s tím nepříjemným oběháváním odborných lékařů. Naštěstí drtivá většina z očkování do tropů vydrží mnohem déle než ty papíry potřebné k výjezdu. Mě osobně to docela zkomplikovalo ty následné opakované zdravotní prohlídky, protože mně osobně po té oslavě maličko uletěly bilirubiny v jaterních testech a krajský specialista schvalující náš odjezd s tím dělal trochu potíže. Dokonce si mě nechal odebrat na kontrolní test ještě jednou pod osobním dohledem přímo na klinice v Ústí nad Labem.

To se nám ale už kvapem přiblížilo léto roku tisíc devatenáct set osmdesát. Byl už za námi vlastně celý květen a nám všem se pomalu zdálo, že náš odjezd do té neznámé a tolik exotické africké země musí nastat snad každým dnem. Očekávali jsme to všichni z nás se zřejmou netrpělivostí. Pochopitelně, že to postupně vnašelo i do našich běžných činností neklid a velkou nervozitu. Bylo přibližně okolo sedmáctého června 1980, když za mnou pozdě odpoledne přiběhl kolega Václav. Byl opravdu doslova celý nažhavený tím, jestli jsem už také dostal telegram z pražské Polytechny, vyzývající nás k odjezdu do Angoly. Jenže já už jsem téměř celé čtyři týdny věděl o tom, že s nimi zatím nikam neodjedu. S nikým jsem do té doby o tom doposud nemluvil, nechtěl jsem těm škodolibějším lidem ve svém okolí udělat sebemenší radost. Kupodivu se to tehdy nedostalo ven ani jinými kanály.

Takže potom vlastně i sám zmíněný Václav byl touto mou informací skutečně hodně, a zdálo se dokonce, že v jeho případě i nemile překvapen. A tak se tedy stalo to, že se můj odjezd do Angoly prostě na první pokus nekonal. Protože však lidem na Polytechně zřejmě přece jen o mou realizaci v Angole šlo, nakonec ona i ta pézetka z toho měla také to své. Tak následovala již dříve jednou zmíněná papírna, kde jsem se měl zaučovat technologii a obsluhu papírenského stroje. To je tedy další změna v programu mého už tak komplikovaného zácvičku. Bylo to však pro mě pracoviště charakterem mnohem bližší, než byl první regenerační kotel a nebo třeba varna-NZ. Nakonec i s obsluhou těch papírenských strojů díky podobnému zařazení a občasným kontaktům jsem se dobře znal. A to stěhování bylo vlastně zase jen na popud ze strany některých našich pracovníků tam v CCPA, to zřejmě na rozdíl od těch prvních dvou předchozích přeražení. Nebyl jsem z toho vůbec v dobré pohodě, jistota odjezdu se vytrácela a nikde se nedalo dopátrat nějakého výsledku. Jenže pro Polytechnu bylo asi v tu chvíli jednodušší protlačit již jednou schváleného, než složitě hledat někoho nového a tak pokračovalo mé stěhování po provozech SEPAP.

V celé té československé skupině pracujících v Alto Catumbela se totiž mohli, jak jsem sám později zjistil, běžně jakkoli vyjadřovat k nově navrhovaným stávající zde přítomní experti a je tedy i pochopitelné to, že toho práva asi také všichni plně využívali. Později mě dokonce, asi na základě těchto mnohých a tam asi také někdy trochu i nepochopitelných změn, označil jeden z tehdy přítomných kolegů za pravděpodobně nejprotekcňějšího experta, který tam kdy byl od nás vyslán. Jenomže se v tom mém případě vůbec nejednalo o nějakou zvláštní protekci, ale jak já si myslím spíše jen o to, že mě PZO Polytechna prostě jen chtěla umístit a náš závod ji chtěl, a asi zase zcela jednoduše a prostě, v její žádosti jen vyhovět. Ale ani toto ještě zdaleka nebyl naprostý konec se všemi těmi škatulatami po továrně. Do celé hry totiž vstupovaly také faktory z oblasti našeho generálního ředitelství papíru a celulózy, které vlastně bylo přímým partnerem pro PZO Polytechna a to také mělo občas připraveno k nasazení své vlastní koně které chtěli podržet. Byl to opět někdo, kdo sice vstoupil do hry později, ale přednost přede mnou z nějakého důvodu dostal.

Putuji tedy z provozu papírny opět na starou NZ varnu celulózky, teď už sice ne jako obyčejný varník který již jednou nebyl schválen, ale nyní je to dokonce na místo směnového mistra. Vlastně tedy do ještě vyšší pozice než byla ta původní předchozí. A nad tím vším již rozum skutečně zůstával stát. Ovšem to definitivní rozhodnutí, tedy i konečné slovo o přijetí konkrétního experta, má však až angolská strana. Ta vždy ale až po tom ďábelském našeptávání ze strany Čechoslováků přítomných v CCPA Alto Catumbela. Mě to tehdy vlastně ani příliš netrápilo, vůbec jsem si totiž neuvědomoval a vlastně snad ani pořádně nemohl, to podezření proti mé osobě, které však bylo především velmi absurdní. Všechny aspekty těchto procesů jsem si pořádně uvědomil až při těch chvílích, kdy jsem dostal stejnou možnost vyjádření se k některé plánované a schvalované osobě.

Teprve až tam mi to vše pořádně docvaklo, o co tehdy zřejmě v tom mém případě vůbec šlo. Bylo ovšem dosti těžké s jistotou definovat, kdo z tehdy přítomných lidí mohl mít tak závažné výhrady a kdo se tedy zasloužil o to nekonečné prodlužování mého nástupu. Za mého pobytu se toto právo výhrady víceméně neužilo. Ačkoli si vzpomínám, že jsem byl ve Štětí dokonce označen za jednoho, který zabránil stejným způsobem kolegovi Tomášovi ze Štětí v odjezdu. Nakonec se to vysvětlilo tak, že to musel být někdo jiný a ani jsem nevěděl pořádně kdo. Proti tomu dotčenému jsem nikdy osobně nic neměl, koneckonců on už tu jednou na půl roku byl. Jediné co potom on sám kvitoval na tom odmítnutí bylo to, že s námi ve finále nemusel šlapat tu nepříjemnou štreku přes celou Angolu.

Po tomto vlastně více nežli jednoročním putování z jednoho našeho provozu na druhý, kdy se pomalu přehoupl jeden celý kalendářní rok, tak potom došlo i na mě, tedy konečně na můj odjezd. Jistěže ještě muselo zákonitě následovat podepsání zcela nové pracovní smlouvy na PZO Polytechna. Nyní už je to ale přímo na celé dva roky, ve funkci mistra varny celulózky, a k tomu také zjištění, že se mnou pojede v naprosto stejném termínu a také ve stejné funkci, jeden můj bývalý směnový mistr který už v současné době nějaký čas pracuje v závodním výzkumu SEPAP. Byla to pro mě výhoda v tom, že v současné době na celulózce v CCPA nikdo ze Štětí nebyl.

Z naší nově uzavřené pracovní smlouvy nám také kromě jiného vyplývalo to, že si máme zakoupit, respektive, že máme nárok na docela slušný příspěvek na pořízení všech nutných potřeb a oblečení do tropů. Dostal jsem ho vyplacen už jak pro sebe, tak dokonce nějakým omylem i na celou mou rodinu která měla přijet za mnou asi tak do pěti měsíců po mém nástupu v Alto Catumbela. Prodělal jsem si poněkolkáté a opakovaně všechny předepsané zdravotní prohlídky a začal si už v červnu také čerpat zbývající řádnou dovolenou tak, abych si stihl svůj celý letošní alikvotní nárok vyčerpat ještě před vlastním odjezdem. Bylo to pro mně už přinejmenším docela příjemné období, kdy ten soustavný tlak ze mě docela spadl. Vše se potom událo v naprosté pohodě a bez nejmenších komplikací.

Dále už následovalo to opětovné nakupování nových zásob potravin a dalších nutných osobních potřeb o kterých se tehdy i zde s naprostou jistotou vědělo, že se v angolské Alto Catumbela dlouho a standardně nevyskytují. Průběžné informace o tom všem, co je třeba vézt sebou, se stále získávaly od rodinných příslušníků těch pracovníků, kteří v Angole právě pracovali a nebo se třeba nedávno vrátili nazpět domů. Je jasné, že se i tam situace časem měnila a tím se měnily i nároky. Pro tento účel byla zaplacená všem expertům k jejich letence i velmi užitečná nadváha dvaceti kilogramů. Tím mám dohromady k dispozici celých čtyřicet, plus ještě něco do ruky v letadle. Ono přece jenom vézt si sebou všechny své osobní věci a část potravin na celé dva roky to jistě něco váží. Když to tak vezmu, tak jsem si sebou potom určitě vezl dobře přes padesát pět kilogramů různých zavazadel.

O čem se doma nemluvalo

Odjížděli jsme všichni z nás většinou, a musím přitom říci že také i docela rádi, do té dálky kterou jsme nikdo pořádně ani neznali. Z dostupných informací, získávaných z našeho tehdejšího tisku, byly všechny z tehdy víceméně pochopitelných důvodů nejspíše jednostranně zkreslené. Je ale také velice pravděpodobné to, že i kdybychom se zajímali o zprávy ze strany druhé, neměly by pro nás nějakou lepší a tedy objektivnější hodnotu, která by nám dala vyčerpávající odpovědi na všechny potřebné otázky. Případné publikace encyklopedického charakteru také nedávaly velkou šanci se něco zajímavého dočíst, jak se nakonec po příjezdu na místo velice rychle ukázalo.

Dokonce i některá z doporučení odborných lékařů nebyla vždy úplně až tak přesná. Mě osobně například krajský odborník doporučoval vypít denně až devět litrů čaje. Nikdo totiž pořádně neznal ani klimatické podmínky v oblasti našeho pracovního výkonu, natož konkrétní společenskopolitickou situaci na místě samém. Jistě nikdo kromě těch, kteří se odtamtud po své misi vraceli. A řekl bych, že ani ty jejich informace nebyly úplně nejobjektivnější. Také jak by mohly být. Každý jednotlivec tam byl za vyložení odlišných podmínek. Ty se většinou měnily ještě rychleji než Napoleonovi u proslulého Waterloo. Možná také, že nebyl vůbec zájem děsit potencionální nováčky krvavými historkami. Těžko se k tomu vyjadřovat nyní, když už dobře víme své!

Ale z toho co přinášeli ti již vrátivši se experti se vše jevilo jako téměř idylická záležitost. Jak práce v obnoveném závodě na výrobu celulózy a papíru, s docela slušnou technologií a techniky z nichž někteří dokonce absolvovali praktický výcvik v Československu. Tak i krásné klimatické a tím i všeobecné životní podmínky, docela dobré zásobování běžnými potřebnými potravinami. Také popis úrovně bydlení a života v Alto Catumbela byl vždy tak pozitivní, že tomu snad ani nešlo nepodlehnout. Ale to právě byly jejich subjektivní pocity, pocity lidí kteří věděli, že za šest měsíců zdvihnou kotvy a už se sem zřejmě nikdy nedostanou. Koneckonců stejným způsobem se o tom prostředí vyjadřovali i na Polytechně. Skutečně nic nenásvědčovalo tomu co na závěr přišlo.

Prostředí v angolské Alto Catumbela bylo nejen těmito navrátilci popisováno jako velice příjemné, a byl nám přitom vždy velmi zdůrazňován i společenskopolitický aspekt našeho pobytu, tedy význam naší účasti na celkovém rozvoji této významné oblasti. Také údajně velké možnosti k poznávání nejen blízkého okolí, ale i jiných mnohem vzdálenějších oblastí v této pro nás exotické zemi. Možná si tehdy nikdo přitom neuvědomoval to, že půlroční pobyt je něco naprosto jiného než může být pobyt dlouhodobější. Nakonec teprve až později jsem si i já sám uvědomoval to, jak se mnohdy lišili od sebe ti, co zde byli na půl roku a jiní, kteří tu strávili třeba tři roky i více.

A jistě to nebylo pouze v rozdílné mentalitě těch dotčených jedinců. Rozhodně ten dlouhodobý pobyt do jisté míry moderoval i chování každého z nás. Krátkodoběji působící pracovníci většinou brali vše úplně jinak než my, kteří jsme měli smlouvy na trochu delší dobu. Kromě toho ty přístupy mohla ovlivnit i přítomnost rodinných příslušníků, respektive vše okolo zařizování jejich příjezdu, což bylo někdy také trochu stresující. Výsledkem bylo potom to, že někdy expert nejenže netrpělivě čekal na příjezd rodiny, ale jindy zase naopak, a to dost paradoxně, zase už čekal na odjezd svých blízkých zpět domů. I když do dlouhodobějších pobytů se pouštěly spíše dobrodružnější a také flegmatičtější povahy. Krátkodobě zde působily spíše opatrnější typy a nakonec pokud už třeba podepsaly delší smlouvu, nebylo pak výjimkou, že ji nakonec nedodržely.

Při podpisu smlouvy na Polytechně jsme všichni z nás koneckonců také podepisovali i poučení o tom, jak se máme během pobytu v Angole chovat ve vztahu k místním událostem. Znamenalo to především to, že jsme se písemně zavázali, že se nebudeme vměšovat do případných místních politických, náboženských a i občanských konfliktů. Byli jsme upozorněni zejména na to, že se nás tyto věci netýkají a proto vždy půjdou mimo nás. A protože se nikdy nic zvláštního, za ta léta od začátku našich expertíz, nepříhodilo a rovněž i reference od kolegů, kteří se po svém pobytu v Angole průběžně vraceli nevyvolávaly žádné pochybnosti, a koneckonců ve finále i to, že si tam již více než rok brali mnozí i rodiny svědčilo o tom, že tam je zřejmě opravdu vše v naprostém pořádku.

Ale pojďme nazpět, k těm tehdy nám zcela neznámým vnitřním politickým problémům Angoly. Dá se totiž říci, že se ani samotná Angola nijak zvlášť nevyomykala průměru bývalých kolonií a to včetně průběhu osvobozenického boje proti svým kolonizátorům. Do doby získání své úplné nezávislosti na Portugalsku na podzim v roce 1975 vznikla postupně celkem tři, respektive čtyři velká protikoloniální hnutí, která o nezávislost usilovala otevřeným ozbrojeným bojem, proti téměř pět set let tam přítomným Portugalcům. Ta čtvrtá z nich, hlavně separatisticky orientovaná FLEC¹⁰, spíše usilovala o odtržení enklávy Cabinda ležící za osmdesátikilometrovým koridorem na severozápadě země.

Významní činitelé těchto uskupení občas přecházeli mezi těmito organizacemi a dělo se tak většinou z vyložení politických důvodů, nebo také někdy z nenaplněných osobních ambicí. Toto vše celkem logicky muselo rozdělovat tuto multikulturní zemi, ve které žije celkem devět velkých etnických skupin (ty se ještě dále dělí na asi 160 větších či menších různých kmenových uskupení), na v tomto případě tři různé velké politické tábory, které si mezi sebou vůbec nic neodpustily. To také potom znamená, že už během toho tzv. osvobozovacího boje se dost často stávalo to, že na sebe tato hnutí vzájemně zaútočila a vůbec to nebylo nějakým omylem. To se ale bohužel přeneslo i do období po vyhlášení nezávislosti.

Dalším velkým problémem pro Angolu bylo to, že v celé Africe poměrně hodně uznávaná Organizace africké jednoty (někdy Organizace afrických států) nejprve určila oficiálním nástupcem Portugalců jednu, potom těsně před vyhlášením nezávislosti zase druhou osvobozenickou organizaci. Tím posledním oficiálně stanoveným nástupnickým hnutím, krátkou dobu před předáním moci Portugalskem, se stalo současné vládnoucí MPLA¹¹. Potom zcela jistě zapracovala uražená ješitnost ostatních odmítnutých vůdců, ale i zásadně rozdílná zahraniční orientace všech tří hnutí. To vše byly přinejmenším dostatečné důvody k tomu, aby byl mezi všemi třemi hnutími veden i nadále nesmiřitelný ozbrojený boj. Boj který měl tak fatální dopad na naši činnost v Alto Catumbela a který nám přinesl i to celé utrpení které potom následovalo.

Zmíněná vládní MPLA byla založena už v roce 1956, údajně s přímou účastí a velkou podporou portugalských komunistů, později byla podporovaná z docela pochopitelných důvodů především z Moskvy a jejich východoevropských satelitů. Měla totiž zcela jasný a silně vyhraněný komunistický charakter. A když se kromě toho k docela tvrdým původním africkým manýrům přidaly i ty komunistické, tak následkem toho všeho vzniklo něco pro nás už nezvyklého. Řešení některých jejich vnitřních třenic dosahovala takových podob, že padesátá léta u nás byla proti tomu procházkou růžovou zahradou. Proslulý byl zejména 27. květen v roce 1977, který byl takovou čistkou, že to schytalo okolo 70.000 lidí, některé prameny uvádějí až 300.000 zabitých. Popravovalo se prý, pro ještě větší odstrašující efekt případným následníkům, dokonce i o poločasech fotbalových utkání na mnohých stadionech.

10 - port. - Frente para a Libertação do Enclava de Cabinda – Fronta za osvobození enklávy Kabinda

11 - port. - Movimento Popular de Libertação de Angola – Lidové hnutí za osvobození Angoly

Největší oporu, jak již bylo řečeno dříve, měla tato organizace v tehdejší celém východo-evropském bloku, odkud jí také plynula největší nejen morální, ale hlavně ta hospodářská a masivní vojenská podpora. Byli tam proškoleni a studovali tam mnozí mladí Angolané ve všech možných učebních a později i studijních oborech. Naneštěstí pro Angolu měli ale tendenci se nevracet domů. V čele vedení MPLA (později přejmenované na MPLA-PT¹²) byl do roku 1962 její zakladatel Viriato da Cruz, kterého vystřídal Antonio Augusto Neto, míšenecký intelektuál, který okolo sebe soustřeďoval ambiciózní skupinu lidí stejného založení i původu. Ten ji potom vedl až do své nenadálé smrti v září 1979. Po něm nastoupil do prezidentské funkce, tehdy ještě relativně mladý, José Eduardo dos Santos, ten byl do té doby činný pouze jako předseda angolské mládeže JMPLA¹³, naftový inženýr vystudovaný v Baku v tehdejší SSSR. Nu a dos Santos se ale stále drží, zuby nehty, svého „korytka“ dodnes! Je to ale bohužel taková angolská obdoba Roberta Mugabeho z téměř sousední Zimbabwe. Také vede svou zemi do pekel prostřednictvím státem organizované korupce. A to dokonce ještě o jeden rok déle než Mugabe! Jediné štěstí je snad to, že v Angole nedošlo k vyvlastnění zahraničních firem, jinak by tam byla situace naprosto stejná!

Druhá největší angolská protikoloniální organizace UNITA¹⁴ byla založena až roku 1966, kdy vznikla odtržením některých více ambiciózních činitelů z FNLA¹⁵ a která byla zaměřena nejvíce proafricky a která ovšem odmítala marxismus jako takový, klonila se z úplného začátku spíše k maoismu. Jejího vedení se tehdy ujal Jonas Malheiro Savimbi a ten, na rozdíl od J. E. dos Santose který je Caboverdian, byl původem čistý Angolec, ji vedl rovněž až do své smrti 22.2.2002, kdy byl v boji zabit vládními vojsky. O jeho zabití se také stále ještě mluví v hádankách, je tam mnoho otazníků, kdo měl největší zájem na jeho smrti, kdo se na ní podílel apod.

Tato velká a úspěšná organizace se těšila až do konce osmdesátých let velké podpoře především z USA a JAR. UNITA po vyhlášení nezávislosti 11.11.1975 změnila cíl své činnosti z původně portugalských sil na vládní MPLA. Důvody k jimi deklarovaným nutným politickým změnám za které bojovali nespočívaly jen ve zmíněné zahraniční orientaci. UNITA tvrdila, že má zejména zájem na zachování národního bohatství ve prospěch Afričanů, tedy Angolanů. Navíc vždy obviňovala současnou vládu z korupčního jednání, které bylo vždy jistě více nežli průkazné.

Tím však byla naprosto destabilizovaná celá země, zejména když proti světem legalizované vládě aktivně bojovalo i to třetí hnutí a tím byla FNLA. Podpora hnutí UNITA, jak už bylo řečeno, přicházela hlavně od USA, JAR ale i některých velkých západoevropských zemí, jako byla Francie, a zemí na severu Afriky, například Mali. Její činnost byla soustředěna, díky územní orientaci jejich příslušníků kteří pocházeli hlavně ze střední Angoly a největšího angolského kmene Ovimbundo, právě na tu střední a jižní oblast země. Tam také UNITA měla vždy své největší základny ve kterých se stále cvičili noví adepti na boj proti ideologickému nepříteli. Díky velice malému zalidnění země, která je přitom rozlohou desetkrát větší než bylo bývalé Československo, se dalo docela dobře v těch rozsáhlých oblastech operovat, bez obav z nějakých potíží ze strany vládních vojsk. Organizace měla mnoho velkých základen po většině území na jih pod desátou rovnoběžkou jižní šířky. To ovšem byly věci, které nemohli postřehnout ani ti nejlepší pozorovatelé z našich řad, za těch svých prvních šestiměsíčních pobytů. Tím také nemohli předat nějaké varovné informace svým nástupcům, vedoucí k omezení pobytu rodin s dětmi ke kterým v pozdějších letech hromadně docházelo.

12 - přibýlo PT – Partido de Trabalho – strana práce

13 - port - Juventude do Movimento Popular de Libertação de Angola – Mládež lidového hnutí za osvobození Angoly

14 - port - União Nacional de Independência Total de Angola – Národní svaz za úplnou nezávislost Angoly

15 - port - Frente Nacional de Libertação de Angola – Národní fronta za osvobození Angoly

Takže to poslední velké hnutí FNLA, bylo vytvořeno v roce 1962, ze dvou malých organizací UPA¹⁶ a PDA¹⁷, pocházejících z oblastí na severozápadu země, respektive vzniklých hlavně z příslušníků kmene Bakongo z příhraničních oblastí se Zairem. Oporu měla logicky jen na severu Angoly, ale také i z na severu sousedícího Zairu, to bylo jen díky příbuzenskému propojení vůdce Holdena Roberta se zairským prezidentem Mobutuem Sese Seko. Byla to organizace početně nejmenší a tím i s nejmenším jak politickým tak i vojenským vlivem na následné události. Ovšem hned po vyhlášení nezávislosti nezaváhala a rovněž se okamžitě postavila v ozbrojeném boji proti vládě MPLA. Tím významným způsobem oslabovala moc MPLA, zejména v prvních letech jejího vládnutí.

Vyhlášením nezávislosti se tedy v zemi rozpoutala nekompromisní a krutá občanská válka. A už v první polovině prosince 1975 se hlavní město Luanda nalézalo v totálním obklíčení obou nepřátelských hnutí. FNLA zaútočila ze severu, UNITA s masivní pomocí Jihoafričanů zase z jihu a východu, a brzy obě měly svá vojska už jen nějakých 20 až 60 km od hlavního města. MPLA na to v poslední chvíli zareagovala žádostí o pomoc, kterou směřovala až na dalekou Kubu. A Fidel Castro jim tehdy velmi ochotně pomohl a kubánský vojenský kontingent dokázal útočící jednotky politických a vojenských konkurentů ve velice krátké době zpacifikovat způsobem opravdu velice rozhodným. V poslední době se ale tvrdí, že vláda JAR nepovolila použít děla G-5 proti Luandě což mohlo rozhodnout. Již dne 27.3.1976 oslavila vládnoucí strana společné angolsko-kubánské vítězství nad "vnitřní kontrarevolucí"¹⁸! Ovšem tím ten neklid, ba co více ani boje v zemi, takto proklamovaným vítězstvím v žádném případě neskončily.

To však ale oficiální vláda v Luandě nikdy nepřiznávala, všechny akce proti sobě označovala v rámci tehdejší ideologie jako útoky rasistů z JAR, i když se na těch akcích podílel zejména a skoro výhradně 32. batalion JAR armády. Tento jihoafrický batalion nazývaný také někdy Buffalo, na standartě měl heslo "Os terrivies"¹⁸ a byl složen převážně z angolských emigrantů černé pleti, bývalých příslušníků FNLA, kteří zem opustili právě po 75. roce, kdy se moci uchopila MPLA. Díky své znalosti prostředí a navíc vyzbrojení nejlepší možnou technikou a k tomu i špičkovým velením, dokázali tito vojáci velice úspěšně provádět diverzní akce v hlubokém zázemí angolského vnitrozemí. K jejich největším kouskům patřila totální likvidace výcvikového tábora namibijského SWAPO¹⁹, ve středoangolském hornickém městečku Cassinga, dne 4.5.1978 (celá akce je docela podrobně popsána na stránkách <http://flecha.co.uk/CASSINGA.html>), kde se tehdy cvičilo přes tisíc příslušníků zmíněné namibijské organizace usilující o nezávislost své země.

Za akce Jihoafričanů byly vždy označovány prakticky všechny větší útoky na cíle v angolském vnitrozemí ať byly jakéhokoliv původu. Pravdou je to, že i další operace které tato jednotka na angolském území provedla, jako byly bitvy u Ebo v roce 1975, nebo operace nazvaná Savannah. Rovněž bitva o Cuito Cuanavale, označovaná za největší africkou bitvu od 2. světové války, mezi vojsky MPLA a Kubu na jedné straně a UNITA a 32. batalionem na straně druhé. V této bitvě utrpěla provládní vojska těžkou porážku přes jimi ohlašovaná vítězství. V množství ztracené techniky a vojáků to však byla porážka děsivá. Jihoafrické výkonné kanóny G-5 s dostřelem téměř 50 km zlikvidovaly v krátké době okolo stovky angolských tanků, přes dvě sta dalších obrněných a jiných vojenských vozidel a bylo zabito přes šest tisíc vládních vojáků a Kubánců. na straně UNITA a JAR ztráty dosáhli v sumě také více než tisíc vojáků. Jediným pozitivem této bitvy bylo to, že proběhla v odlehlých oblastech bez ztrát na civilistech.

16 - port. - União Popular de Angola – Lidový svaz Angoly

17 - port. - Partido Democrático de Angola – Demokratická strana Angoly

18 - port. - Hrozní- strašný

19 - angl. - South West Africa People's Organization – Lidová organizace jihozápadní Afriky

Ale až teprve na konci osmdesátých let začala Luanda označovat věci pravými jmény. Bylo to ovšem v době kdy se jim to zase hodilo k jejím politickým cílům. To už bylo v době kdy na MPLA tlačila takzvaná Trojka²⁰, aby uzavřela s UNITA mír. Potom každá špatnost, vytažená na UNITA, byla k odmítání vzájemného dialogu dobrá! Taktikou vlády v Luandě bylo co nejvíce a nejrychleji oslabit pozici UNITA na poli světové politiky. To postupně vedlo k cíli který si stanovila již dávno předtím, cíl kterým byla absolutní likvidace politického a vojenského protivníka. K tomu ji musela odříznout od všech těch, kteří byli nadále schopni jakékoliv podpory ve prospěch UNITA.

Po radikální změně politického klimatu na samém konci osmdesátých let v Evropě a tím potažmo i změnám na celém světě, došlo k diferenciaci v podpoře těchto afrických států respektive komentovaným hnutím. Vzniklé Rusko na původní trvalé podpoře ztrácelo zájem a ani se mu již asi nechtělo vkládat astronomické sumy do velice nejistých investic, do tak nestabilních a hlavně nespolehlivých režimů. Do následné hry tak vstoupilo mnoho dalších faktorů. USA kupodivu dosti překvapivě přestaly podporovat hnutí UNITA a naopak začaly nelogicky tlačit vpřed bolševiky z vládnoucí MPLA (ovšem, Angola disponuje velikými zásobami ropy, diamantů a mnoha dalších nerostných surovin) a naopak UNITA začala získávat podporu z Ukrajiny, Běloruska ale třeba i Bulharska. FNLA jako málo významná díky nepříznivému vývoji v sousedním Zaire v podstatě skončila se svou aktivní vojenskou činností a snažila se profilovat pouze jako politická strana.

Nutno ovšem také poznamenat, že ve víru světových politických změn nakonec byly z Angoly rovněž odvolány kubánské jednotky, které tam tehdy v počtu 48.000 - 50.000 mužů držely od konce roku 1975 silou vládnoucí režim u moci. Vystřídalo se jich tam přes 350.000! To byla také součást mnohostranné dohody která měla ve finále vést k vyhlášení nezávislosti Namíbie a hlavně k zásadní změně politického režimu v JAR. Což ale zase nahrávalo opoziční UNITA, protože její FALA²¹, tj. ozbrojená složka, dokázala v té době celkem rychle ovládnout téměř 80% území Angoly. Vládní vojska nebyla nikdy schopna zajistit naprostou bezpečnost na svém území, nedokázala totiž díky svým nízkým morálním kvalitám vzdorovat velice dobře organizovaným, morálně lépe vybaveným bojovníkům UNITA. Bez kubánského kontingentu si FALA dělala co chtěla na celém území země a nechybělo příliš mnoho a padla by do jejich rukou i Luanda. Další vývoj díky silovější pozici USA ale vedl k permanentnímu oslabování podpory UNITA a tím i začínající převaze vládní MPLA.

V září, v roce 1992 byly dokonce po předchozích jednání mezi MPLA-PT a UNITA, na nátlak světových velmocí vyhlášeny a uskutečněny teprve první parlamentní a prezidentské volby v této zemi! Do té doby se všechny vládní funkce udělovaly pouze na základě politických rozhodnutí. Spolu s parlamentními volbami tedy současně proběhly i volby prezidentské. V nich ale ani jeden z hlavních kandidátů na tento post (J. E. dos Santos 47% a J. M. Savimbi 43%) nezískal potřebnou ústavní nadpoloviční většinu. UNITA ovšem ihned prohlásila volby za zmanipulované a luandská vláda v reakci na to dosti nepochopitelně otevřela velké sklady zbraní chudině, která jimi následně totálně zmasakrovala celou delegaturu UNITA v hlavním městě a znovu se rozhořel otevřený a nekompromisní bratrovražedný boj. Tak ani nikdy nedošlo na původně plánované druhé kolo prezidentských voleb. Opět se ale velice rychle změnily poměry sil v zemi. A UNITA během té doby dokonce na dva roky ovládla významnou oblast na severovýchodě včetně diamantových dolů a zase jednou hrozilo to, že definitivně zvrátí vojenskou situaci ve svůj prospěch.

20 - USA, Rusko, EU

21 - port. - Forças Armadas de Libertação de Angola - Armádní síly za osvobození Angoly

Luanda ovšem znovu dokázala vyburcovat své příznivce za mořem, tentokrát hlavně ty vlivné v USA. A ti především prostřednictvím mezinárodního politického tlaku a pomocí Evropské unie uvalením všemožných sankcí na hnutí UNITA umožnili MPLA vytlačit svého soupeře zpět do nehostinných oblastí až na jihu země. Přetahovaná o moc v této zemi tak pokračovala i nadále. Její krátkodobý výsledek byl vždy velmi závislý na tom, kdo získá větší mezinárodní nebo pouze zahraniční podporu, a tak vládě dokonce většinou stačilo to, že se udržela v hlavním městě tzv. “u žlabu”! Jenže v době na konci sedmdesátých a začátku osmdesátých let nám nikdo nějaký takový rozbor neudělal. A tak jsme my poslední dopadli doslova jak hubkaři. K tomu jsem se ale musel dopracovat časem, přes vše co se událo ve více než devatenácti měsících plných neskutečných zážitků.

Směr Angola

Nakonec tedy i pro mě nastalo to důležité pondělí 29.6.1981 a zároveň s ním došlo na můj tak dlouho očekávaný odlet z pražského letiště v Ruzyni přes Sofii, La Valletu a Lagos až do angolského hlavního města Luandy. Všechny ty další ostatní a většinou opravdu velice složité a někdy trapné peripetie spojené s mým odjezdem, různé komplikace například s několikanásobným odkládáním několikrát již napevno ohlášených termínů odletů, to vše prostě a jednoduše přeskakuji, protože to prý bylo v naprosto obvyklém stylu Polytechny a tedy prý úplně normální. Údajně vždy takto komplikovaně odlétali experti do zahraničí někdy už před dvaceti lety, kdy PZO svou činnost zahajovala.

Do Prahy na ruzyňské letiště mě ze Štětí odvezli svou tisícovkou otec s matkou a doprovázela mě s nimi pochopitelně i žena spolu s pětiletým synem Martinem. Odlet linkového letadla ČSA Praha-Sofia proběhl naštěstí zcela normálně a včas podle letového řádu v půl desáté. Směrem do Bulharska letím už nejméně po šesté, nijak výjimečné mi to proto nepřipadá ani dnes. Přestože vím o přítomnosti minimálně dvou manželek budoucích kolegů s dětmi, které rovněž letí do angolské Alto Catumbela, nijak jsem je ještě nekontaktoval. Nakonec, ono by to stejně nemělo na nic žádný velký vliv, naše letenky nám vydali spolu s dalšími doklady každému osobně na Polytechně minulý týden v pátek 26. června. Každý z nás se tedy zatím staral pokud možno o sebe a o své soukromé věci. Nakonec jsem byl v takovém rozpoložení, že bych ani neměl náladu něco za někoho řešit.

V bulharském hlavním městě Sofii bylo volno od jedenácti hodin dopoledne až do dvaadvaceti hodin v noci místního času, kdy odtud podle letového řádu odlétá náš spoj směrem do Angoly. Tedy skutečně hodně volného času a tak mi malá prohlídka hlavního města Bulharů přišla vhod. Prohlédl jsem si jak město, tak i místní obchody a s nimi i některé parky. Původně mě ještě napadlo udělat si malý výlet nad město, nahoru na Vitošu kde je prý údajně neuvěřitelně krásná vyhlídka, od toho však nakonec upouštím a namísto toho raději v pohodlí poobědvám v centru města. Bulharská kuchyně mi vždy, již při těch předcházejících pobytech zde, velice vyhovovala a tak ji využívám i dnes. Vzhledem k teplu které zde panovalo to nakonec bylo nejlepší řešení.

Odlet letadla Tu 154 letecké společnosti Balkanair ze sofijského letiště na jih Afriky se pro změnu vyznačoval mírnými potížemi okolo arabských podvodníků letících přes Sofii z Londýna s nadváhou zavazadel. Kouzlili a snažili se při odbavování vymýšlet nějaké finty jak si snížit náklady za zavazadla například tím, že se špičkou boty pokoušeli nadlehčit pásovou váhu. Což jim ovšem neprošlo, protože ta děvčata u odbavování zavazadel nebyla na hlava padlá tak jak si představovali! Velice rychle všechny jejich pokusy odhalily a kouzelníci potom už museli klopit, chca nechca.

Na středomořském ostrově Malta, kde bylo hned to první mezipřistání, v jeho hlavním městě La Valeta, kam jsme dorazili něco okolo půl jedné v noci, to bylo ještě trochu slabší. Tato doba je pravděpodobně poutním časem pro muslimy a tak tam bylo celé letiště plné poutníků jedoucích do Mekky, nebo kam to vlastně všichni letí. V každém případě jich je na místním mezinárodním letišti všude nastláno jako much. V podstatě se nedá ani dostat k pultům free-shopů které sice jsou otevřeny, zato jsou těmi Araby zavaleni. Povalují se také po všech volných letištních prostorách, plivou okolo sebe a hlučí tak, že si člověk připadá jako v úlu. O čichových vjemech už ani nemluví. Zážitek je to, který mi v každém případě stojí za to. Naštěstí doba strávená čekáním na odlet je skutečně minimální a tak se dostanu brzy do jiného už stravitelnějšího prostředí.

V hlavním městě Nigérie Lagosu, to je už naše druhé a poslední mezipřistání, tam jsme přistáli téměř v půl páté ráno. Všude kolem je ještě absolutní klid a díky dobře klimatizované hale také poměrně příjemně chladno. Obchody se suvenýry v letištní budově v prvním podlaží jsou převážně zavřeny a tak je tu pro nás jediným povyražením svezení se na pohyblivém chodníku, vedoucím podél celé délky této haly, od jednoho konce na druhý a potom zpět. Odlétáme odtud až těsně před východem slunce, které už vlastně téměř začíná vycházet za velkým palmovým hájem, lemujícím toto letiště na východě, tedy ještě za celkem snesitelného tepla, tady spíše chladu. Já jsem už tím cestováním trochu unaven a docela bych to někde už zapíchl a trochu si konečně pospal.

Dále už následuje to dnes poslední hlavní město na mé dlouhé cestě a tím je cílová angolská Luanda. Ta nás uvítá přesně v devět hodin dopoledne už tropicky, se vši možnou, pro mě do té doby naprosto nepředstavitelnou razancí svých necelých devíti stupňů jižní šířky. Nejen hodně velké teplo, vlhko a také ta pro skoro celou Afriku tolik typická, červená lateritová půda, ale i vojenské stíhačky sovětské výroby Mig-23, které stojí hodně neuměle zamaskované na stojánkách na okrajích kolem celého letiště. Pro mě je tu vše absolutně nové, jsou to pochopitelně samé velmi silné pocity. Jen tu na mě jaksi hodně divně působí nepřítomnost někoho z místní delegatury PZO Polytechna. Věděl jsem totiž podle informací už z Prahy, že tu na nás má čekat jeden místní delegát, jenže ať se dívám jak se dívám, tak ho tady nikde nevidím. Očekávaný Ivan sem za námi přišel až o něco později.

Já zatím ale již vím, od místních pracovníků pasové služby, respektive z dokladu který jim přečtu jen tak přes rameno, že už mám a bohužel jako jediný z nás pěti, více než čtrnáct dnů propadlá vstupní víza a že proto nemohu opustit ani vlastní tranzitní prostor. Je to pro mě dost velké překvapení, ale zřejmě to souviselo s těmi odkládanými odlety z ČSSR. Ještě, že mám v naprostém pořádku svůj mezinárodní očkovací průkaz, jinak by mě nejspíš byli schopni odtud poslat zpátky domů stejným letadlem kterým jsem právě přiletěl. Mohu tak jenom čekat v tranzitním prostoru a přitom pevně doufat v to, že mezitím snad dostanu ono tak důležité povolení ke vstupu do země. To je jediná velkorysá nabídka angolských celníků a pracovníků pasové kontroly.

Stejně se nám mezitím podařilo tento problém velmi snadno obejít a to když paní Božena potřebovala pomoci se svými kufry do Ivanova auta. Sama si totiž předtím trochu pohnula páteří. Vzala za jeden svůj větší kufr a udělala přitom jen „Heee!“, a tak jsem jí je nakonec pomohl odnést já. Z prostoru letiště k stojícímu na parkovišti autu jsem snadno prošel na Ivanovu průkazku (myslím, že to byla karta „corpo diplomático“²²), a kdybych snad i chtěl, tak jsem se ani nemusel vracet zpět. Jenže v mém konkrétním případě však bylo rozhodně vhodnější projít legálně, jak si vyžadovala běžná pravidla. Později by to třeba mohlo vadit a nemuselo by to ani pro mě dopadnout vůbec dobře. Koneckonců celá ta legalizace proběhla potom za několik desítek minut.

Na to jsem si však musel ještě mezitím počkat v prvním poschodí luandské letištní budovy. Tam jsem byl díky absolutně nulovému provozu naprosto sám, snad jen ty vypasené krysy, které rejdlily po podlaze, mi tam občas udělaly nežádanou společnost. Sedl jsem si na jednu celkem pohodlnou lavici, vyhodil obě nohy na všechny mé bágly před sebou a dřímáním jsem si krátil tu dost dlouhou chvíli. Ivan se těsně po poledni ještě jednou za mnou sem, na luandské letiště do tranzitního prostoru vrátil, to ale jen proto, aby mi donesl něco málo k jídlu. Moravská kapusta s klobásou a chlebem, která prý byla uvařená jeho bratrem, a k tomu dvě chlazená holandská plechovková piva značky Heineken, byla vynikající.

A potom, to asi tak za další dvě a půl hodiny, v pozdním odpoledni či spíše už skoro k samému večeru, dokonce získávám i potřebná vstupní víza. Ta jsou dovezena i s velkými omluvami jednoho mladého pracovníka angolského úřadu Ministerstva zahraničních věcí, který sem přijel spolu s Ivanem a absolvoval s námi celou vstupní proceduru. Potom nám už nic nebrání v tom, abychom odjeli vybavit některé další přihlašovací formality a mé osobní doklady na angolské Ministerstvo pro spolupráci. Nato nám zbývalo jenom hurá pryč, na odtud nedalekou Rua Brazil²³, kde stál dům s několika služebními byty určenými především na přespávání pro všechny hlavním městem Luanda projíždějící experty Polytechny a nebo také pro jejich rodiny. Tam si konečně mohu vydechnout a snad definitivně zítra odjet se všemi našimi ostatními, do naší cílové provincie²⁴ jménem Benguela.

V tranzitním bytě v domě stojícím na Rua Brasil, určeném pro tento speciální účel byly zatím uloženy obě dvě spolucestující manželky kolegů i se svými syny Markem a Svátou. A dále v něm ještě trvale bydlí Roman, slovenský inženýr který zde má být kontrahován přes nějaké lesnické záležitosti poblíž Luandy. Nám je však velmi užitečný hlavně tím, že nás při příjezdu zásobuje prvním místním chlebem, ale koneckonců nám také dává i některé poměrně důležité základní informace k pobytu zde v Angole. Tato malá služba je pro nás, ač se to třeba někomu nezdá, doslova a do písmene k nezaplacení. Sedíme všichni večer společně s Romanem v jednom z těchto bytů. Potom ještě za námi přijíždí Zdeněk, současný vedoucí místní delegatury PZO Polytechna.

Podepisuji přitom také pojistku zahraničních pracovníků, která měla snad znít jen na případné úmrtí, to jsem v návalu informací ani nepostřehl. Dostávám přitom rovněž dost důležitou dvoutřetinovou zálohu na můj první místní plat, to proto abych měl pro začátek nějaké peníze v angolské měně. Přitom mě Zdeněk také mohutně napájí skvělou skotskou. A snad až mnohem později, vlastně až po mém návratu domů a po takzvaném kotrmelci, mi došlo o co tam asi s tou whisky také mohlo jít. Stačilo se podívat do takzvaných Cibulkových seznamů spolupracovníků StB. Jeden z těchto dvou přítomných tam je uvedený jako když vyšije a jistě, že to nebylo jen tak nějakou náhodou. Takže potom vlastně ani žádné veliké překvapení. V té době, to opakuji, nikdo většinou něco podobného ani netušil. Takže jsme tam na jednu stranu informace dostávali, na druhou zase nevědomky předávali. Co jsem tam však ten večer přitom “vyzpíval” ani pořádně nevím. Dokonce jsem se ani nenamáhal něco si z toho zapamatovat a nebyť těch následných změn, tak dodneška netuším proč se to událo, respektive, že se vůbec něco událo. Koneckonců do nějakých extrémních činností jsem zapletený nikdy nebyl, tak vlastně ani o nic nešlo. To už ale muselo být dávno známo z předchozího kádrování mé osoby. Procházeli jsme všichni tolikerým schvalováním, že další prověřování už snad ani nebylo nutné.

Druhý den až krátce po poledni odjíždíme Ivanovým Passatem z tranzitního domu na Rua Brazil zpátky na místní Aeroporto de 4º Fevereiro²⁵. Tam, po velice složitých jednáních a především všelijakých možných “podmazávacích” fintách ze strany velmi zkušeného Ivana, konečně nasedáme na původně dopolední spoj společnosti TAAG, do letounu Boeing 737 letícího na jih země, na domácí lince Luanda-Benguela. Existuje zde totiž relativně jednoduchý systém v obsazování těchto místních linek. Kolik je celkem volných míst v letadle, tolik pasažérů se prostě nabere, nějaké rezervace letenek bohužel vůbec nepřicházejí v úvahu přestože se s nimi na přepážkách běžně pracovalo. To že člověk letenku měl ještě neznamenalo, že někam vůbec poletí! Takže účast takového rutinéra jakým byl Ivan je pro nás při odbavování naprosto nezbytná. Celý ten africký systém jsem zpočátku vůbec nechápal.

23 - port. - Brazílská ulice

24 - v Angole existuje provinční uspořádání s poměrně velkými pravomocemi provinčních vlád

25 - port. - Letiště 4. Února, den zahájení ozbrojeného boje proti Portugalcům

Z pojízdnych schůdků, přistavených u vlastního letadla, u kterých dole ještě čekají další cestující to diriguje několik totálně neschopných pracovníků místního letiště, činí tak společně se stewardkami které jsou uvnitř letadla. Několikrát si také ještě musí počet lidí usazených v letadle zkontrolovat a nejsou si myslím přitom ani trochu jisté, zda jich tam není více, než-li je všech míst. Myslím, že největší potíží těch stewardek je dopočítat se volných míst uvnitř. Na to, kolik se jich na tom obsazení letounu podílí, jim to jde, jak psovi pastva. Ivan však tyto věci, tedy okolo odbavení do letadla, ovládal docela dobře a tím, že se sám přímo zapojil na letištní ploše, zajistil tak naše bezproblémové nastoupení a tak nakonec pro nás všechno dobře dopadlo. V letadle jsme ještě před vyčerpáním jeho kapacity, tedy pro nás naštěstí a právě v tom spočívalo kouzlo Ivanova jednání.

Náš let z Luandy na jih země je skutečně velmi krátký, pouhá jedna jediná hodinka a deset minut na necelých šest set kilometrů úplně stačí. Zajímavá je na něm snad jen nezbytná pantomima palubních stewardek při instruktáži o použití kyslíkových masek a také nafukovacích vest a člunu určených pro záchranu v případě havárie na moři. Z letadla toho potom příliš nevidím, sedím totiž na až třetím místě od okénka a i proto už těším se zpátky, na to až se vrátíme tam dolů na zem. Mezitím pomalu a jistě nastává večer, dost se ochlazuje a to nejen pouhým posunem jižněji.

Naše přistání v Benguele proběhlo docela dobře, jak se mi zdálo na první pohled, a říkal jsem si přitom, že jsou místní piloti dobří rutiněři. Hned po vystoupení z letadla jsem ale tento názor hodně rychle a také silně poopravil. Byly tu totiž k vidění, kousek za runwayí, zbytky po jednom zhavarovaném dopravním letadle podobnému tomu našemu Boeingu 737. To prý nasadil jeden z pilotů o něco později na přistání a zde poněkud kratší přistávací dráha mu nestačila na úplné zastavení letounu. Nehoda se prý přesto obešla bez nějakých obětí na životech a nebo větší újmy na zdraví, letoun byl ale na odpis. Cestující se prý z letadla dostávali po nouzových skluzavkách, schůdky jim tam asi už dojet nemohly. Dokonce prý tou linkou tehdy cestovali někteří naši experti. Cesta do Benguely tedy mohla dokonce být někdy i dost zajímavá.

Provincie Benguela

V hlavním městě stejnojmenné provincie Benguela, na docela malém letišti jaké jsou třeba u nás v Ostravě a nebo Brně, už na nás asi dosti nedočkavě čekají pánové Josef a Sváta. To jsou dva experti a manželé těch se mnou cestujících žen s dětmi. Jsou tu již připraveni s jedním nákladním mercedesem lobitské delegatury²⁶ CCPA na naložení nás pěti příjízďících, včetně našich mnohých zavazadel. Zřejmě pan Mačanita čekal, že budeme mít daleko víc bágků, což bylo jistě hodně nepřesné očekávání. Nakonec však myslím, že šlo spíše o v Angole běžný způsob přepravy osob, tedy nákladními auty. Tedy čekají tady vlastně i spolu s panem Mačanitou a jeho nevlastní dcerou, jediným placeným zástupcem továrny CCPA ve městě Lobito, který ten mercedes s námi odřídí k příslušným ubytovacím zařízením. Po docela zdoluhavém procesu vyložení a výdeji našich zavazadel následuje už jen tranzit z benguelského letiště do onoho nedalekého přístavního městečka jménem Lobito.

Pro mne je tu skutečně vše zajímavé a hlavně naprosto nové. Bylo pro mě zcela nové i to, že se mi z jedné mé brašny ztratily nejen dvoje hodinky, ale dokonce i jedna z učebnic portugalštiny, která tu skutečně nikomu nemohla ničím posloužit. Podcenil jsem záležitost zajištění brašen, nezajistil jsem zipy žádnými zámečky, i když se obávám, že by to asi nebylo nic platné. Proto možná to hodně dlouhé vykládání našich bágků, než je všechny důkladně probrali! Ty náramkové hodinky jsme si sem po zkušenostech navrátilích se expertů všichni vozili na vylepšování naší platební schopnosti. Tedy ne, že by náš plat v místní měně byl třeba nedostatečný, ale dal se tak tím zde životní standard podstatně zvýšit.

Hodinky byly na místním černém trhu, kromě mnohých jiných produktů, jako jsou například baterie všeho druhu, vždy velmi žádaným artiklem. Pokud by to šlo obchodovat s nimi legálně, tedy s hodinkami, ve stejných cenách jako na černém trhu, tak by naše továrna Prim zbohatla na takovém exportu jako na ničem jiném. Totéž platilo o těch bateriích, ty byly přepřacené děsně. Za běžné již nošené hodinky, které však musely mít sekundovou ručičku, číslicový ciferník a datumovku, se dalo stržit dobře deset až patnáct tisíc kwanzas²⁷ a někdy také dokonce i mnohem víc. Tedy částka pro nás doma naprosto nepředstavitelná při daném kurzu kwanza/dolar. Místní obyvatelstvo totiž disponovalo poměrně velkými sumami oběživa, ovšem koupit si za něj mohli pramálo, obchody tu byly většinou jako vybrakované. Bylo naprosto normálním stavem, že v obchodě byly téměř všechny regály zaplněné dvěma či třemi druhy zboží.

Nebyl to však jediný artikl na kterém by se zde naše podniky mohly dobře "zahojit". Například obuv všeho možného druhu by se zde prodala také velice snadno. Když jsem viděl jak většina lidí chodí bosa a nebo v něčem, co obuv jen vzdáleně připomínalo, tak to prostě bylo k nepochopení. Třetí oblastí bylo mnohé oblečení, sice ne vše se by se tu prodalo, ale trička, košile, svetry, kalhoty a ponožky určitě. Kupodivu tu vůbec "nefrč" klasické pánské obleky, o ty byl minimální zájem. Posledním artiklem, který však už jistou tradici po světě má, je bižuterie, té by se sem také daly vozit tuny. Ovšem naše obchodní zastupitelství vystavovalo ve své vitrině v hlavním městě například rybářské pruty, a přitom zde je rybolov praktikován zcela jinými způsoby. O dalších nabídkách nemá snad ani cenu diskutovat. Protože, nabízet třeba antikoncepční tělíska v takové zemi jako je Angola, kde je tak vysoká jak novorozenecká tak i dětská úmrtnost, je naprostá zbejčilost! Někomu z našich obchodních zástupců to tak asi nepřišlo a tak zde takové pokusy o obchodní aktivity byly.

26 - zastoupení továrny ve městě které zajišťovalo nezbytná jednání s dodavateli surovin

27 - místní měna - tehdy 31Kw = 1USD, dle tehdejšího kurzu

Hodně vzrostlé a stále ještě dobře udržované palmy královské, lemující kvalitní asfaltovou silnici mezi oběma městy Benguela a Lobito, čilý ruch na všech ulicích obou velkých měst, ale také pole s cukrovou třtinou těsně vedle silnice, nyní již bezmála sklizené a i ten svěží vánek, vanoucí sem od moře a posléze i ono samo pro nás dnešní cílové město jménem Lobito. Toto vše, na nás všechny zde nové, zatím působí velice okouzlejícím dojmem. To malé přístavní městečko s necelými, tedy alespoň oficiálně uváděno, padesáti tisíci obyvateli se mi jeví rozhodně o mnoho hezčí než byla třeba Benguela. Jistě, že i samotné hlavní město země Luanda je mnohem hezčí, zejména ta jeho dlouhá část rozkládající se okolo zálivu a celé kosy. Jenže tady, směrem více dolů na jih, je pro nás také daleko snesitelnější klima.

To je zde způsobeno především "Velkým studeným benguelským proudem", který je toho typu jedním z největších proudů na světě, ne-li největším vůbec. Tento proud zde velmi silně moderuje jinak drsné tropické klimatické podmínky na stav, který je tím pádem pro nás středo-evropany velice přijatelný a snesitelný. Ale i tak je jistě pochopitelné, že zejména v období těch nejteplejších měsíců i zde bývá dosti veliké teplo. To období sem ale přichází teprve někdy až mezi listopadem a březnem. Vše je tady na druhé polokouli opačné, v zimě teplo, v létě chladno, zima se tomu říci nedá! Obě meziobdobí, jaro a podzim, tak jak je známe u nás, jako by zde ani neexistovala. Na to si ale musím ještě nějaký čas počkat. Na druhou stranu je pro mě lepší aklimatizovat se tady z počasí mírného do tropického postupně. V tom byl rozhodně nástup v našich letních měsících nejvýhodnější a pro mě tedy i šťastnější. Jel jsem sem z relativního tepla u nás, do jejich chladného počasí, chovajícího se teplotně shodně asi tak jako to naše ze kterého jsem odjel.

My jsme tedy zatím byli všichni rozvezeni k ubytování. Obě dvě rodinky jedou do velmi solidního sedmipatrového hotelu Turimar, stojícím na široké třídě vedoucí ze středu města okolo konečné stanice benguelské železnice, až na úzkou kosu vybíhající daleko do moře, kde měli moji dva kolegové své hotelové pokoje objednané asi už před svým příjezdem z Alto Catumbela. A na mě, to na rozdíl od nich, čekalo ubytování u zetoráků. Působila zde totiž poměrně velická skupina pracovníků, a myslím, že tehdy byla asi tak patnáctičlenná, z brněnského národního podniku Zetor, která byla řízená šikovným inženýrem Petrem, pochopitelně že ze stejnojmenného podniku.

Našinci z Alto Catumbela při svých občasných cestách sem do měst Lobito nebo Benguela pochopitelně vždy velmi rádi využívali dobrodiní našich krajanů a občas tu u nich i přespali, pokud se jednalo jen o jednoho či maximálně dva a pokud se zrovna jednalo o nějakou nenadálou situaci. Jejich ubytovací kapacity byly větší než sami spotřebovávali a stejně tak jako my, čas od času někdo z nich byl buď v Luandě nebo na dovolené doma. Další důležitou věcí bylo to, že se tady nikdy žádost o pomoc, a právě tou ten nocleh byl, neodmítala. Bylo to u nich vždy docela zadarmo a průměrný místní hotel včetně snídaně stával něco mezi tisícem a patnácti sty kwanzas na jeden den.

Já bych tady za ubytování beztak nic neplatil, protože při cestách do Angoly či zpět, stejně tak o dovolené, jsme byli jak v Lobito tak i hlavním městě Luanda ubytováni na náklady angolské strany. Jen byla myslím velká škoda, že jsme to těm zetorákům nemohli nijak zvlášť oplácet. Oni k nám nahoru na Planalto snad nikdy nepřijeli, tedy alespoň nikdy ne za mého pobytu. Někdy jsme jim to částečně kompenzovali dovezením masa, které bylo u nás v podmínkách Alto Catumbela dostupnější, to ale bylo vždy trochu složité. Šlo o to, jak udržet maso v takovém stavu, aby se cestou do Lobita nezkazilo. Také jsme si možná přitom ani neuvědomovali, že se to od nás trochu očekávalo. Dalo se to docela dobře organizovat i jinak, šlo jen o to zapojit do toho Nuno a už by to šlo samo.

Večeři máme všichni, tedy všichni ti kteří jsme dnes přiletěli, včetně rodinných příslušníků společnou a objednanou asi také už hodně předem v dalším z místních hotelů. A to v jednom opravdu velice pěkném hotelu jménem Terminus, hotýlku ležícím přímo na písčité pláži u moře. Je to místo položené těsně u východního bodu takzvané Benguelské železnice směrem od Atlantiku do vnitrozemí a která má také v těsném sousedství tohoto hotelu své generální ředitelství. Zde v překrásné restauraci s výhledem přes palmy na písčnou pláž a vlnící se Atlantik, s perfektní obsluhou jak vystřiženou z nějakého filmu o koloniálním období, večeříme polévku z místní couve cresp²⁸ a po ní následuje sěpie s rýží. Jenom paní Božena je z toho pro nás poněkud nezvyklého složení jídelníčku kapku zaskočena a to za neskrývaného veselí jejího muže. Pivo i víno je tu k máni většinou jen v takových hotelových restauracích jako je tato, takže ho máme po večeři i my. Zakončíme ji ovšem posezením nad i u nás tradiční kávou, která je však jen v portugalském provedení, tedy překapávaná a podstatně menší množství v šálku. O to ale byla zase silnější! Po krátkém posezení plném seznamovacích frází se loučíme a každý si jde za svým.

Já se z hotelu ještě jednou vracím pomaloučku pěšky, nazpět téměř přes celé město. Večer, skoro půl hodiny po deváté hodině, přišly k zetorákům na malou chvíli doktorka Milada spolu se svou kolegyní, zdravotní sestrou Janou, které zde byly nafasovat nějaké léky na doplnění zásob v jejich nemocnici Pôsto Médico v Alto Catumbela. Tady se čas většinou užívá trochu jinak než u nás doma, žije se tu normálně až do pozdních nočních hodin a přitom to nikomu ani pořádně nepřijde. Dostal jsem při tom od nich na přivítanou v Angole ochutnat místní rajčata a s nimi navíc ještě jedno skutečně velmi důrazné poučení o nutné hygieně, kterou prý nelze v tropech v žádném případě podceňovat. Otrel jsem si totiž to první rajče jen tak dlaní, tak jak míváme ve zvyku u nás zcela běžně, a začal ho kousat a právě to se tu moc dělat nemá. Také mě přitom pozvaly na nějaké filmové představení, na zítřejší večer do místního letního kina. Naše kolona nákladních automobilů do města a továrny bude totiž z města Lobito odjíždět nejdříve až v pátek ráno.

Takže jsem trochu blížeji poznal některé další pracovníky, se kterými se budu stýkat potom ještě mnohem častěji. Vztahy nás všech Čechoslováků v cizině byly zdá se dobré, dá se přitom také říci, že někdy byly až velmi familiární. Všichni z dospělých si tu bez výjimky tykávají a děti zase oslovují všechny dospěláky jednoduše strýčku a nebo teto. I věci potřebné k životním funkcím se většinou poskytují zcela nezištně, stejně tak jako je předávání různých užitečných informací o možnostech získávání některých potravin nebo i některých solidních suvenýrů. Všeobecně se dá říci, že zde mezi našimi lidmi panují velmi dobré vztahy. Pochopitelně, že i tady se také najdou nějaké rušivé elementy jakými jsou závist, pomlouvání ale i některé další lahůdky z lidských chyb. Jenže v té samotné podstatě převažuje hlavně to lepší z té lidské stránky.

Druhý den ráno si posnídám v naprostém klidu a docela sám, a pochopitelně, že ze svých soukromých zásob. To proto, že když jsem se ráno vzbudil, nikdo z našich tu již nebyl. Zřejmě všichni již dávno tvrdě zařezávali v místních dílnách, kde nejen pracovali, ale také přitom zároveň i školili místní mechaniky v opravářských dílnách. Proto si stačím krátce prohlédnout za denního světla toto velmi sympatické městečko, které se vlastně a hlavně rozprostírá na dlouhé kose mezi mořem a zálivem. Na druhém břehu lobitského zálivu je vidět poměrně velká cementárna a vápenka, která trochu víc práší po svém okolí a tím je také těžko přehlédnutelná. V blízkém okolí Lobita a také v nejjihu angolské přímořské provincii Moçamedes se těží nejen velmi kvalitní mramory, ale také i vápence, toho jako výchozí suroviny pro výrobu cementu tu je tedy více než-li dost.

Blíží břeň velkéhó zálivu slouží námořnímu přístavu, který je myslím, hned po luandském, druhým největším přístavem v celé zemi. Panuje v něm čilý ruch a to ještě celá řada lodí čeká na vyloďení na volném moři, na dohled ze břehu. Ve městě je několik velkých hotelů obsazených převážně námořníky a nebo jinými zahraničními pracovníky působícími přímo ve městě či jeho blízkém okolí. Místní obchody ovšem většinou zejí prázdnotou, což je pro nás trochu depřimující. Zboží v nich veškeré žádné a nebo opravdu jen velice omezený sortiment. Mnohdy jsou regály zaplněné pouze dvěmi či třemi druhy zboží, až je to pro nás komické. Stejně je na tom i drtivá většina restauračních zařízení kde není hostům co nabídnout. Jen velká městská tržnice funguje a spolu s ní i některá další místa kde se většinou nabízí v omezeném množství jen místní zemědělské produkty.

Opoledne po obědě jsem si ještě na krátkou chvíli pospal a pak následuje opět malá pěší exkurze po ulicích města. Večer dvacet minut před osmou hodinou si mě vyzvedly zdravotnice a odjeli jsme spolu do kina, do velice hezkého letňáku jménem Flamengo²⁹. Ony to už měly předem domluvené s panem Maçanitou a tak to vlastně bylo i se zajištěnou dopravou. Doktorka Milada byla v Angole pracovně už potřetí a tak jí místní portugalština nedělala žádné potíže. Film byl brazilský, jistěže velice zajímavý, ale já mu rozuměl skutečně jen velmi málo. Je totiž podstatný rozdíl od učebnicové portugalštiny a běžně frekventovaného jazyka, zejména v brazilské formě. Takže vlastně jen sleduji obrázkový děj bez nějakého zvláštního vnímání dialogů. Jsme na tom se znalostí portugalštiny s Janou asi tak stejně, ona je tu teprve jeden měsíc a tak toho také ještě moc neumí. Po filmovém představení mě pan Maçanita zavezl na dohled domu zetoráků a já se odebral spát. Ještě jsem chvíli poseděl mezi montéry, ale potom už jdu na opravdu kutě!

Brzy po ránu se potom a na dvakrát hezky pěšky pomalu přesunu, nějak dnes nám klekla domluva o převezení mých bágů, na místo odjezdu, od velice pohostinných zetoráků i se svými zavazadly k hotelu Turimar, kam pro nás přijede landrover a s ním naštěstí také ještě jeden tovární nákladní mercedes. To naštěstí je proto, že je nás tu jak vidím celkem tolik, že bychom se všichni na malý landrover jen stěží vešli. Všechny z kufrů rodiny Josefa, mé, ale také ředitel nemocnice v Alto Catumbela, který se jmenuje Ariegas a se kterým je tu ještě jeden mladý, přibližně šestadvacetiletý důstojník místní armády FAPLA³⁰, a já jdeme také nahoru za těmi kufry. Do kabiny k řidiči si sedá paní Božena s Markem, Josef jde nakonec také za námi nahoru, na malou korbu. Dnes ráno se k nám také ještě připojili další Češi, Saša se svými dvěma dětmi Robertem a Silvií, to je rodina doktorky Marie, která vlastně již téměř osm měsíců pracuje v altocatumbelské nemocnici. Oni tři přiletěli z Prahy do Angoly přes Bulharsko v sobotu jinou linkou (Sofia-Tripoli-Luanda), jen o pouhé dva dny dříve nežli my. Také i oni potom s celým tím zbytkem našich, tedy druhou rodinou a oběma zdravotčkami usedají na přistavený nákladní mercedes. Po necelé hodině zmatečného organizování, kdo kam a s kým, se obě auta odeberou na místo uspořádání kolony do Alto Catumbela.

Ředitel altocatumbelské nemocnice Ariegas spolu s tím důstojníkem FAPLA pojdají během dlouhého čekání na kontrole za městem vařené krevety z velikého polyetylenového sáčku, a potom co mi z nich také nabídli si od nich беру i já. Jsou ovšem přímo výtečné, jedl jsem je poprvé v životě a ihned mi docela sedly! Ono to dlouhé, a doslova nekonečné čekání, na kontrolním stanovišti na výjezdu z města je jinak pro každého z nás velice nepříjemné. Slunce tu do nás celou dobu silně pere, není zde kolem nikde prakticky vůbec žádný stín. Nikdo s ničím nepospíchá, jak se zdá, a o to je celé čekání nepříjemnější.

29 - port. - Plameňák

30 - port. - Forças Armadas Populares para Libertação de Angola - Lidové armádní síly za osvobození Angoly

Odjíždíme z města až po úplném zformování kolony nákladních aut z CCPA, které v přístavu Lobito nakládaly nějaké suroviny důležité pro město a továrnu. A že se do Alto Catumbela dováží doslova vše. Po tom nezbytném zajištění ozbrojeného doprovodu tedy všichni najednou odjíždíme do vnitrozemí a jak doufám, tak snad už pojedeme až do našeho dnešního cíle bez jakýchkoli potíží.

Naše cesta domů vede ještě malou chvíli mírně do kopce a zatím je to stále okolo moře, ale brzy potom stoupá mnohem strměji vzhůru. To je tedy přímo od mořského pobřeží, směrem na východ do angolského vnitrozemí. Krajina v okolí se také rychle stává nehostinnou, náhle je velmi pustá bez nějaké hustější vegetace, je to vlastně jenom hodně řídký buš. Navíc nyní, ve zrovna vrcholícím období sucha, je i mnohem smutnější sama o sobě. Silnice po které jedeme je ovšem k mému velkému překvapení stále velice kvalitní, provoz zde není vlastně téměř žádný a tak se nám jede docela dobře.

Horší je pouze to, že se vlastně musí neustále zachovávat tvar kolony a žádné auto v ní proto nesmí jet rychleji i kdyby mu to jeho motor a náklad dovoľoval. Přitom ovšem, podle mého a zcela amatérského názoru nevojáka si myslím, že tu jistě byla mnohá a velmi příhodná místa odkud by znenadání zaútočit na jakkoli zajištěnou kolonu bylo velice jednoduché. Nakonec se již dříve, ale také i o několik měsíců později ukázalo, že tomu tak doopravdy je. Úspěch takového nenadálého útoku by musel být vždy téměř 100% jistý. Z těch malých vršků které jsou často velmi blízko nad silnicí, hodně zarostlých bušem, nebo i z míst kde silnice vedla jakoby hlubším úvozem, by ani ozbrojený doprovod na autech neměl žádný nárok kolonu jakkoli efektivně uhájit.

Brzy ale už dorážíme, a bez větších problémů, do první osady ležící na naší dlouhé cestě. Je to Coruteva, jedno menší městečko a hned potom, asi tak po ujetí dalších nějakých pětadvaceti či třiceti kilometrech následuje další město. Catengue, město již o něco málo větší než bylo to předešlé. Mezi nimi přitom ale neleží ani jedna osada, u nás něco naprosto nepředstavitelného! Naše trasa vede stále po velmi solidní asfaltové silnici, je to ale také stále do mírného kopce s občasným klesáním do mělkých údolí. Dalším městečkem na naší cestě je potom Caimbambo, které následuje zanedlouho. Já už jsem z těch všech místních názvů, začínajících pouze na písmeno C, trochu nervózní, jako by tady snad žádné jiné počáteční písmeno pro osadu neexistovalo.

Nastoupali jsme už také do velmi solidní nadmořské výšky, zdá se mi to tu nejméně tak vysoko jako třeba pod Tatranskou magistrálou, tedy dobrých jeden tisíc až jedenáct set metrů nad mořem. I ty hory zde v okolí, ale hlavně ty ještě vyšší, tyčící se vzadu na obzoru, na mne působí velice impozantně. Slunce však svítí stále po celý den, asi tak jak býváme zvyklí u nás v létě, teplo však bylo mírné jen jako u nás na konci května. Přestože je už fakticky pozdní odpoledne, je stále ještě teplo a tedy velmi příjemně. Na samém horizontu, vlastně přímo v našem směru tam kam nyní směřujeme, se nenadále velmi silně zatáhlo, jako by nejspíš ještě dnes měla přijít nějaká bouřka. Přitom nyní, ve vrcholícím období sucha, by ještě (nebo spíše už) prakticky žádné deště neměly přicházet v úvahu. Nakonec z toho také vůbec nic nebylo, asi to bylo jenom jakési varování.

Netrvá nám dlouho a projíždíme jak jinak než místem na C, Cubalem, již třetím okresním městem na trase z Benguely. Město Cubal je také položeno na železniční trati z Lobita, stejně tak jako ta všechna předešlá města, na jejím 194. kilometru. Je ale také prvním místem větší vojenské posádky vládní FAPLA, kromě toho také i docela silného kontingentu kubánských vojáků. Naše malá kolona tu sice mezitím musela ještě na malou chvíli zastavit, asi tak patnáct kilometrů před tím městem, ale jinak se zatím zdálo být vše naprosto bezpečné. Ve všech těchto

městech a osadách kterými po cestě projíždíme, stabilně fungují vždy na vjezdu a výjezdu vojenské a nebo spíše jen milicionářské kontroly, což je pro nás věc poněkud nezvyklá, hlavně pro ty z nás, kteří jsme tu zcela noví, tady ale jistě pro nutnost kontroly pohybu zejména mužské populace velice důležitá. Zde neustále kontrolují všechny cestovní doklady a zejména hodně důležitou, takzvanou Guia de marcha, doslova cestovní příkaz, bez kterého se zde nikdy nikam nedostanete.

Na dalším úseku za městečkem Cubal ovšem už tak kvalitní silnice není. Hned dva, tři kilometry za městem, respektive za jedním dvojitým kopcem který se jmenuje Irmãos Carolino³¹ a tak trochu připomíná z dálky naše Trosky, nám asfaltová silnice pro dnešek definitivně skončila. Pokračujeme v jízdě dále jen po místní obyčejné pístě, to jest, po hliněné cestě pouze vyjeté v okolním terénu. Nevím zda je to z důvodů poškozené původní silnice nebo pro její absenci vůbec. Navíc musíme ještě do poněkud většího oblouku objet kus té původní cesty, až k malému provizornímu mostu přes nyní polovyschlou řeku. Ten původní byl, jak se zdá při zběžném pohledu na něj, teprve nedávno úplně zničen destrukcí.

Objížďka vede po cestě vyjeté v zatravněném terénu a činí celkem dobré tři kilometry. Po ní ale následuje znovu poměrně dobrá cesta až do okresního města Ganda, dalšího okresu kam už následově náleží také Alto Catumbela, místo našeho přechodného pobytu. Na půli cesty mezi Cubalem a Gandou byla ještě odbočka směrem do hor na Alto Capaca, kde jsou prý rozsáhlé ovocné sady. Tam směřovaly velmi pravidelně z Alto Catumbela naše cesty za subtropickým ovocem. Ty nákupy se dělaly většinou až po Novém roce kdy tady většina z pěstovaných druhů ovoce dozrála.

Za posledním okresním městem Gandou už nám zbývá k našemu dnešnímu cíli snad jen necelých dvacet kilometrů jízdy, a také po zde nepostradatelné kontrole ODP³², umístěné tradičně na výjezdu z města, se vydáváme vpřed, abychom je konečně také překonali. Také si myslím, že již nějakou dobu nestoupáme, můžeme se tedy právem domnívat, že jsme dosáhli střední úrovně náhorní roviny, Centrálního Planalta, tak jak se jí většinou portugalsky říká. Rovina začala někde okolo města Cubalu, dál se cesta mírně vlnila nahoru, dolů, jako na houpačce. Ale všechny ty hory, které zde všude v okolí vidíme, jsou ještě jistě o nějakých šest až sedm set metrů vyšší. Tím vším je dána také velice příjemná pohoda klimatu v jinak relativně hlubokém tropickém pásmu.

Teprve časem poznám jak se klimatické podmínky změny vlivem změny roční doby. Jak doufám, tak to již nijak výraznější nebude, alespoň tak mě informovali někteří kolegové, kteří se již odtud vrátili domů, po skončení pracovního pobytu. Zakrátko za Gandou také vjíždíme do velmi rozsáhlého eukalyptového lesa ve kterém je už příjemně měkké šero. Stromy tu rostou poměrně vysoké a nakonec ani sluníčko teď také nemá příliš daleko k zapadnutí. Tento les začal jen pouhé čtyři až pět kilometrů za městem Ganda a vlastně jím projíždíme téměř až do samotné Alto Catumbela. Nedaleko odtud leží transafrická železnice, která sem vede podél cesty z přístavního města Lobito víceméně podél celé silnice z Benguely. Pokračuje dál na východ Angolou, Zambií, a Kongem do Tanzanie a tam až na pobřeží Indického oceánu. V sousední Zambii se potom ještě rozděluje na jednotlivé větve, z nichž jedna vede mírně na jih do mosambického přístavu Beira, ta druhá se točí mírně na sever do tanzanijského Dar es Salaamu. Železnice se začala stavět téměř na samém začátku dvacátého století a v roce 1931 se po ní první mědná ruda již dostala do přístavu Lobito z konžské Katanguy. Trať CFB víceméně kopíruje silnici z Benguela do Alto Catumbela a dále do Huambo.

31 - port. - Karolinští bratři

32 - port. - Organização de Defesa Popular - Organizace lidové obrany

Eukalyptové stromy zde snad rostou ještě od té doby "Friga na mašině", je to vlastně z doby, kdy se tu ještě jezdívalo s parními lokomotivami na dřevo. Růst těchto stromů je totiž tak extrémně rychlý, že se mohou už po pouhých dvanácti letech těžit. Takový nárůst dřevní hmoty je u nás naprosto neobvyklý. Po několika dalších letech však, s logickým vývojem techniky a se začátkem používání výkonnějších dieselelektrických lokomotiv, přestal význam těchto uměle vysazovaných stromů hrát svou původní roli. Bylo tedy nutné, a nebo spíše bylo velmi vhodné vyhledat pro ně nějaké jiné trochu efektivnější využití než je jenom spalovat v kotlích. Tím se potom stalo vybudování velmi solidního celulózářského kombinátu CCPA, což bylo někdy v první polovině padesátých let. Od druhé poloviny padesátých let už produkoval značné množství papíru a celulózy.

Tato Benguelská železnice má pochopitelně velice důležitou úlohu nejenom pro samotnou Angolu, ale také i pro celý zbytek západní části střední Afriky. A asi také proto se velmi často stává velmi významným a většinou docela snadným terčem místního nejsilnějšího opozičního ozbrojeného hnutí UNITA, které její provoz velmi úspěšně narušuje častými sabotážemi. Dost těžko se dá představit si, že by mohla vládní armáda uhlídat více jak 1.300 km této železnice v tak odlehklých místech kterými tato důležitá trať většinou vede. Díky rozložení osídlení země jsou největší města na pobřeží a ve vnitrozemí potom desítky kilometrů nenarazíte na civilizaci. Když už někde železniční zastávka na trati je, tak je to většinou jen nevýznamné místo které je tu založeno spíše na základě existence této železnice.

Těsně před samotnou Alto Catumbela na nás všechny v koloně ještě čeká, dnes snad už také poslední, průběžná kontrola s velikou stanicí ODP a potom konečně, za hodně dlouhou mírnou zatáčkou vpravo, se před námi objevuje to, o čem jsem doposud zatím doma v Československu jen hodně často slyšával. Na nesmírně veliké zelené pláni, obklopené téměř ze všech stran dokola horami, se nachází maličké městečko spolu s továrnou na výrobu celulózy a papíru, velkou elektrorozvodnou a maličkou nemocnicí. Tak toto je tedy ve skutečnosti ta dlouho očekávaná a vysněná angolská Alto Catumbela, to je to místo kam jsem se více než celý rok těšil, a kam dnes konečně přijíždím.

Alto Catumbela

Městečko Alto Catumbela, to je tedy to místo kde bych snad měl strávit celé příští dva roky svého života. Takže dnes je pátek, je 3.7.1981 a je téměř přesně sedmáct třicet. Můj budoucí život v Africe, respektive v Angole, vlastně teprve v tuto chvíli opravdu začíná. Ve světle vlevo na samém obzoru zrovna zapadajícího afrického slunce se mi to město včetně jeho nejbližšího okolí jeví nadmíru malebně. Mám z toho pochopitelně samé dobré pocity, ani se nedá přesně popsat co všechno cítím.

Nám v naší koloně nyní již zbývá dokončit snad jen posledních několik stovek metrů jízdy, které ještě chybí k dojetí do dnešního cíle. Projedeme přitom kolem místního poštovního úřadu, okolo osamocené stojícího městského vodojemu, dále okolo jednoho ze dvou místních benzinových čerpadel firmy Shell. Potom také ještě malý kousek kolem staré nemocnice a už zastavujeme hned na pokraji sídliště Bairro Um. Je to na samém vrchu jedné jeho ulice jménem Rua Cubana³³, kde už budou bydlet od dnešního dne tři úplné české rodiny. Pro mě je však zatím vše až příliš nové na to, abych stačil prostě jen tak jednoduše mírnix tírnix přijímat všechny nové informace, které se zde na mě řítí doslova ze všech světových stran. V tak kratičkém časovém úseku se asi tolik zážitků prostě nedá strávit jen tak najednou. Navíc i celý ten samotný posun sem na jižní polokouli, i přes všechny dostupné technické vymoženosti, je skutečně velice náročný.

Můj nový kolega Josef mě se svou ženou okamžitě po zastavení auta pozvali k sobě domů na večeri a já jejich pozvání pochopitelně velmi rád přijímám. Za ty odvěčené kufry na luandském letišti si to jistě zasloužím. Kromě již zmíněné rodiny elektrikáře Pepy zde na Rua Cubana vystupují i zbývající dvě rodiny. Nějakou shodou okolností totiž bydlí všichni tři pěkně vedle sebe, respektive srovnány pod sebou, všichni na jedné straně téže mírně se svažující ulice. Dnešní večeri na uvítanou nám připravil poslední spolubydlící Pepy Viktor, se kterým tu bydleli do dnešního dne sami dva. Nyní s nimi bude Viktor ještě pár dní přebývat. Snad jen do šestnáctého července, kdy odtud odjíždí a to definitivně nazpět domů, po své téměř jeden a půlleté expertize v továrně.

Taková pozvání tady mezi námi, a zejména pro ty experty kteří tu jsou ještě sami bez rodin, na večeri či třeba na oběd, jsou docela normální a spíše tedy dost běžnou záležitostí. S tímto zvykem se potom, to k mé naprosté spokojenosti, později setkávám ještě dosti často. Ale zpátky do domu mého kolegy Pepy. V interiéru domu, v takovém v jakém nyní budu zřejmě bydlet i já, se cítím opravdu docela dobře. Působí na mě na první pohled velice útulně, relativně nic zde k našemu životnímu standardu na jaký jsme zvyklí z domova nechybí. Nezvyklé je pro mě snad jen to, že přímo z ulice vstupujete do obývací haly. Na to od nás příliš zvyklí nejsme, zde je to však díky rozdílnému klimatu velmi praktické.

Ten dům ve kterém zde budu bydlet já se však nachází až na Rua Checa³⁴, to je odtud o pouhé dvě ulice dále, respektive ještě blíže k továrně, má číslo deset a tam mi také mezitím převezli mé osobní věci. Mám tam bydlet spolu s dalšími dvěma kolegy, Antonem a Daliborem. Vždyť již na mě velice nedočkavě čekali a asi jsem je tak trochu zklamal tímto malým zdržením, onou neplánovanou večerí na Rua Cubana. Jakýkoliv příjezd některého nového experta měl totiž vždy také něco do sebe i pro ty, ke kterým se měl ten příslušný nováček nastěhovat, nehledě vůbec na ten fakt, že se celý ten dům po delší dobu připravuje pro nového příchozího. To jsem tehdy ale, jako úplný nováček, nemohl snad ani tušit. Možná, že zrovna i oni dva pro mě nachystali

33 - port. - Kubánská ulice

34 - port. - Česká ulice

nějakou slavnostnější večeři. Nikdy potom mi to však vůbec ničím nedali najevo, jestli tomu tak skutečně bylo či ne. Spíše si myslím, že však ano.

Však on také každý nový příjezdějící spolubydlící znamenal pro ten který dům, tam kam právě přicházel, vždy velkou spoustu novinek z domova a bylo to také hned z první ruky. Znamenal ale pochopitelně také vždy i velmi významný přísun některých poživatin, hlavně těch které zde nemusí být zrovna právě k dostání. Jednalo se tu zejména o tuzemský rum, cigarety, sýry, hořčici, uzeniny a také některé druhy koření, které zde nebyly běžně k sehnání. Rovněž všemožné tiskoviny, hlavně poslední československé deníky, ale také různé fotomateriály jako byly ustalovače, vývojky a kinofilmy, včetně fotografických papírů. Toto byly vždy velmi žádané artikly při příjezdu nováčků sem na toto sídliště. Samozřejmě, že se muselo vždy něco z toho nechat na první osobní prezentaci do našeho československého klubu, tedy alespoň nějaký rum a cigarety. Tam se bezmála celá skupina Čechoslováků pravidelně denně navečer schází ke společnému posezení.

Tam také my všichni tři noví spolubydlící krátce po osmé hodině večerní a předchozím krátkém seznámení se společně vyrážíme. Nejde tu jen o nějakou pouhou osobní prezentaci, jsou zde totiž povětšinou také i všichni dospělí ze všech tří našich pracovních skupin. Dochází sem kromě toho i celá místní smetánka, to tady znamená jak ředitel továrny tak i všichni jeho náměstci se svými ženami. Náš malý klub na České ulici prostě tvoří jakési kulturní centrum v celé Alto Catumbela.

Takže já tady také poznávám vedoucího naší, to je papírářské skupiny, kterým je v současnosti Oliver, dále Standu, Jána a Františka z varny celulózky, tedy všechny z mého cílového pracoviště v CCPA. Pochopitelně, že také již dříve zmíněného ředitele továrny Nuno Borguês da Silva s jeho ženou Fatimou, pracující na ekonomickém úseku a rovněž zbývající tři náměstky Tonyho, Basília a Oliveiru. Dalšími důležitými šéfy zde jsou doktor Jiří, vedoucí skupiny našich zdravotníků z Pôsto Médico a Miloš, vedoucí energetiků. Postupně se také i s těmito zmíněnými seznamuji, je to však až příliš náročné na to, abych si jméno každého z nich ihned a napoprvé zapamatoval. Aspoň, že některé znám už od nás ze Štětí a také z dnešní cesty z Lobita sem. Poznávám se i s dalšími našimi zde pracujícími lidmi či jejich rodinnými příslušníky kteří se zde dnes sešli. Mám už z toho všeho v hlavě tak trochu zmatek. A už toho na mne dnes opravdu bylo příliš mnoho najednou.

Dovezl jsem sebou kromě mnohého jiného také řadu dopisů nejen ze Štětí, ale také z Prahy, včetně několika menších balíčků. Vše jsem tu ihned rozdál k velké spokojenosti adresátů. Jistěže také potěšil i můj velice skromný příspěvek, to je půl litru rumu a k němu jsem dal do placu i dvě krabičky cigaret sparta, pro všechny přítomné dohromady. Vše tady zkonsumují jaksi společně, kdo tu zrovna sedí může si vzít co chce. I když například ty sparty tu tak velký úspěch u většiny kuřáků nemají. Místní cigarety značky SL jsou mezi našimi lidmi mnohem oblíbenější. Dokonce i na dovolené našich expertů o ně byl mezi kuřáky velký zájem doma v ČSSR.

Něco okolo půlnoci se vydávám na malou procházku po ulicích na tom našem sídlišti. Potřebuji si totiž trochu vyvětrat hlavu z toho informačního šoku. Docházím přitom kolem EME bezděky až k hlavní bráně továrny CCPA a vcházím dovnitř. Úplně mě k sobě jakoby přitahovala. Její nepřetržité provoz, jak se mi zdá, jsou v plném chodu a místní směnový dispečer, kterého velmi brzy nato potkávám na nádvoří (nevěděl jsem ale ještě, že to bylo na hlášku někoho z místních), je velmi překvapen mou přítomností a nebo se tak alespoň tváří. A proto mě posílá na provoz elektrolýzy, kde slouží dnes svou noční směnu kolega Michal. Ten si se mnou chvíli povídá nad kávou a potom mi zavolá dispečerské auto, kterým mě nechává odvézt zpátky domů, na Rua Checa. Což to by zatím ještě bylo dobré, ale já měl potom přesto značnou

práci najít ten náš dům, protože si tu byly najednou příliš podobné. Jsou totiž jeden jako druhý, podobní jsou si doslova jako vejce vejci. A až po krátké chvíli jsem se přece jenom zorientoval, a tak jdu konečně poprvé v Alto Catumbela spát. Je sice skoro dvě hodiny v noci, ale na to si tady zvyknu.

Takže ta celá následující sobota nám na desítku uběhla v naprostém poklidu, vstávali jsme všichni tři po té hodně dlouhé páteční noci skoro až v devět hodin dopoledne. Zašli jsme ještě během dopoledne spolu s Tondou do zdejšího armazemu³⁵, tedy do našeho malého speciálního obchodu, kde se nakupují téměř všechny běžné potraviny pro naše denní potřeby. Po mém příjezdu se spotřeba všech potravin v domě pochopitelně o trochu zvýší a tak je potom nutné asi tak o celou jednu dosavadní polovinu zvětšit v domě původní zásoby. Dalibor se nám postaral o docela dobrý oběd a já si během odpoledne zašel prohlédnout koupaliště a k němu přilehlý sportovní areál.

Na můj první zdejší nedělní oběd jsme byli všichni tři chlapi z našeho domu pozváni k vedoucímu skupiny Oliverovi. To pozvání bylo hlavně kvůli mé osobě, jen by nebylo společenské kdyby pozval jen mě. To je také jeden z těch mnohých dobrých místních zvyků, zvyků které rovněž ukazovaly na velkou vzájemnou soudržnost která zde mezi našimi lidmi byla. Stejně i přitom ovšem platila ona zmíněná možnost úplné prvních kontaktů s každým nováčkem a tedy velká šance tak trochu přecíst si ho přitom.

Vedoucí papírářské skupiny bydlel i se svou rodinou v domě na téže ulici, kde bydleli také Nuno, Tony a rovněž vedoucí ENE Tito Grilo. Taktéž tady měla své sídlo, v rohovém domě číslo čtyři, místní státní policie, tady zřejmě a hlavně fungující jako ochranka ředitele továrny. Domy zde na této ulici byly o něco lepší, však jsou také i o něco větší než ty naše, mají hlavně prostornější a členěnou halu i další vnitřní vybavení jako třeba koupelnu, která má dokonce klasickou vanu. Výhody lepšího bydlení ale docela samozřejmě příslušely k těm všem funkcím které dotyční zde bydlící v továrně nebo i jinde zastávali.

Během tohoto pro nás slavnostního oběda, či spíše až chvíli po něm u kávy, mě náš vedoucí instruoval o všech místních zvyklostech, ale hlavně o všech povinnostech, které se tu od našich expertů běžně očekávají. Kromě toho od něho ještě dostávám na celé pondělní dopoledne speciální malé osobní volno na lepší zabydlení se tady. Stejně informace jako on, ale také mnohé další pro mně užitečné, mi během soboty podali Tonda s Daliborem a po nich navečer ještě jednou také Standa, který přišel k nám na náš barák před odchodem na pravidelnou návštěvu klubu, na kus řeči.

Já z toho všeho měl hlavně pocit, že si tímto způsobem spíše všichni chtějí tak trochu každého nováčka otukat. To, jaký asi vlastně je, a co se potom dá od něho v budoucnosti očekávat. Byl jsem totiž tak naivní, že jsem tehdy netušil vůbec nic o těch všelijakých různých spolupracovnících či agentech StB, i když v případech všech těchto naposledy zmíněných to zrovna až na jednu výjimku neplatilo.

Ráno, v pondělí šestého července tak začíná zcela nepracovně můj pracovní pobyt v Angole. Mohu tak přitom jen konstatovat to, že je to pro mě docela příjemné, když mohu začínat takto nenásilně a opravdu jen velice pozvolna, bez nějakého velikého stresování, které se tu velice snadno a jistě může dostavit. Hned v pátek večer mě byl přidělen jeden ze dvou pokojů ležícím v zahradním traktu domu, ten poslední čtvrtý zůstává stále ještě volný. S celkovým vybavením domů respektive pokojů se tu musí všichni tak trochu srovnat. Je to většinou velice střídlivé, jednoduché, spíše takové "svobodárenské" než vybavení rodinného domu. A tak už jsem si vybalil také i ze svých kufrů a kabel definitivně celý zbytek z těch svých věcí, a tím se skutečně

35 - port. - sklad; zde obchod

a nadobro zabydlel v tomto domě, který by mi měl zřejmě být, na dobu prvních téměř pěti měsíců, prozatímním domovem.

Prvních, asi tak pět nebo šest měsíců, zde totiž mám být ještě sám bez své rodiny, či spíše bydlet s některými z mých kolegů, kteří tu jsou sami zrovna tak jako já. Takže má rodina by měla po celou tuto dobu ještě zůstat v Československu. Zhruba po necelých třech měsících si mohl prakticky každý expert podat oficiální žádost o příjezd rodiny (s tím však bývaly často maličké potíže, jakoby to Polytechna nebo angolská strana na poslední chvíli poněkud zabzdila nebo co). A ty další zbývající měsíce do smluvních dvou let (a nebo podle smlouvy i jednoho roku), tu potom budu trávit včetně jedné pětitydenní dovolené doma i s celou svou rodinou. To ale vždy podléhá souhlasu, a to nejen v naší PZO Polytechna, k tomu mimoto ještě vedoucího naší skupiny, ale vždy však i ředitele továrny Nuno Borguês da Silva. Ten měl ve všech důležitých otázkách hlavní a poslední slovo.

Obešel jsem a prohlédl si během dopoledne hned po snídani ještě jednou, a to už za plného denního světla, celé naše sídliště včetně koupaliště a hned vedle něho ležícího víceúčelového hřiště i dalších několik míst na našem sídlišti. Do práce jdu poprvé, jak už bylo jednou řečeno, až odpoledne, tedy na druhou hodinu. Při odjezdech ze sídliště se jedná o takový zažitý úzus, kdy se z takzvaného Havránkova náměstí³⁶ na naší ulici odjíždí služebními auty, pět až deset minut před druhou hodinou odpolední do továrny všichni společně. A kdo z nás se zrovna nevejde do některého z aut v první várce, počká si na druhou otočku, tedy na ta auta která se na bráně obrátí a odjedou ještě jednou nazpět pro těch pár zde zbývajících pracovníků. Jezdí odtud s námi většinou i tři zde přítomní Portugalci. A stejně tak jako při odjezdu ráno na první část pracovní doby proběhne ještě docela malá a krátká výrobní porada hned na schodech administrativní budovy.

Vedoucí skupiny Oliver se mi ještě podnes, a to po celé dnešní odpoledne osobně věnuje a procházíme spolu doslova všechna provozní zařízení, opravářské dílny a sklady továrny. A až teprve na samý konec této úvodní exkurze mě zavede na zdejší varnu a bělírnu celulózky, tedy na mé konkrétní pracoviště. Představil mě přitom domácímu vedoucímu celého provozu, který se jmenuje Venancio Canale, a ukázal mi potom, to se ale konalo už v jeho doprovodu, také i všechna jednotlivá oddělení a zařízení varny a bělírny PPA³⁷. Tady k ní patří i oddělení dřevoskladu spolu s dřevosekárnou, to na rozdíl od nás v továrně ve Štětí, kde to jsou dva zcela samostatně fungující provozy. Tedy jsou to provozy oddělené od výroby celulózy a nespádající tak do řídicích pravomocí techniků celulózky. Nakonec velikost dřevoskladu a dřevosekárny u nás a tady to jsou dva docela rozdílné pojmy. Místní dřevosklad je proti našemu doma hodně maličký, dřevosekárna má sice jen dvě ale zato výkonné sekačky, které vždy stačí naplnit zásobníky štěpek s dostatečnou rezervou. Nakonec celková kapacita celulózky ve Štětí a tady jsou dva naprosto odlišné pojmy.

Celá varna zdejší celulózky je jinak velmi analogická s naší sulfátovou NZ varnou ve Štětí, takže zejména po technologické stránce snad nebudu mít žádné zvláštní těžkosti. Navíc když všichni z našich zde přítomných lidí, kteří tu právě pracují, tedy jak Franta, tak Standa, Jáno s Tonem už zde vše velmi dobře znají. Docela ochotně mi všichni z nich také všechny své znalosti a poznatky postupně předávají. Občas si do našeho provozu mezi nás zajde na kávu i další Jano. Ten má na starosti hlavně vést centrální laboratoř, ale celé vlastní technologii vaření a bělení celulózy pochopitelně také velmi dobře rozumí, to už snad ani u pracovníka VÚPC jinak nejde. Kromě toho má také technický dozor nad všemi ostatními laboratořemi továrny kde se

36 - střed České ulice pojmenovaný po bývalém vedoucím skupiny

37 - port. - Produção de Pasta Alcalina - Výroba sulfátové buničiny

vykonávají mezioperační kontroly kvality meziproduktů a výrobků. Takže si zde na celulózce, respektive v laboratoři na provozu bělírny, přitom provádí i rutinní kontrolní činnost spadající do jeho povinností.

Ta kratší odpolední část první směny mi utekla velmi rychle, vždyť byla nakonec jen čtyřhodinová a brzy máme k šesté hodině večerní, kdy se opět všichni z nás scházíme u brány závodu a stejnými auty jako odpoledne odjíždíme zpátky na naše sídliště. To už tady ale touto dobou zapadá slunce, jehož pohyb za horizont je mnohem rychlejší než ten, na jaký jsme zvyklí u nás doma. Je to dáno místní zeměpisnou šířkou, u nás v Československu je to okolo padesátého stupně severní šířky a tady jen necelých a pouhých třináct stupňů jižní šířky. Tady potom je obvodová rychlost matičky Země o mnoho vyšší než tam. A tím pádem se potom díky právě té velké blízkosti rovníku ani jak východ tak také ani západ slunce příliš neodchylují od šesté hodiny ráno, respektive šesté hodiny večerní. A právě při našem každodenním odjezdu z továrny můžeme většinou velice snadno sledovat to, jak nám sluneční koule hodně rychle mizí na západě za obzorem. Je to docela zajímavý zážitek který nás při odjezdu z továrny vždy denně zaujme. Ono nakonec i to místo západu slunce, pro nás to je na straně Továrního pedra, je dobrou místní kombinací.

Vaříme si, tak jako tady v každém jiném domě obsazeném našimi lidmi, pochopitelně ze společných zásob nakupovaných většinou v armazemu nebo výjimečně některé i v klubu, do kterých se přidávají jenom některé důležité maličkosti, jako je například řada u nás běžných koření dovezených si sem z Československa. Každý z naší skupiny papíráků, kdo z takového domu jako je náš chodí vařit pro ostatní, má nejméně o celou jednu hodinu zkrácenou dopolední část své pracovní doby. Chodí a nebo většinou společně jezdí jedním autem z továrny domů už v jedenáct hodin dopoledne. To je domluvené proto, aby mohl stačit svým zbývajícím kolegům ze svého domu celý oběd připravit tak, aby byl pro ně nachystán když oni po poledni přijedou domů z práce. Toto malé opatření pouze vyrovnávalo podmínky, které by tu jinak měli muži s rodinami mnohem výhodnější než ti, kteří tu jsou sami. Začínat vařit ve dvanáct by ty sólo muže proti ostatním hodně diskvalifikovalo, i když stihnout do dvou hodin uvařit a najíst se by bylo možné.

Na každém domě kde bydleli samotní experti z CCPA byl vždy jeden, který se vaření ujal v zájmu svém i všech ostatních spolubydlících. Zbývajících dva z nás, nebo třeba i tři v případě jiných domů, potom zase většinou mívají službu v kuchyni a při dalších domácích pracích jako je třeba mytí nádobí a rovněž v sobotu, při větším úklidu společných prostor a při nakupování nebo zajišťování dalších činností běžného chodu ve svém domě. I všechny naše nákupy zboží do kuchyně se zde logicky organizují společně, celkové náklady se vždy rozdělí jednoduše na tři díly a zaplatíme si potom časem každý ten svůj. U nás v domě má tedy ten hlavní dozor nad kuchyní a nákupy do ní Dalibor. Jinak si většinou spolu jen večer den dopředu domlouváme, respektive se sám Dalibor nás dvou zeptá či nabídne vždy, co se bude na druhý den k obědu vařit. A od toho se potom vše odvíjí a podle toho se i druhý den vaří. Rovněž záleží na momentální situaci co je zrovna k dispozici v domě.

Potraviný si zde nakupujeme hlavně v již zmíněném armazemu, speciálním obchodě zřízeném pro nás, kde bývá denně otevřeno dopoledne od deseti přes oběd do jedné hodiny odpoledne. Otevřeno zde mají samozřejmě také v sobotu dopoledne. Jedná se vlastně o bezhotovostní nákupy, které si většinou zaplatíme společně až časem, většinou je to za delší interval, v hlavní účtárně v CCPA. V obchodě vlastně jen pokaždé podepišeme příslušný účet za nákup, z něhož jedna kopie jde do účtárny závodu, jedna kopie zůstane pro zde a poslední díl dostaneme do ruky my.

Termíny zaplacení účtů si vždy volí každý jednotlivý dům či jednotlivec podle své vlastní potřeby, nebo spíše podle toho, jestli někdo z toho domu zrovna nejede domů. To jen kdyby se nějakou náhodou nevrátil nazpět anebo když už tady definitivně končí, tak aby tu po něm nebyl nějaký rest a aby si vyrovnali mezi sebou účty. Zároveň se ještě při každém odjezdu na dovolenou nechávají na baráku nějaké peníze, jako zálohy na neočekávané výdaje. Ono se to placení také odvíjí od toho zda máme dostatek peněz, to proto, že často dochází k několikaměsíčnímu zpoždění vyplacení výplat našimi delegáty. Někakou malou finanční rezervu si však každý vytváří bez ohledu na uvedenou skutečnost.

Náš dům má, stejně tak jako téměř každý jiný tady v této celé čtvrti, celkem čtyři malé ložnice mající od 12 do 18m², takže jedna z nich zůstává stále ještě volná. Čtyři lidé by tu ovšem již byli, a to zcela jistě, hodně natěsno. Byly ovšem případy, kdy chlapy bydleli po čtyřech a ni-jak si nestěžovali! Já, jak už jsem se jednou zmínil, jako poslední příchozí, obývám jednu z těch dvou místností situovaných v zahradním traktu směrem k továrně, Dalibor a Tonda mají oba dva okna na druhou stranu do ulice. A když potom Tonda koncem září odjel domů, přestěhoval jsem se do pokoje po něm. Byl sice o něco menší než ten můj původní, je ale lépe zařízený a pro mě pohodlnější a dobře mi posloužil až do doby než jsem tento dům před prvními africkými Vánoce opustil.

Obytná a vlastně hlavní hala v domě bývá většinou vybavená pouze standardní trojdiílnou sedací soupravou, doplněnou nízkým takzvaným konferenčním stolem a dále ještě jídelním stolem a židlemi. Podlaha, stejně jako ve všech ložnicích, byla z potahovaného betonu. Bylo docela zajímavé, že tu vlastně nebyl žádný zvláštní hmyz, pokud neberu v úvahu šváby velké, že ani v Rusku jsem takové neviděl. Maximálně se v kuchyni na síti, zabudované v okně, ještě motala jedna kudlanka nábožná a v hale neslyšně běhávali po stěnách dva gekoni³⁸. Ti všichni tu ale vlastně zajišťovali vybíjení veškerého hmyzu, pokud se sem vůbec dovnitř nějaký dostal. Nejvíce ze všeho nás tady trápili mravenci a ti šváby. S těmi se většinou nedalo pořádně pohnout, dostali se totiž všude. A to jsme měli k dispozici poměrně solidní a účinný sprej značky Shelltox. Někdy mi ovšem přišlo, že náš Biolit byl lepší.

Vzadu v chodbě, vedoucí z haly ke všem ložnicím, jsou naproti koupelně dvě veliké vestavěné skříně a skříněový prádelník. V každém z našich jednotlivých pokojů je většinou taktéž minimálně ještě jedna klasická skříň, velká široká postel a podle možnosti nějaký ten prádelník, některé z pokojů jsou také vybaveny kromě nočního i jedním dalším stolem. Další nábytek tu vlastně ani nijak zvlášť nutně nepotřebujeme, spíše nám tu nikomu nechybí. Na ten jeden hlavní a relativně jednoduchý účel který to tu má pro nás plnit, je všeho doufám až dost. Všechno naše ložní prádlo, ale i osušky a ručníky, nám pravidelně vyměňují za čisté v tovární prádelně, úplně dole na naší ulici, víceméně vždy podle konkrétní potřeby, minimálně si tam však chodíme jednu týdně. V našem konkrétním případě je to v úterý večer po příjezdu z práce a nebo někdy i výjimečně, když se někomu z nás chce, tak je tam pro nás služba denně i v poledne.

Mezi dveřmi u vchodu do ložnic umístěných ve zmíněném zahradním traktu, je také ještě jeden takový malý kout, opatřený dalším umyvadlem, což je zde jistě velmi praktické. Ona totiž ta naše malá koupelnička je vždy společná se záchodem, tak jak je to tady zvykem, a tak se nám zejména hned po ránu hodí i další místo na běžnou ranní hygienu. Zmíněná koupelna je jenom dvakrát tři metry velká a je v ní kromě umyvadla sprchový kout, jakož klasický splachovací záchod a s ním i bidet. Teplou vodu, společně jak pro kuchyni tak i pro koupelnu, nám dostatečně zajišťuje jeden, asi tak patnáctilitrový průtokový elektrický ohřívač, který je umístěný venku na zadní zdi domu, mezi okny kuchyně a koupelny.

38 - ještěrky rodu Gecko, dokázaly lézt i po stropě

Jen nám v něm naneštěstí velmi často odchází topná spirála a nebo z něho dokonce občas probíjí elektrický proud. Což je zajisté velice nepříjemné a zejména v té chvíli, když se člověk zrovna vyskytuje pod sprchou. Jinak tu má elektrina stále značně nevyrovnané hodnoty, což má za následek bez ohledu na kvalitní značku (philips) velmi časté praskání žárovek. Stejný důvod zřejmě vede i k těm zmíněným potížím s ohřívači vody. Pojistky zde většinou také chybí a nahradil je proto většinou jen silný drát.

Kuchyňka je také jen velice malická, zato se v ní dá mnohem lépe orientovat a vše je tady vlastně přímo na dosah ruky. Vejde se tam sotva jen lednička a kromě toho se v ní mohou motat s bídou maximálně dva lidé a i ti už si tam tak trochu překáží. Vybavena většinou bývá našim normálním elektrickým dvouplotýnkovým vařičem značky ETA který známe z domova, v některých domech jsou kromě toho ještě i místní plynové dvouvařiče a běžné čtyřhořákové sporáky, takové jaké zase známe z domova, mají jen ve třech nebo čtyřech domech. Ve spodní části kuchyňské linky je uloženo veškeré nádobí i trvanlivé potraviny, několik menších dřevěných poliček na stěnách, to je asi pozůstatek po předchozích expertech. Zato velká pracovní deska je na rozdíl od našich kuchyní doma běžně mramorová, dřez včetně odkapové plochy dokonce nerezový.

Lednička, která má přibližně takových dobrých sto sedmdesát litrů objemu, nám jistě také na vše z potravin co je třeba mít v ní uložené postačí. Jenom jsme si museli po mém příjezdu sem, tu takzvanou odkapovou misku pod výparníkem posunout o celé jedno pole níže a čelní prostor od ní nahoru k výparníku ještě potom dobře utěsnit deskou z polystyrénu tak, aby tam vznikl větší prostor na ukládání masa. Po zvětšení přidělů masa na tři ubytované se asi již běžně do mrazáku nevešlo. Maso se tu většinou distribuuje jednou za čtrnáct dní a tak je ho potřeba uložit vždy hodně najednou.

Další vše z toho co přináleží do klasického vybavení každé naší kuchyně doma, třeba jako bývají nože, příbory, kvedlačky, naběračky, struhadla a také i spoustu jiných nutných věcí, to si sem prostě navozili během posledních čtyř let nejen naši předchůdci, něco z toho jsme si sebou přivezli pochopitelně také každý z nás současně ubytovaných. A navíc, další potřebné nádobí, sady hrnců, talířů a skla, nám jsou vždy dodávány Fatimou z místních zásob, v místních obchodech bychom si asi nic z toho nekoupili, nic takového tam většinou totiž vůbec není. Vše z tohoto je opravdu slušné a pro nás a naše potřeby, tak jak již bylo jednou řečeno, skutečně naprosto vyhovující.

A nejen z kuchyně, ale rovněž i z obytné haly se v podstatě dá vyjít přímo do malé zahrady ležící za domem. Zahrady jejíž jednu stranu tvoří zeď sousedního domu, zbývající dvě strany jsou ze své velké části vytvořeny dvoumetrovými živými ploty. V jednom z nich, protilehlému oknu z kuchyně je dva metry široká branka, jež původně sloužila jako pro vjezd osobního auta pro které je tam vybudováno stání. Hned za rohovým sloupkem u této branky je často nainstalována takzvaná "caixa"³⁹, jakási velká odpadková nádoba na domácí odpad vytvořená z prázdného plechového barelu. Ta se pravidelně, nejméně však dvakrát týdně, vyváží místní úklidovou službou.

Celková plocha této zahrady je průměrně asi tak půldruhého až dva ary. Je tu také alespoň jeden, a to u každého domu, většinou však dva rodičí tropické ovocné stromy. Z nich to bývají nejčastěji goyaby, někdy je to třeba avokádo ale také různé citrusy. Dvě třetiny z celé této zahrady vždy zaujímá využitelná půda pro vlastní zahradničení, což se většinou mezi námi s úspěchem využívá na pěstování zeleniny. Zbytek z celé plochy pozemku je betonové místo na eventuální parkování auta s vjezdem zmíněnou brankou. Kromě toho sem také ještě patří

39 - port. - krabice, bedna

takový, jak bych tak řekl, malý zděný přístavek. Je v něm také jedna, docela slušně velká, uzamykatelná komůrka, dříve asi pro zde bydlící Portugalce fungovala jako spíž která mohla být také docela dobře skladištěm trvanlivějších potravin.

K tomu je ještě hned vedle další, dvakrát tak velký, prostor s obyčejnou vestavěnou kamennou valchou. Ten se ale nyní v našem případě využívá pouze na umístění automatické pračky, pokud ji v tom konkrétním domě mají k dispozici. Nedovedu si představit naše ženy jak perou prádlo na valše! Vyprané prádlo se dá usušit venku po celý rok, uschne rychle a včas i v období dešťů třeba i mezi dvěma bouřkami. Dále je tu ještě jeden menší sprchový kout spolu s tureckým záchodem. Tato zařízení však byla v provozu jen v několika málo domech, zejména tam, kde se pořádaly na zahradě oslavy pod širým nebem. Z boku na rohu zdi domu v zahradě jsou dva vodovodní kohoutky se studenou vodou na zalévání. Jeden je z boční strany domu na rohu vpředu a druhý zase ze strany zahrady. Rovněž jedna velmi praktická věc. Měli to kdysi Portugalci všechno skutečně až do každého detailu prokoumané.

Před všemi těmito domy bez výjimky je před hlavním vchodem zastřešená terasa, o celkové rozloze asi tak dvakrát čtyři metry. A na celou šíři domu i s přístavkem pak souvislý, ozdobný trávník o který se tu většinou starají dva, tři zahradníci zaměstnaní továrnou po dobu celého roku.

Pracují prakticky na celém našem sídlišti takže mají díky jejich neskutečně pomalému pracovnímu stále co dělat. Přes onen trávník jsou položeny dlaždice, na šíři asi tak padesát centimetrů, po nichž se chodívá do domu. Po obou stranách trávníku je na boku opět dvoumetrový živý plot, ten je i v předu u silnice, na výšku je tam ale pouze půlmetrový s metrovým průchodem do ulice. Celou tu zelenou plochu navíc také ještě velmi vhodně doplňují další různé ozdobné stromy a keře. Asfaltovou silnici ulice lemují akácie které jsou vysazeny jako součást nízkého živého plotu podél silnice. I o ty se starají ti zahradníci, pravidelně je každý rok zcela prořezávají. Prostředí je tu rozhodně velice příjemné.

Střechy všech našich domů v celém sídlišti Bairro Um jsou velmi ploché, takové jaké bývají k vidění například na Balkáně a jsou z praktického vlnitého eternitu. Stropy místností uvnitř v domě jsou vytvořeny, k mému překvapení, pouze z osmicentimetrových polystyrenových desek a tím je i vnitřek domu velmi dobře odizolován od zdejšího tropického slunce. Občas se ale do volného střešního prostoru mezi eternit a polystyren dostaly divoké včely a to většinou pro nás znamenalo buďto med a nebo většinou naopak velké problémy s jejich pronikáním dále do obytného prostoru domu. To se potom muselo vyřešit již zmíněným Shelltoxem, sprejem na hmyz (a nebo naším mnohem účinnějším Biolitem, tedy pokud byl), kterého naopak bylo vždy v armazemu dostatek.

Všechny domy sídliště jsou orientovány svou podélnou osou ve směru východ-západ po délce ulice tak, že slunce svými paprsky vůbec nedosáhne do oken přes půlmetrový převis střechy. Navíc jsou ještě ve všech oknech žebrované dřevěné okenice, které zde však mají funkci slunečních žaluzií a které se nechávají téměř vždycky, na rozdíl od těch oken, uzavřené. Otvíral jsem je opravdu jen výjimečně na severní stranu domu. Také proto je ještě uvnitř mezi dvojitým oknem ložnic upevněn jednoduchý rám vyplněný jemnou sítí proti obtížným komárům. Přes den však bývá v těchto domech maximálně, a to pouze ve vrcholném létě, to je zde někdy v prosinci až únoru, do šestadvaceti až sedmadvaceti C°.

Zato naopak v červnu a červenci, kdy je nám v noci relativně zima, je venku z rána kolem pouhých čtyř stupňů nad nulou. Denně totiž sledujeme teploty na minimax teploměru, který je umístěn na terase domu č. 22. Taková nízká teplota však bývá jenom velmi krátce, tak mezi třetí hodinou a samotným svítáním, ale ihned po východu slunce je brzy zase velmi příjemné

teplo. A i tak bývá pro někoho tato teplota tak nízká, že si někteří přitápíme topnou elektrickou spirálou, zcela jednoduše ji máme natvrdo zapojenou do zásuvky v ložnici. Nebudu zastírat, že jsem si takto po dva měsíce vždy přitápěl i já. Elektrický proud byl pro nás bez omezení a víceméně zdarma a tak proč si neudělat příjemnější prostředí, ne? Ono se v takovém chladnu docela špatně spalo.

Companhia de Celulose e Papel de Angola

Druhým místem kde strávím nejvíce času je pochopitelně Companhia de Celulose e Papel de Angola, tedy naše továrna. Máme ji tu v podstatě na dohled od našich domů, zejména z domů na severní straně naší ulice. Je to něco okolo dvanácti set metrů ze středu ulice Rua Checa, tedy z onoho Havránkova náměstí. Zde v továrně je začátek každého našeho pracovního dne pro všechny z naší skupiny, vždy také takovou malou pracovní poradou, kterou míváme na schodech administrativní budovy. Tam nám náš vedoucí skupiny Oliver většinou předává potřebné informace ze svých porad s ředitelem Nuno a každý z nás má také vždy jistou příležitost říci si k tomu své. Zejména ti pracovníci, kteří třeba jdou ze směny domů a přitom informují o průběhu a všech důležitých událostech předešlé směny a upozorňují na další možné a očekávané události. Další případné informace nám poskytují poradci náměstků, tedy Jozef s Emilem, kteří zase přenášeli podněty z jednání s těmi svými náměstkyněmi, každý z toho svého sledovaného úseku.

Naše pracoviště celulózky má, jak jsem již jednou také zmínil, ve své kompetenci ještě kromě u nás standardního vybavení také i dřevosklad spolu s dřevosekárnou. Tato sekce se rozprostírá směrem k železnici a dále k městskému nádraží, odkud sem do závodu velkým obloukem vede jednokolejná vlečka. Vnitřní prostor tohoto oblouku sloužil jako sklad eukalyptových polen. K dopravě směrem k dřevosekárně slouží obvyklý vodní kanál kterým se tam polena dopravují. Dřevosekačky jsou dvě, poháněné 250kW a 370kW elektromotory a jejich kapacita je tak velká, že bohatě stačí doplňovat sila zásobníků štěpek během jedné směny pro celodenní produkci. Do sil se dopravovaly kapsovým elevátorem který byl věčně porouchaný, respektive jeho převodovka. Ironií osudu bylo to, že jsem příčinu poruch definoval v roce 1983 tedy pár týdnů před celým koncem naší účasti v továrně. Neúplný počet kapes na dopravníku způsobovala jeho nevyváženost a potom to vždy odnesla převodovka.

Velikou nevýhodou pro nás kteří tady na oddělení PPA pracujeme je zejména to, že vůbec, a už asi po mnohem delší dobu, nefunguje původní výtah nahoru na obslužná patra prací linky celulózy a bělírny. To pro nás všechny v konečném důsledku znamená to, že musíme i několikrát za dopoledne a nebo i odpoledne, ale někdy také jen za pouhou jednu hodinku, vyběhnout dobrých sto deseti schodů nahoru a dolů. Co do výšky jsou totiž bělírna a prací linka celulózky PPA rozhodně nejvýše položeným obsluhovaným pracovištěm z celé továrny. Každý náš pokyn nebo příkaz, či jakákoli další činnost vykonávaná v technologii, se musí samozřejmě ještě několikrát řádně zkontrolovat. Na místní personál je zatím stále ještě, a to bohužel, velmi malé spolehnutí. Následné problémy jdou vždy na vrub těch z nás, kteří tam jsou právě přítomni.

Naším trvalým stanovištěm v provozu varny a bělírny je hodně prostorná kancelář vedoucího celulózky Venancia Canale, která je umístěna na prvním technologickém podlaží. Zde máme k dispozici tři klasické kancelářské stoly u kterých se ale stejně vyskytujeme jen velice málo. Ale v podstatě zde sledujeme dodržování harmonogramů činností výrobního střediska, tak jak jsou domácími techniky určeny. Víme velmi dobře to, že je nutné vše z provozu sledovat a kontrolovat, zodpovědnost neseme za všechno. Chodíme sem hlavně za účelem konzultací s Venaciem, když je potřeba prokonzultovat nějaký složitější technologický zásah, nebo také, když si někdy prostě jen chceme uvařit kávu. Čerstvou vodu si sem nosíme sami přímo z úpravny vody a tím vlastně pravidelně vykonáváme kontrolu dávkování příslušných chemikálií do řádu pitné vody čerpané odtud do městského vodojemu. V našem těsném sousedství je také ještě kancelář směnových mistrů výroby a jejich asistentů.

Jedna z těch dalších místních technologických zvláštností a odlišností od NZ-varny ve Štětí, zde byla zcela samostatná výrobní linka unikátního, tady 30m³ kulového otočného vařáku, s následným tlakovým difuzérem na vaření a praní vzniklé sisalové buničiny. Přitom už samotné získávání vlákniny ze sisalu je pro nás jistě velice zajímavé. To vše se ale odehrává hodně daleko mimo náš závod, je to ve vzdálenějších oblastech pěstování rostliny agáve, stejně jako i vytloukání a sušení jejich vláken. Získaná vláknina z této rostliny se po přemletí a vytřídění vybělila ve dvou bělicích holendrech (na kratší vlákno) a poté se v hodně malém množství, hlavně pro její mnohem delší vlákna, přidávala do původní bělené eukalyptové celulózy. Přispívala tak tím vlastně ke zlepšení některých jejich mechanických vlastností, jakou je třeba její tržná délka a podobně. Tímto způsobem se běžně vylepšovaly dost často i u nás mechanické vlastnosti celulózy.

Všechny potřebné suroviny a materiály se do továrny dovážejí buďto nákladními auty, anebo někdy také po železnici CFB, ze které vede již zmíněná jednokolejná vlečka až do továrny. Tato železniční vlečka shodou okolností končí až u dřevoskladu celulózky a zde v továrně je vybavena pro posun vagonů jednou staříčkou parní lokomotivou které je ještě na dřevo. Ta byla, podle mosazného štítku na boku, vyrobena v Anglii snad již někdy okolo roku 1926. Také jsme si ji sami jednoho dne natopili a trochu se s ní projeli. Jindřich, který pracuje na regeneračním kotli a byl původním povoláním strojvedoucím na dráze, vše důležité o tom co bylo třeba znal a zařídil tak, aby naše jízda byla naprosto bez vady. Byl to docela zážitek který jsem si jako mnohé jiné nenechal ujít.

Vařáky diskontinuální varny o obsahu 78m³ tu jsou celkem čtyři, z nich tři po totální rekonstrukci v roce 1977, jsou opravdu jen o malinko menší než u nás v SEPAPu ve Štětí. Z jedné várky je produkce těsně nad sedm tun celulózy. Po dokončení varného cyklu se vyprazdňují do 220m³ vystřelovacího Blowtanku, podobně jako je to na naší sulfite ve Štětí. K opětovnému využívání tepla unikajícího při vystřelování slouží zařízení Rossenblat. Na předtřídění buničiny před prací linkou tady stačí jeden výkonný třídič Jönsson. Protiproudá a podtlaková prací linka je ještě jednodušší, ale je zato mnohem efektivnější než naše a třídění, tak to už je jednoduché vůbec.

Ono totiž také celkové množství neprovarů, hlavně ze suků, je ze zde používaného eukalyptového dřeva o mnoho menší než na jaké jsme byli zvyklí z u nás zpracovávaných jehličnanů. Je to dáno charakterem dřeviny a růstem jejich větví stejně jako i délkou vláken. Samozřejmě, že ani pryskyřic ve dřevě není tolik jak jsme tomu většinou zvyklí od nás, kde se celulóza vaří převážně ze dřeva smrku a borovice. Tím také odpadají u nás známé problémy s velice nepříjemným pěněním výluhů při praní celulózy. Třídící linka složená ze dvou paralelně řazených Cowanů, následně jednoho Voitha, třetím stupněm je tu klasický cyklon. Menší množství neprovarů dávalo k tomuto složení důvod.

Bělírna celulózy tu je zase analogická s rotobělírnou ve Štětí, je pětistupňová s variantou C, E₁, D₁, E₂/H, D₂, a nebo je možná také jednodušší třístupňová kombinace C, E, D, s nízkopodtlakovými pracími bubny umístěnými na podlaží nad bělicími věžemi, mírný podtlak v nich vytváří pouze odtékající filtráty. Stěny provozu bělírny jsou ze strany k dřevoskladu, tedy od západu do výše prsou a dále do stropu jsou rozděleny pouze čtyřmi nosnými sloupy. Do ulice před bělírnu kam jsou orientovány všechny bělicí věže jsou volné průduchy po celé stěně už od podlahy. Tím je tam zajištěno stoprocentní odvětrání bělírenského objektu, navíc když uvažíme to, že každý jednotlivý filtr bělírny je ještě opatřen výkonným odsávacím ventilátorem s vyvedením na střechu, je tu docela dobré prostředí bez potřeby ochranných masek či jiných pracovních pomůcek. Zde, díky používání bělicích prostředků na bázi chlóru, hypochloridu sodného a chlórdioxidu

je to větrání opravdu zcela nutné. Stejně jako odvětrávání neutralizačního roztoku SO_2 , který se dává až na konci bělicího procesu.

Vzadu přes úzkou spojovací uličku, vedoucí za našimi výrobními provozy podél železniční vlečky, je oddělení chemického provozu elektrolýzy. To bývá vždy obsazené pracovníky z chemických továren jaké jsou v Novácích a v Duslu Šala. Výjimečně jsou také někdy ze Spolany Neratovice, nebo ze Spolku pro chemickou a hutní výrobu v Ústí nad Labem. Pracují zde již dříve zmíněný Mišo dále Dalibor, Honza a Vlado. Výrobu dalších důležitých chemikálií pro bělírnu, to je chlordioxidu a hypochloridu sodného, zase zajišťuje Láďa který je původem ze Štětí. Plynňý chlor potřebný pro bělírnu i přípravnu bělicích roztoků a s ním zároveň vznikající lough sodný do varny se vyrábí elektrolyticky z mořské soli. Což je zvláště výhodné hlavně vzhledem k tomu, že tu sůl získávají Angolané klasicky odpařováním z mořské vody a elektrického proudu mají také poměrně dost. Nejbližší vodní přehrada Lomaum leží jen pouhých padesát kilometrů od nás a zde v Alto Catumbela funguje, jak již bylo vícekrát řečeno, velká elektrorozvodna distribující elektrickou energii po celém středu Angoly. A protože místní obyvatelstvo spotřebovává elektrického proudu stále velmi málo, tak nám ho pro provoz továrny zbývá více než-li dost.

Jednou poměrně velmi důležitou částí závodu pro nás zde je vodárna, čili úpravná vody, jak se jí také v technologii běžně říká, a na kterou zde není sice od nás nikdy speciálně nasazen žádný expert, ale jinak téměř každý z nás, to podle jakéhosi nepsaného zvyku, alespoň jednou za pracovní den projde kolem a přitom také zkontroluje dávkování roztoku NaClO do potrubí na sání čerpadla čerpajícího pitnou vodu do vodojemu sídliště. Zmíněná zde v továrně vyráběná chemikálie se potom při vyšší teplotě než je 56°C velice snadno rozloží na mnohem jednodušší, zdraví neškodné chemické látky. Vše to pochopitelně záleží na správném dávkování, tj. cca 20 ml na jeden m^3 vody. Tím se tady prakticky zabezpečuje zničení všech případných mikroorganismů, jak po celé trase pitné vody k vodojemu, tak vlastně i po další cestě až do našich domovů. Že je voda ošetřena na klasických vodárenských zařízeních jako jsou třeba pískové filtry, je naprosto jasné.

Na druhé straně celulózky, to je v neméně důležitém provozu regenerace alkálií, jsou v současnosti přítomni jen tři naši pracovníci: Václav, Jindřich a Petr. Ti všichni tři jsou původem z celulózky v SEPAPu Štětí, ve kterém je oddělení regenerace chemikálií největší ze všech závodů v celého Československa. Dnes se kaustifikační kaly vypalují v rotační peci ale poblíž stojí ještě původní kruhová. O ní nám vyprávěli někteří Angolané to jak je do ní Portugalci často za trest při kázeňských přestupcích zavírali. Klasický kotel regenerace tady má ještě dva takové docela zajímavé menší sourozence, takzvané dřeváky. To jsou kotle speciálně zkonstruované na spalování dřevěných štěpek. Původně sem byly dřevěné štěrky dopravovány potrubím pneumaticky přímo z dřevosekárny na dřevoskladě celulózky. A až mnohem později vznikla hned u kotelný malá sekárna dřeva. Kromě toho byl nedílnou součástí místní energetiky jeden agregát o maximálním výkonu patnáct set kilowatt na kombinovaný pohon, buď na páru a nebo s pohonem diesellového motoru.

Tento kolos ale, naneštěstí pro všechny z nás v továrně, trpěl velmi dlouhou dobu nějakou opravdu neodstranitelnou závadou, takže za celou dobu mého pobytu nebyl schopen vůbec žádného provozu. Parní jednotka generátoru měla jakousi poruchu na turbíně, nebo co to vlastně bylo, a ani turbínář Jožo ji během svých dvou pobytů nikdy nezprovoznil. Dokonce sem kvůli tomu jednou přijel z Lobita další československý expert na energetiku, Eda. Ten ale také bez nějakého většího úspěchu v řešení potíží. S pomocí toho agregátu by prakticky mohla, sice trochu omezeně ale opravdu mohla, fungovat nutná část továrny, tedy nejméně jeden dřevák

který by potom turbínu opětovně zásoboval parou, také vodárna a snad i opravářské dílny spolu s administrací. Byl by tak zajištěn nouzový stav, který by umožnil pár činností které nebyly energeticky náročné.

Rozhodně to ale nestačilo na elektrolýzu, takže by se jednalo opravdu jen o nouzový provoz. Každopádně by to však stačilo na dokončení rozvařených vařáků na varně a tím zamezení vzniku neprovarů a ztráty důležitých alkálií. Kromě toho by toto množství energie, kromě nouzového provozu továrny, bohatě zajišťovalo provoz sídliště, neřku-li celého města. Přitom ten nouzový provoz by mohl díky vyrábění páře z dřeváku vlastně běžet téměř neomezeně. Takové malé perpetuum mobile, dodáváním elektrické energie do kotelny si zajišťuje potřebnou páru na pohon agregátu. Jistě, že rozhodující energii dodávalo dřevo, ale!

Následným výrobním provozem, po tom největším ze všech místních provozů naší celulózce, je tu logicky ale také i technologicky navazující papírna. Ta je zde vybavena dvěma papírenskými, z nich jeden s klasickým Yankee válcem, a jedním sušícím celulózovým strojem. Mezi celulózkou a papírnou je také obvyklá přípravná látka, technologicky vždy patřící už k papírně, kde je standardní mlecí a třídící linka. Na papírně pracovali v současné době od nás poradce vedoucího Cály Láda z Plzně, spolu s poradcem pro technologii Svátou z Opavy. Hned za papírnou v jedné ose všech těch provozů následovala už jen menší sáčkárna a balárna papírových archů, kde už zcela bez naší asistence, při finálním zpracovávání vyrobeného papíru, samostatně pracovaly angolské pracovnice. Tedy samostatně jako středisko vedené bez naší aktivní poradenské účasti.

V místních solidně vybavených a i poměrně velkých mechanických dílnách vynikal Petr, který je kontrahován jako strojní mechanik, dále ještě již dříve zmíněný turbinář Jozef, Láda elektromechanik, František spolu s Pepou jsou oba provozními elektrikáři a Honza mechanik pro regulační techniku. V hlavní administrativní budově měli svá pracovní místa Oliver, ten jako poradce ředitele Nuno a zároveň je také vedoucím celé naší papírářské skupiny, Emil je energetik a zároveň i poradce technického náměstka Tonyho, Jozef byl poradce v úseku výrobního náměstka Basília, jediného čistého Afřičana mezi zdejšími náměstky. Tito tři experti jsou všichni původem z východoslovenské celulózky Bukózy Vranov. Ludo je zde zase pro oblast doškolování kádrů a personalistiky a konečně Jano, který je náš oficiální tlumočnick skupiny a dokumentarista, oba dva jsou z Bratislavy a oba dva z nepapírenských podniků. Zde v přízemí budovy je centrální laboratoř, kde pracoval zmíněný chemik Jano, který je rovněž z Bratislavy, z vysoce specializovaného pracoviště Výzkumného ústavu papíru a celulózy.

V kancelářích a kreslírně konstrukce umístěné v 1. patře bývával pravidelně vždy jeden náš pracovník ze strojírenského PAPCELu Litovel, toto místo však ale právě v době mého nástupu nebylo z Československa obsazeno. Přitom jen u nás na celulózce, dále potom na regeneraci a elektrolýze se většinou musely zajišťovat i pravidelné noční směny v nepřetržitém provozu. Přerušování chodu těchto provozů by bylo hodně neefektivní a v některých případech to ani nebylo možné. Nakonec jenom na těchto třech výrobních jsme vůbec schopni směnový provoz dozorovat, na ostatních místech je nás na to opravdu málo. Papírna potom provozovala povětšinou jen na směny dvě, dostatečně velká kapacita místních papírenských strojů jí to bohatě dovolovala a všechna ostatní pracoviště fungovala jenom přes den, tedy od sedmi rána do osmnácti hodin večer.

To potom v praxi znamená, že většina chodila do práce stále v sedm hodin ráno, během poledne jsou dvě hodiny volna na oběd, dále jsme opět od dvou odpoledne do šesti večer v práci. My ostatní jsme podle okamžité potřeby alternovali na směnách. Někdy to však bylo pro nás na těch směnách hodně tvrdé. Hlavně při sníženém počtu našich lidí nasazených na PPA, kde namísto

Polytechnou plánovaných sedmi lidí tu jsou mnohdy přítomni jen tři naši pracovníci. To k nám obvykle chodíval jako posila Jano z centrální laboratoře a tím nás pomáhal prostrídávat.

V celém podniku CCPA, může li se to tak říci, prý pracuje v současnosti něco okolo jednoho a půl tisíce zaměstnanců a další nejméně čtyři až šest tisíc jich jsou zaměstnány při pěstování a na těžbě dřeva v lesích rozkládajících se v okolí městečka a na některých dalších pomocných pracovištích. Například na Bairo Três je poměrně velká truhlárna patřící továrně. To vše je ale na naše zvyklosti více než u nás. Měl jsem přitom také pocit, že to asi také tak trochu řešení celkové zaměstnanosti v této oblasti. Možná je to tím, že ty lesy mají rozlohu 85.000 hektarů a ti dělníci je po těžbě zároveň opětovně zalesňují. A jenom na jediné směně varny celulózky PPA je tu plánováno nejméně čtyřicet pět lidí a to je ještě bez směnové údržby (u nás by to bylo při naprosto stejné sestavě provozních souborů asi tak šestnáct až devatenáct pracovníků celkem). Dohromady tedy tady ve všech čtyřech směnách celého nepřetržitého provozu působí o něco více než dvě sta lidí.

Všichni z těchto místních zaměstnanců jsou velmi slušní, docházku mají dobrou a do práce chodí kupodivu poměrně dobře a čistě oblečení, to na to v jakých jednoduchých podmínkách zde žijí. Je tu také zaměstnaná velká spousta žen, to ale třeba na pytlárně ve Štětí vlastně také. Začátky a konce řádné pracovní doby na směnách se všem místním lidem v okolí oznamuje prostým zahoukáním tovární sirény, stejně jako i polední přestávku a také další pokračování odpolední části pracovní doby. Většina z místních pracovníků ani nevlastní hodinky a tak je potom tento způsob oznamování začátků směn vlastně nezbytný.

Přímo za hlavní branou závodu, napravo u vjezdu do nákladní vrátnice, je nainstalováno jedno benzinové a také jedno naftové čerpadlo a hned u něho je také i opravářská dílna tovární autodopravy. A tam si také většinou tankujeme do našich aut, protože se u nich jedná zásadně o dieselové motory, tak potom naftu. Máme zde celá naše celulózářská skupina k dispozici jeden sedmimístný peugeot kombi, jeden devítimístný mikrobuse volkswagen a navrch k tomu ještě dva malé čtyřmístné brazilské terénní gurgely⁴⁰. Používání těchto aut, respektive přidělené řidiče ke všem těmto autům, si určují vedoucí jednotlivých skupin. Servis pro všechna naše auta zase zajišťují pracovníci továrny právě v té závodní autodopravě. Musejí zde většinou hodně improvizovat a celou řadu náhradních dílů vyrábět doslova na koleně. Jenže v tom jsou všichni docela trénovaní již od malička. Když jsem viděl jaká si místní kluci dokáží vytvořit autíčka z pouhého rezivého drátu, potom opravit skutečné auto v dospělosti je pro ně brnkačka. Takže tímto konstatováním jsme uzavřeli sice poněkud nudný, ale nutný přehled činností z továrny.

40 - brazilské vw v terénním provedení s laminátovou karoserií a skořepinovými sedačkami

První velký odjezd

První naše hodně velká skupina expertů za mého působení odtud odjížděla v polovině srpna roku devatenáct set osmdesát jedna. Tedy už po pouhém jednom a půl měsíci mého pobytu. Byli to hlavně ti z nás, kteří měli podepsaný pouze jednoroční kontrakt a přijeli sem loňského roku v polovině září a začátkem října. Nyní jim jejich pobyt tady definitivně skončil. Bylo sem v loňském roce během jara a léta vybaveno dá se říci poměrně hodně expertů najednou, a přijela jich v té době zřejmě zatím zcela největší skupina, jaká do CCPA v Alto Catumbela vůbec kdy dorazila. Totéž se týkalo pracovníků v Pôsto Médico. A to si naštěstí pro nás zbývající někteří z nich o čtyři až o šest měsíců prodloužili svou smlouvu a zůstanou tedy ještě několik dalších měsíců s námi, jinak by nás tu zase naopak hodně ubylo. Někdy prostě nešlo vybavit postupně doplňování a tak se nashromáždilo několik expertů najeden odjezdový termín. Přesto všechno však tento odjezd více než-li třiceti lidí najednou byl pro nás přece jen poněkud výjimečný. On se ten počet přítomných také postupně zvyšuje o rodinné příslušníky, kteří sem přijedou v průběhu expertízy toho daného člověka.

Vlastně potom mi z toho vychází, že kdybych sem býval přijel již v loňském roce, tak jak jsem původně měl podle první smlouvy s Polytechnou přijet, skončil bych někdy v polovině května tohoto roku také, pokud bych ovšem třeba ještě neprodloužil. Ale navíc i po prodloužení o jeden celý rok, tak jak se zde většinou doposud prodlužovalo, delší pobyty zde byly spíše jen výjimkou než pravidlem, tak jsem se do toho pozdějšího zasetí vůbec nedostal. Takže všechny ty dlouhé a nepříjemné chvíle, které nakonec na jaře v roce 1983 přišly, pro mě s největší pravděpodobností zařídili, a to už někdy na jaře v roce 1980, někteří zde přítomní rýpalové z našeho závodu ve Štětí.

Před necelým jedním měsícem už odtud sice definitivně odjížděli dva experti. Tehdy to byli Viktor a s ním také František, dále s nimi v té době odjela i zdravotnice Gerlinda, která však jela na svou první dovolenou. Nyní je to tedy více nežli desetkrát tolik lidí než tehdy. V té dnešní velké skupině odtud odjíždí už definitivně doktor Jiří s rodinou, který byl v Alto Catumbela vlastně již podruhé. Gynekolog František a mechanik Jan, oba dva také z Pôsto Médico. Z CCPA jsou to mechanik Petr, Ludevít a dva ze tří Ladislavů, jeden z papírny a druhý z mechanických dílen, ti všichni spolu se svými rodinami. Jindřich a Radek si dnes odváželi odtud jen své rodiny na letiště do Luandy a potom se sem zase sami ještě na pár měsíců vrací. Také Emilián se svou rodinou odjížděl na svou zaslouženou dovolenou. A konečně Pavel z ENE zde rovněž po roce a půl už končí.

Loučení se všemi těmi odjíždějícími probíhá na jednom tradičním místě, asi tak jako to bylo vždy předtím, tedy na Havránkově náměstí. Hodně se přitom fotografuje, hodně se přitom vzpomíná na některé z významnějších událostí, které se zde některým z nyní odjíždějících přihodily. Některé z těch odjíždějících žen při tom loučení se zůstávajícími kamarádkami pláčí a je to opravdu velice dojemné. Byla tu totiž během minulé doby navázána mnohá hluboká přátelství a to většinou mezi lidmi kteří se předtím prakticky vůbec neznali ani nepotkali. Rozloučení s našimi zde končícími spolupracovníky se vždy pravidelně, a to většinou bez výjimky, zúčastňují také i všichni z místních angolských vedoucích pracovníků a to nejen z naší továrny, ale také z ENE a Pôsto Médico, rovněž i ostatní zde pracující portugalští a kubánští cooperantes⁴¹. Je to zcela jistě pro každého z nás, respektive všechny z nás z naší komunity, skutečně hodně velká událost.

41 - port. - označení zahraničních pracovníků, doslova spolupracovníci

Tovární nákladní mercedesy jsou dnes přichystány k naložení výjimečně dva. Je to nejen kvůli velkému počtu odjíždějících Čechoslováků, ale také i proto, že jeden z těchto mercedesů pojede docela mimořádně po své vlastní ose, odtud z Alto Catumbela, přímo až do angolského hlavního města Luanda. Ona si jedna velká část z těch odjíždějících pro sebe zorganizovala tentokrát cestu tak, aby mohli po cestě do hlavního města Luanda na dva dny, respektive dva dny a dvě noci, navštívit přírodní park Quiçama. To je rozhodně jeden z těch z nejhezčích a nejznámějších, ale nikoli z největších, přírodních rezervací a parků, jeden z mnohých které zde v Angole existují. Mají s sebou naloženy jak všechny zahradní lavice od našich domů, tak i jeden ocelový grilovací rošt a i dostatek nařezaných slabších polen z eukalyptů na rozdělání ohňů po cestě, potřebných k přípravě jídla. Již nikdy více se nám nikomu něco podobného, to jistě zejména k naší velké vlastní škodě, bohužel nepodařilo uskutečnit. A přitom to všechno asi bylo způsobeno zejména současnou a velmi chaotickou vnitřní bezpečnostní situací v tomto obrovském africkém státě.

Zůstaly tu pro nás potom v podstatě už jenom hodně omezené možnosti, jakými jsou třeba ony obligátní čtyř až sedmidenní zájezdy dolů k moři do Lobito a nebo také někdy do malé vesničky Caota. Sice se budu trochu opakovat ale, už jenom jednou se zcela výjimečně jelo na výlet do sto padesát kilometrů vzdáleného města Huambo. Jenže to ještě pořád nebylo nic proti těm uplynulým třem až čtyřem rokům naší přítomnosti zde, kdy se dalo například vyjet si na sever, do vzdálenější či severnější provincie Malanje, k snad zde největším a asi také nejkrásnějším angolským vodopádům, původně se jmenujícími Duque de Bragança⁴². Anebo také naopak na druhou stranu až na samý jihozápad země, do exotické Namibské pouště ležící za městem Lubango, dříve Sá da Bandeira, městem původně pojmenovaném po portugalském předsovi vlády z první poloviny devatenáctého století. Nyní to tedy bylo se všemi výlety skutečně o hodně slabší.

Ale zpět k tomu velkému odjezdu. My z naší továrny jsme pochopitelně měli také možnost přijet si během dopoledne sem na místo tohoto společného rozloučení s odjíždějícími. To byla jedna z oněch velmi dobrých místních tradic která nikdy nebyla zrušena, i když se o to někteří z našich pozdějších vedoucích, hlavně z naší celulózarské skupiny, několikrát a to velmi usilovně snažili. Naše odbory se zase na druhou stranu naopak vždy zasadily o to, aby vše zůstalo stále při starém. Jednalo se vlastně o takový zaběhlý rituál, který nutně patřil ke každému jednotlivému odjezdu, proto tedy nebylo důvodů na něm v budoucnu něco nějak měnit, či ho snad dokonce úplně zrušit.

Později tato společná loučení probíhala u jednoho naraženého soudku místního piva Cuca⁴³, před naším československým klubem, který vždy zaplatili ti odjíždějící ze svých zbývajících peněz. Rozhodně se tyto okamžiky vždy velmi silně zapisovaly do paměti všech našich přítomných lidí a to tím nejpozitivnějším možným způsobem. Však ony odjezdy našich expertů domů měly také vždy i svůj určitý význam pro všechny z nás ostatních, pro ty kteří tu ještě nadále zůstáváme.

Posílali jsme si totiž vždy po odtud odjíždějících lidech mimo jiného naší soukromou poštu a věděli jsme přitom pochopitelně velmi dobře to, že bude doručena nejen mnohem rychleji, ale i to, že bude doručitelem zaslána mnohem bezpečněji. K tomuto účelu máme vždy každý z nás s sebou dostatek našich poštovních známek. Korespondence přivezená odtud zpět k nám do Československa se potom házela do poštovních schránek až někde jinde, o trochu dále nežli hned na letišti v Ruzyni. Tam by se totiž zcela jistě zkontrolovala jako pošta došlá odkudkoli

42 - port. - Vodopády Vévody z Bragansy, nyní Água quedas Calandula

43 - port. - kukačka

z ciziny, tedy s veškerou cenzurou tak jak se u nás patří. Naučili jsme se proto řešit si své věci tak, jak to bylo v tomto případě nutné, tedy obejít možnost nechat nahlížet do naší soukromé korespondence.

Proto se snad nikdy neodmítalo vzít s sebou domů dopisy. Nyní si ovšem uvědomuji to všeho, jak asi dopadly dopisy poslané po někom, kdo tehdy "spolupracoval" na trochu jiné bázi. Jestli byl opravdu tak poslušný a naložil doma s dopisy podle svého "zadání" to znamená odevzdal je ke kontrole. Někdy ale bývaly docela malé potíže s některými balíčky, to když si třeba někdo z přítomných nachystal nikoli jen únosný balíček, ale rovnou pořádně veliký balík (třeba i s nasbíranými kameny). To už by asi měl právo odmítnout každý z nás. Mě například dala při odjezdu na dovolenou jedna kolegyně z Pôsto Médico sebou domu poslat si sama sobě velkou propagační knihu o Angole. Tím si trochu řešila svou vlastní váhu zavazadla při svém definitivním odjezdu. On si také vždy každý z nás odtud vezl pochopitelně i docela velkou spoustu svých soukromých věcí, včetně různých suvenýrů a dárků pro rodinu či příbuzné a podobně. Takže to vždy byla jen a jen jeho dobrá vůle, co tu v konečné fázi rozhodovalo. O tom zda někdo někomu pomohl nebo ne.

Totéž co bylo řečeno o odjezdech ovšem platilo i o našich zpátečních cestách z dovolených sem do Angoly, tehdy se zase snažili někteří z příbuzných expertů poslat po vracejících se nazpět něco na přilepšenou pro své blízké. Byly to, jak některé z těch drobnějších věcí, tak třeba i důležité léky, které tu někdy chyběly. A zase, tak jako už předtím při odjezdech domů, i zde vždy záleželo jenom na konkrétním jednotlivci, jak byl kdo ochotný ztrácet nejen čas, ale i vlastní kilogramy zaplacené Polytechnou k letence. Potom tedy kdo z nás přítom uměl jednat alespoň trochu se skutečným citem pro danou věc, tak s tím vždy určitě uspěl. Naše solidarita s našimi krajany byla myslím chvílemi stále hodně velká.

Již dříve zmíněná část skupiny odjíždějící do města Luanda přes rezervaci Quicama si také mohla dovolit tento mimořádný výlet díky velké výhodnosti roční doby která právě nyní probíhá. Je totiž zrovna období sucha a tak se dá poměrně snadno kempovat přímo ve volné přírodě, bez nějakých velkých obav ze zmoknutí. Ovšem až na to, že v noci je nyní zase mnohem větší chladno než bývá v období dešťů. Jistěže tam mnohem blíže mořského pobřeží to může být trochu jinak než tady ve vnitrozemí a ve vyšší poloze. V neposlední řadě šlo o to, že některé cesty které by za dešťů byly naprosto nesjízdné, za sucha naopak docela dobře sjízdné jsou. Tento argument platí v oblastech jílovitých půd, u písků to je právě naopak. Těch důležitých faktorů ovlivňujících takové aktivity zde bylo vždy většinou mnohem více, včetně podstatného vlivu ředitele Nuno.

K tomu místnímu počasí je snad ještě třeba říci ještě to, že pokud jsem na samém začátku mého pobytu přijel ve zrovna vrcholícím období sucha, tak potom jsem v průběhu celého pobytu zažil více než jeden úplný roční cyklus, tedy tak jak to tu funguje. To znamená hlavně ono zde nejvýznamnější období, tedy období dešťů. Období dešťů má naštěstí pro zem své obvyklé a také zákonité začátky, prší vždy a skutečně velmi pravidelně, hned po prvním podzimním úplňku. Tak mi to bylo někdy vysvětleno kýmsi, kdo asi měl mnohem větší znalosti a zřejmě také zkušenosti s tímto velmi zajímavým přírodním režimem. Dalo se potom skutečně také velmi snadno vysledovat to, že tomu tak pravděpodobně je. To pravděpodobně je jen proto, že je asi potřeba trochu delší doby na ověření tohoto tvrzení a já tu byl celkem roky tři, z toho jeden z nich více nežli celý ve velmi odlehle jihovýchodní části země, kde to už nemusí platit tak přesně jako ve středu země. Horší bylo už snad jenom to, že tato skutečnost zde prý bývala, a to opravdu velmi drsně, využívána zejména místními šamany k manipulaci s prostým venkovským nevzdělaným lidem.

Jejich kouzelnické aktivity které zde stále přežívaly ještě z dob, jestli se to tak dá říci, pro nás již dávno minulých, se vždy dokázaly zřejmě uplatnit díky velmi výrazné intelektuální převaze těchto kmenových kouzelníků nad ostatními nevzdělanými lidmi. Tradice těchto populárních a zde stále uznávaných lidových léčitelů a kouzelníků se držela obdivuhodně dobře a to nejen mezi původním obyvatelstvem, tak jak to bude ještě dále zmíněno při drobných potížích s Rogeriem a jeho ženou Carlou.

Slyšel jsem tu o skutečně velmi tvrdém způsobu, jakým si vlastně tito zde velmi uznávaní šamani upevňují svou nadpřirozenou moc a převahu nad ostatním prostým a často nevzdělaným lidem. Zde v tomto případě je to například pouze prostřednictvím zcela běžné nepravdivosti začátků období dešťů. A protože je voda pro všechny zemědělské aktivity afrických lidí životně důležitá, manipulují s nimi tito vychytralí kouzelníci opravdu velmi jednoduchým způsobem. Většina z lidí na venkově nezná úplně přesně všechny principy začátků dešťů a šamani jim je ze zcela pochopitelných důvodů neprozradí. Problém je v tom, že sice ve vztahu ke kalendáři ty deště skutečně přicházejí nepravdivě, ale jejich příchod zase velice úzce souvisí s jinak pravidelnou měsíční fází.

Takto je již po celá dlouhá staletí zneužívána tato přírodní zkušenost, a to dost surovou metodou. Prohlásí se docela jednoduše jen to, že je nutno obětovat bohům alespoň jednoho starce. To se potom také většinou stane, protože podzimní dešť má zde pro všechny lidi hodně veliký význam. První lidská oběť je ale většinou uspořádána s mnohem větším předstihem, než kdy má skutečně začít pršet. Poté už přichází ta velká příležitost šamanů pro zmíněnou manipulaci s lidmi. Sdělí se jim jen prostě to, že ta první oběť byla ještě nedostatečná a musí se proto zřejmě ještě jednou zopakovat. To už se ale většinou načasuje jenom tak na pouhé dva až tři dny před začátek dešťů a potom stačí jen říci: *“A vidíte lidé, naši bohové se konečně udobřili a proto nám seslali první letošní dešť!”* Prý jsou většinou ty jejich oběti nejprve napolo utlučeny kameny a potom ponechány svému osudu, pomalu zemřít na přímém slunci. Toto všechno znám pochopitelně a jen zprostředkovaně z vyprávění druhých lidí, a tak to tedy nemohu ani nijak přesněji doložit. K těm svým tradičním rituálům si Afričané nás Evropany z pochopitelných důvodů v žádném případě nikdy nebrali.

Příroda se zde ovšem probouzí již nějakou dobu před prvními dešti, vše se začne zelenat a pomalu pučet již tak tři až čtyři týdny před jejich příchodem. Je to vždy pěkné a povzbuzující, když znovu vyráží nová tráva a lístky na okrasných stromech a začíná se to všude v přírodě pomalu zelenat. Nakonec i místní zemědělci většinou pravidelně již několik týdnů před prvními dešti začínají s velmi intenzivním okopáváním svých maličkých políček. Potom sem do celé oblasti náhle přijdou první deště, které jsou sice jen krátké, ale jinak velice vydatné. Po nich už se objevují nádherné a nepřekonatelné africké bouřky a je to často třeba i několikrát za jeden den. Jsou to skutečně nesmírně prudké přívaly dešťové vody které žíznivá zem vysaje téměř beze zbytku. Jen to maličko co se nevsákne steče povrchově do potoků, říček a řek, které jsou nyní kalné tak jako kakaový nápoj.

Deště zde trvají s různou intenzitou vždy nejméně až do konce dubna a někdy prší i v květnu. Navíc se velmi brzy po začátku období dešťů objevují nám velmi dobře známé vlašтовky, které nám také hodně připomínají náš evropský domov. I zde jsou pro místní lidi takovými malými posly hojnosti a lepších časů. Potom stačily uzrát a byly také pečlivě sklizeny všechny místní plody, všechny možné zrniny, ovoce i zelenina, které se tu také docela dobře daří. Projevuje se to poměrně hodně na našem každodenním jídelníčku, kdy si dopřáváme ovocné saláty, kterých já mohu například sníst celá kila. Zelenina je používána do vařených jídel jako třeba leča, polévky, omáčky a podobně. Ovoce tu máme všichni dost i na svých zahrádkách, protože má každý z nás

za domem vždy nejméně dva ovocné stromy. Také se dá odtud jezdit na některou z mnohých ovocnářských farem, jakou je třeba severozápadně od nás ležící Alto Capaca, kde se může všelijakého ovoce nakoupit metráky. Potom si ho v klubu mezi sebe rovnoměrně rozdělíme.

Také v našem armazemu je v této době prakticky každý týden jednou až dvakrát ke koupi i něco ze zeleniny nebo nějakého místního ovoce. Kromě toho všeho nám nosí až ke dveřím našich domů nabízet ovoce a zeleninu mnozí domorodci z města a jeho nejbližšího okolí. Ti sem přináší hlavně ananasy, banány, manga, ale někdy také cibuli a česnek. To má svou velkou výhodu především v tom, že nikam nemusím chodit a žádané zboží přijde až do domu za mnou samo. Jenom to vždy chce tu přiměřenou slušnost, při vedení obchodního jednání s místními, a nesnažit se prodávajícího za každou cenu vyloženě odrat. Takové případy se ale mezi námi také někdy objevovaly. Většinou ale naši lidé obchodovali docela rozumně, bez nějakých excesů.

Období sucha naproti tomu předchozímu už není až tak moc pěkné. Nejenže je skutečně úplně sucho, takže tu po dlouhé měsíce doslova ani nekápně, ale vše je tady takové smutné. Téměř všechno listí usychá, zežloutne a opadá jako u nás na podzim. Zelená zůstává jen většina z eukalyptů v okolních lesích a také mnohé banánovníky rostoucí hojně v blízkém okolí řeky Catumbela a tím stále s možností čerpat vláhu. Jinak ovšem ostatní rostliny, jak všechny traviny, tak také i většina keřů sesychá a ztrácí všechno své listí. Vše je suché doslova jako pepř. I zem je všude vyschlá, je popraskaná a při sebemenším závanu větru je ve vzduchu okamžitě plno typického načervenalého prachu.

Jestliže za období dešťů je normální běžná teplota přes den do čtyřiceti stupňů, tak nyní vlastně jen mírně vystoupí nad dvacet, někdy na pětadvacet stupňů. Zato ale v noci těsně nad ránem, to je třeba jen tři, čtyři stupně Celsia a to už je nám panečku pěkná zima. A tak mi potom ani dvě deky na přikrytí a k tomu pyžama nestačí, chtělo by si to trochu přitopit. Toto se mezi námi praktikuje jednou topnou spirálou jednoduše namotanou na povrch většího keramického izolátoru, který je umístěný na kovovém stojánku, zapojenou v ložnici přímo do některé zásuvky. Žádná kamna nebo jiné topení, tak jak je známe u nás doma, v žádném našem domě vlastně neexistují.

K těm ročním dobám snad zbývá ještě jednou poznamenat jen to, že takových pojmů jako jsou u nás jaro a podzim se zde vlastně téměř nedá užít. Přechody mezi těmi dvěmi hlavními obdobím, obdobím dešťů a sucha, nejsou úplně na ten způsob tak jak u nás v Československu. Zde je to všechno mnohem rychlejší a potom tím i kratší.

Klub na Rua Checa

Jeden celý z běžných obytných domů, ležící zhruba v první třetině zdola na naší ulici, byl speciálně upraven a hlavně určen k jednomu pro nás důležitému účelu, a to jako náš československý klub. Všechny tři z jeho největších místností ležící za čelní stěnou domu do ulice mají mezi sebou probourané vnitřní příčky a tak potom vytváří jeden, sice trochu členitější, ale jinak dosti veliký společný prostor. Zde se konají všechna naše oficiální, ale hlavně ta neoficiální jednání a setkání která se nějakým způsobem mohou vztahovat ke všem zde pracujícím skupinám a k jejich vnitřní organizaci. Setkávají se zde ve volném čase, a to vlastně dennodenně, z podstatné části všechny tři naše pracovní skupiny a jejich rodinní příslušníci. Kromě toho je to místem kde se neformálně setkáváme i s vedením jednotlivých podniků kde všichni naši experti pracují. Jeho vytvoření byl nejlepší nápad který tu kdy vznikl.

Otevřeno tu totiž bývá v týdnu vlastně každý den, vždy je to od osmi hodin večer a zavírá se krátce před půlnocí. Zato ale v pátek a sobotu, protože následují dny kdy se většinou nechodí do práce, se někdy končí až ke třetí hodině ráno. V minibaru klubu, který je v zadním traktu domu, bývá obsluha jednoho dobrovolného pracovníka z našich řad a střídají se tu celkem tři nebo i výjimečně čtyři. Schvaluje je vždy na půlrok naše odborářská schůze, stejně tak jako odborové, nebo spíše klubové vedení. A odborářské chůze se konaly jednou za dva měsíce. Nakoupit se zde dají kromě místního a docela slušného piva Cuca, cigaret SL, whisky Sbel s ginem Obelisco, kávy a nebo čaje, i některé jiné drobné věci jako jsou třeba pohlednice a poštovní známky. Vydávají se zde společně sehnaná zelenina a ovoce. Vlastně kromě čerstvého masa, pro které si z pochopitelných důvodů většinou chodíme přímo k místu kde se ti vepři a krávy zabíjejí, vše co se shání pro všechny naše skupiny.

Později se tu společně oslavují narozeniny všech dospěláků z našich řad připadající zrovna na jeden konkrétní kalendářní měsíc. Předtím se pořádávaly větší oslavy většinou jen když se k tomu ten oslavenec sám rozhodl, to už se tehdy častěji slavívalo v soukromí na některém z domů o velmi teplých nocích, povětšinou venku za domem, v k němu přilehlé zahradě. A že některé z našich domů k tomu měly obzvláště vhodně uzpůsobenou zahradu je jisté. Samozřejmě, že i další výjimečné radostné události zde v klubu došly společnému prožití. Výzkumník Jano nám všem přítomným například jednou zaplatil celý sud piva, to když mu jedna slepička vyrostlá z kuřátek zde zakoupených snesla úplně první vajíčko. Setkáváme se tu také s našimi delegáty z PZO Polytechna, a to je pokaždé když nám přivezou výplaty a s nimi nové informace k naší činnosti respektive k personálním obměnám ve složení skupin. Sešli jsme se zde ale i s dalšími jinými oficiálními návštěvami z naší republiky.

Stávalo se totiž to, že sem tak jednou za rok až rok a půl přijel jeden z generálních ředitelů Průmyslu papíru a celulózy, nebo někdo z ministerstva průmyslu či zahraničního obchodu. Já sám jsem takovou návštěvu zažil ihned druhý týden po mém příjezdu, když přijeli oba dva generální ředitelé tentokrát dokonce spolu s jedním pracovníkem odboru průmyslu ÚV KSČ. Jednou za krátký čas, a to zhruba každé dva kalendářní měsíce, se tu rovněž uspořádává schůze odborů, které zde řídí celou naši malou komunitu, hlavně pak všechny otázky kolem našeho zásobování. Rovněž o kulturním a sportovním vyžití se rozhoduje na těchto schůzkách, jedná se nejčastěji o sportovní utkání s místními borci. Někdy se nám také podaří zařadit si po předchozí dohodě s Nuno pro celou skupinu kratší nebo delší výlet do některého ze zajímavých míst v blízkém či vzdálenějším okolí. Všichni pracující experti přispívají do klubové pokladny 1 z % platu. Z těch příspěvků se hradily všechny případné a nutné výdaje na celkový provoz tohoto klubu.

Naše krátké výlety byly vždy velmi důležité pro další pracovní motivaci lidí. Ať už to bylo směrem k moři, či do vnitrozemí do města Huambo, a nebo jako to bývalo někdy dříve na sever k Vodopádům Duque de Bragança, někdy ale také na jih do Namibské pouště. Zúčastňují se jich rádi všichni z nás, jakož i zdravotníci a energetici. V jejich pořádání bývali iniciativnější experti kteří odjeli v té první části mého pobytu. Rozhodovalo u nich to jakou kdo měl odvahu pustit se do cestování místní krajinou. Měl jsem pocit, že poslední složení zde, respektive vedení celulózářské skupiny, bylo poněkud ustrašenější než předešlé. Je pravdou, že se mezitím také změnila situace v Angole a oni mohli mít více informací než většina z nás. My příliš dostupných informací neměli, domácí strana nám jich mnoho nedávala a ty které jsme někdy dostali neměly valnou cenu. Je to sice smutné, ale lež byla velmi často prostředkem používaným vládní stranou. Bylo to vidět na komentářích některých akcí které jsme mohli posoudit my osobně.

V našem klubu velmi často hrajeme hry jako jsou různé karetní hry, kostky, šachy někdy také i stolní tenis. Ten tenisový stůl tu snad měl zůstat po několika Švédech, kteří v průběhu první poloviny roku 1977 zabezpečovali rekonstrukci zařízení varny celulózky. Jeho výrobní označení STIGA tomu nakonec také hodně napovídalo. Z některých sportů se dokonce pořádají pravidelné turnaje. Velmi často se ale večer prostě jen trochu tancuje a nebo poslouchá reprodukovávaná hudba a diskutuje se o všem možném. K ozvučení tanečního parketu našeho klubu nám posloužil kazetový radiomagnetofon, který je řádným inventářem klubu a který nám sempro ten účel zakoupil říditel Nuno. Nahrané magnetofonové kazety si sem sami vozíme z domova, každý tu má sice oblíbené ty své, ale kupodivu se většinou ani o produkci jednotlivých žánrů mezi sebou nehádáme. Výjimečně se také může stát, že se sem tam nějaká kazeta beze stopy ztratí. Co ale bylo hlavním tématem debat přítomných, byly vždy poslední události v továrně a tím druhým nejdiskutovanějším bylo vyprávění z místa původu jednotlivých expertů. Tím se prohlubují přátelství lidí kteří se tu sešli většinou dost náhodně.

V jediné původní uzavřené zadní místnosti v klubu je už dlouho a trvale umístěna naše odborářská knihovna, ta ovšem také někdy poslouží, to díky mnohem většímu klidu který svou polohou a možnostmi poskytuje, jako herna pro příznivce pravidelného hraní přesek⁴⁴. V této malé československé knihovně je v současné chvíli něco okolo tří set padesáti českých a slovenských knih a časopisů, které se tu zapůjčují dvakrát v týdnu, a to vždy v úterý a ve čtvrtek. Knihovnici většinou vykonává jako dobrovolnice některá z manželek našich kolegů. Pravidelně, také v jeden den v týdnu, se od osmi hodin promítá nějaký z našich filmů a nyní je to zrovna česká komedie "Jáchyme, hoď ho do stroje". Trvá totiž značně dlouho než-li nám náš delegát z Polytechny zajistí na naší ambasádě jeho výměnu, a tak už ho skoro všichni známe z paměti, včetně dětí a to i některých angolských. Už se tu mezi námi všemi začaly používat celé fráze z tohoto okoukaného filmu. Později pro změnu mnohokrát uvidíme další český film "Partie krásného dragouna".

Tento náš malý československý klub se také stal v další době i místem, kde se vždy rozloučíme s odjíždějícími experty a to nejen tím, že se většinou v předvečer odjezdu uspořádá večírek na rozloučenou, ale také v ten konkrétní den vlastního odjezdu. To si ještě za poslední peníze ten a nebo ti odjíždějící zaplatí soudek piva, který potom společně vypijeme během dopoledne při čekání na povel k odjezdu kolony, a než dotyčný nebo dotyční nasednou na nákladní auto či landrover, které je odtud odveze dolů do města Lobito. K tomu jim potom, to také až v posledním roce, Lumír hrával před vlastním nasednutím do auta slavný "Radetzského pochod", na obstarožním gramofonu který byl součástí klubové výbavy dodané kulturním oddělením naší ambasády.

44 - sbírané žolíky, nejčastěji hraná hra v klubu

Kromě těch několika zmíněných Angolanů z vedení továrny sem za námi do klubu občas chodívali i někteří z Kubánců kteří pracují v údržbě továrny CCPA. Později totéž platilo i o zde působících kubánských učitelích. Nakonec také těch několik málo Portugalců, kteří jsou zde také na pracovní kontrakty. Přítomnost všech těchto nečeskoslovenských návštěvníků v klubu má velmi dobrý vliv na osvojování si portugalštiny našincem a je tedy vyložene žádoucí pro nás všechny. Velice jednoduše řečeno, náš klub zastává velice důležitou funkci pro toto místo, jak pro všechny tři naše skupiny, tak i pro samotné Angolany. Je v podstatě jediným možným místem, kde se mohou prakticky denně tito lidé sejit bez nějakého zvaní či předchozího domlouvání se.

Začátkem letních měsíců v roce dvaosmdesát, tedy letních měsíců tam u nás doma v Československu, je nás zde přítomno celkově velice málo. Navíc ještě k tomu všemu to mezi námi za moc nestojí. V tehdy hodně zmenšené skupině převládá silná nevraživost a nakonec dá se říci, že někdy i velmi značná nervozita. Chybí nám tu něco a nebo snad někdo, co by alespoň poněkud více stmelovalo dohromady celý náš kolektiv. Bohužel až příliš tu postrádáme nějaký vyložené vůdčí motiv pro vytvoření trochu lepšího sociálního klimatu. Těch několik nových expertů, kteří sem v posledních měsících přijeli, tedy Ivo a Peter u nás v CCPA, Tonda na ENE, lékaři Magda a Lumír, zdravotní sestry Jana, Jarka, Liduška a Milada na Pôsto Médico, to tu nemohlo nijak zvlášť výrazněji změnit. Navíc když zase na druhou stranu dost jiných lidí, tak jako byli třeba Jarďa, Jirka a Jano, ten se svou rodinou, Miloš, Láďa, Jana s Darjou a Kamila se synem Svátou, odtud odjelo už natrvalo domů. Kromě toho byl vždy někdo ze stávajících expertů s rodinou na řádné dovolené.

Není tu skutečně v současné době mezi námi vůbec žádná mimořádně silná osobnost, osobnost která by nynější špatnou situaci mohla alespoň nějak pozitivněji zvrátit. V naší skupině, po odjetí Oliveira to ze strany vedení také občas trochu zaskřípe. Ani Emil, ani Jozef, který Emila v době jeho dovolené zastupoval, nedokázali celulózarskou skupinu udržovat v takovém duševním rozpoložení, v jakém byla předtím. Vliv na to všechno tady má zcela jistě momentálně hodně nevyvážená situace v celkovém počtu našich pracovníků ale i jejich zde přítomných rodinných příslušníků. Rovněž také jistě kromě toho všeho i v současnosti skutečně velmi špatná situace v naší továrně, kde už téměř celé dva měsíce, hlavně z důvodu absolutního nedostatku koncentrované kyseliny sírové ve výrobě potřebné pouze na přesušení plynného chloru, se prakticky vůbec nemůže provozovat elektrolýza. Nemůžeme proto ani následně doplňovat do okruhu celulózky hydroxid sodný, tím je potom zcela mimo nejen zařízení celulózky a v celém důsledku pochopitelně i papírna. Je potom pro nás velmi deprimující, když vlastně denně jezdíme do továrny kterou máme uvést do plného provozu a jen špatnou práci některých institucí ve státě k tomu nemáme pražádnou příležitost. Čili, ani to nemůžeme ničím ovlivnit.

Kromě tohoto, pro nás nepřijemného a zatím také bezvýchodného stavu v továrně, bohužel také v těch skutečně nejbližších přilehlých oblastech kolem našeho městečka stoupá aktivita protivládních skupin, všeobecně zde domorodým lidem nazývaných Kwačové⁴⁵. Množí se v poslední době velmi nepřijemné zprávy nejen o jejich častých ozbrojených přepadech automobilových kolon jedoucích do měst Benguela či Huambo, ale také i napadání vzdálenějších osad a o dalších drobných diverzních akcích. A děje se tak právě v době, kdy je v naší skupině divná nálada. Zkazily se nám tak trochu naše vzájemné vztahy a to většinou díky nevhodným projevům několika z našich lidí. Bohužel jsem se jimi také někdy dal dosti snadno ovlivnit i já. V této velmi kritické době jsou zde dvě, a to ostře zpolarizované skupinky, které si rozhodně oboustranně navzájem nevyhovují. Skoro se dá tvrdit, že si dělají mezi sebou naschvály.

45 - umb. - lidový výraz pro příslušníky UNITA, Kwacha - kohout vítající východ slunce

Přitom tu negativnější z obou dvou skupin vedou kupodivu, a to tedy bohužel, takoví experti, z nichž někteří tu jsou již i více než-li dva roky. A to je právě to, co mě na tom nejvíc mate. Měli by tedy mít relativně nejvíce zkušeností z nás všech, ale zdá se mi, že je tomu právě a přesně naopak. Chovají se chvílemi skutečně tak, jako kdyby byli dočista úplně noví a bez žádných praktických zkušeností. Dost možná, že také již u někoho z nich nastupuje únava z tak dlouhého pobytu v zahraničí. A je tedy zřejmé, že by už bylo po dvou letech vhodné delší, alespoň celé jednoroční přerušení pobytu a nejen ta normální šestitýdenní tropická dovolená. Pochoptelně, že to mohlo být i osobou vedoucím naší skupiny, jak jsem se už jednou zmínil, který rovněž neměl nijak oslnivou autoritu. Jednalo se, asi tak jako je to v takových případech vždy, o malicherné problémy vznikající z obyčejné závisti a jiných jí podobných skvostů nedokonalých lidských povah.

Ono to tu občas mezi námi vyukukovalo, ale pouze někdy, jen čas od času si člověk uvědomil to, že některé slovní výhrady nebyly vysloveny z dobré vůle. A přitom to představovalo jen více vidět to všechno, tak jak to tu ve skutečnosti fungovalo, ve všech svých souvislostech. Ale když se potom některé z těch důležitějších věcí, tedy hlavně okolo našeho celkového zásobování stávaly nepřehlednými, tak se někdy také mohlo někomu zdát, že to bylo vyvoláno úmyslně. Jistěže i tam byl nějaký malý profit, ono se také ale do každého obchodu, i do toho pro celou společnost užitečného, muselo nainvestovat a nejen osobní energii a čas. Tyto drobné investice pak bývaly většinou ze soukromých zdrojů. Toto zase na druhou stranu vyvolávalo poněkud nesprávný pocit, že vše je zásluhou angažovaného technika a že všechny vzniklé výhody musejí zákonitě plynout i do jeho kapsy. Přiměřené reakce druhých lidí byly potom zcela na místě.

Už docela jinak a v podstatě bez nějakých známých či větších problémů nám zde funguje takzvaný dětský klub. V domě číslo šestnáct, to je úplně dole na naší České ulici, tedy v tom úplně nejspodnějším velkém domě po pravé straně směrem nahoru, který nebyl nikdy našimi lidmi trvale obydlen, byl zřízen dětský klub. Snad prý ještě v době před čtyřmi lety, kdy zde naši začínali a technický náměstek Tony byl ještě svobodný, tak zde snad krátce přebýval. Přitom snad ale tento dům fungoval jako podnikový klub už v době minulé, za Portugalců. Svědčil o tom hlavně znak původního názvu továrny, tedy Ultracel, který byl stále ještě umístěn přímo nad vchodem do toho domu.

Potřeba zřízení tohoto dětského klubu vznikla časem, zvyšujícím se počtem našich dětí na sídlišti. Nebylo tu totiž, kromě víceúčelového hřiště a koupaliště, kde by se nějak mohly společně vyžít. Když jsem přijel v jednaosmdesátém roce do Alto Catumbela, tak jich tu bylo sice dvaadvacet a to bylo právě v době kdy jejich klub vznikl, brzy poté počet dětí klesl na dvanáct a jeho činnost tím zároveň utrpěla, ale na začátku roku osmdesát tři už jich je opět celkem dvacet jedna. Jejich klub se začal také někdy v polovině roku osmdesát dva využívat i jako herní stolního tenisu a dokonce si sem některé naše ženy chodí nejméně dvakrát týdně zacvičit aerobik. Je zde mezi nimi kupodivu vždy také i nějaká učitelka a tak zorganizování všelijakých kondičních cvičení, nebo i nějakých jiných aktivit pro zabítí volného času není pro ně žádným velkým problémem.

Naše děti si tuto svou vlastní klubovnu sami vyzdobily a to nejen mnohými vlastnoručními malůvkami, žádní dospělí jim do toho příliš ani nemluvili, ať mají konečně také pocit něčeho docela původního a svého. Chodí si za nimi dosti často hrát také všechny tři děti ředitele Nuno které jsou z dětí angolských šéfů nejstarší. Tiago, Bernardo a Joana, kteří už jsou na kontakty s našimi lidmi navyklí tak hodně, že si klidně přijdou říci k někomu z nás domů o bonbóny, to když na ně třeba přijdou mlsné chutě. Jejich matka Fatima to pochopitelně nemá ráda, asi jako každá jiná matka, ale nám to nijak nevádí, prostě když nějaké bonbóny máme tak jim dáme.

Z ostatních místních dětí to jsou vlastně jen tři z mladších sourozenců Edny, ženy Tito Grilo, kdo se trochu více kamarádí s dětmi od nás. Ti jsou zase o trochu větší a přáteli se proto s našimi dětmi staršími deseti let, na rozdíl od dětí Nunovců které se stýkají spíše s dětmi tak do deseti let. Také jejich aktivity jsou o hodně odlišnější od her malých dětí. Rozhodně to už je o běžných praktikách jak je známe ze svého mládí.

Protože má šestnáctka veškeré standardní vybavení jako všechny naše ostatní domy, vybudovalo se v jejím zahradním traktu na konci roku osmdesát dva zcela nové místo na zabíjení dobytka. U původní třináctky, kde se zabíjelo do současné doby, si potom zřídili její obyvatelé pro sebe normální malou zahrádku na pěstování zeleniny. Za tou šestnáctkou bylo proto vybetonováno místo na to, aby se zde všechny práce spojené se zabíjením mohly dělat pohodlně a v klidu. A jelikož tento dětský klub a můj poslední dům svými zadními trakty spolu téměř sousedí, mám z toho také určitou malou výhodu. Všechny zabíjačky za poslední půl roku se tím pádem odehrávají přímo za mým domem. I když se jich už tak často neúčastním, profituji jen z tohoto sousedství. On Vilo, který tam nyní bývá vlastně od svého příjezdu vždy, mi z čirého přátelství občas jen tak něco přihodí. Tak mám vždy navíc i něco pro tu mou uklízečku. Já jim všem za to během polední přestávky zase třeba uvařím kávu.

Maličké prostranství dole na České ulici, tam kde se ulice rozšiřuje, přímo před tímto dětským klubem, pravidelně sloužíva ještě k jednomu pro nás velmi důležitému účelu. O náš asi nejvýznamnější státní svátek, to je dne devátého května, si zde během dopoledne vyvěšujeme za zvuků československé státní hymny na stožár naší státní vlajku. Přítomna tomuto slavnostnímu aktu bývá téměř celá naše československá skupina včetně všech malých dětí. Máme totiž všichni pracovní volno, jak o všechny svátky naše, tak i o svátky angolské, tak jak zní pravidlo z oficiální mezivládní dohody. Kromě tohoto našeho asi nejdůležitějšího svátku se také zúčastňujeme nejméně na jedné z některých rovnocenných slavnostních akcí pořádaných domácí angolskou stranou.

Na jednu z těch organizovaných však jen tak lehce nezapomenu, ono to ani pořádně nejde. Byla to takzvaná Sabado vermelho⁴⁶ kdy z přemíry aktivity našeho vedení, jsme všichni českoslovenští kooperantes z továrny, byli o jednu sobotu v listopadu osmdesátého prvního roku loupat a odzrňovat kukuřici. Pro nás to byla poměrně tragická situace a pro místní lidi především docela zajímavé divadlo. Chodili se tam na nás dívat v hojném počtu, jak na nějaké vzácné exoty. Bodejť by ne, něco takového snad ještě v životě nikdy neviděli.

Ty z kladnějších příležitostí tu znamenají tři největší angolské svátky kterými jsou: 11.11.(1975) to je "Den vyhlášení nezávislosti" země, dále 4.2.(1961) - "Zahájení ozbrojeného boje proti kolonialistům" a konečně 27.3.(1976) - "Karneval vítězství", kdy se slaví porážka kontrarevoluce. To bývá vždy nepovinně povinné jen pro nás experty v továrně, pracovníci ostatních skupin a naši rodinní příslušníci se k nám přidávají jen podle svého vlastního uvážení. Jednou ročně se pravidelně k některému z těchto nejvýznamnějších místních svátků koná i slavnostní shromáždění uspořádané vedením továrny v menší jídelně sousedící s armazemem. Tam už chodíváme prakticky všichni ze všech skupin, s výjimkou těch nejmenších dětí. Je to od nich vlastně takové na revanš, za všechny ty naše oficiální kulturní akce a oslavy, na které vždy zveme angolské vedení továrny k nám do našeho klubu my. Více příležitostí k nějakému oplácení tu oni vlastně ani nemají.

Těsně pod dětským klubem, souběžně s ulicí vedoucí prakticky ze sídliště od armazemu až do naší továrny, je přímo naproti kinu a trafice budova sběrný prádla pro místní prádelnu. Tam si také chodíme vyměňovat naše ložní prádlo a ručníky, jak už jsem se také jednou zmínil. Později

se tyto výměny konají přímo v té prádelně, která je umístěna v komplexu budov školy a kina. Když jsem už bydlel dole na osmičce, tak to mám přímo proti dveřím mého domu.

Proto mám také docela dobré kontakty i s ředitelem místní školy, které ale také vyplývají ze setkávání se u těch posledních Kubánců, kteří zde na místní škole učí. Jedinou nevýhodou toho domu je však to, že mi děti ze školy o přestávky a na konci vyučování chodí rvát slívy ze dvou stromů co mám na zahradě. To by mi vlastně ještě nevadilo, spíše je pro mě hrozné to, že oni orvou všechno ovoce ještě hodně nezralé, to často dělávají i dospělí, jak si myslím tak je to pouze ze strachu z červů a lámou si přitom celé větve. Když pak náhodou přijdu domů a oni jsou zrovna na stromech tak utíkají takovým způsobem, že by si mohli i ublížit.

To místní kino jsem myslím za celou dobu navštívil všehovšudy jen třikrát, jednou zde byl promítán dokonce český film "Hra o jablko", který asi domorodci díky nedabované verzi s titulky jen velice těžko chápali. Místní specialitou totiž je to, že ten kdo umí číst, tak čte titulky nahlas. To se potom ozývá ze všech koutů polohlasné mluvení a spousta důležitých věcí z filmu uniká. Více jsem snad využíval ten ke kinu přilehlý novinový stánek, kde se daly koupit jak místní noviny a časopisy tak i různé bloky, sešity a někdy i dopisní papíry. Dal se tu koupit s dvou až čtyřdenním zpožděním největší místní denník "O Jornal de Angola" i některé další portugalské časopisy, dokonce tu mívali i speciální africké časopisy v portugalské mutaci jako jsou "Pyramida" a podobně.

Pôsto Médico

Prapůvodní koncepce Polytechny v účasti našich zdravotníků v zemi zřejmě asi vůbec nepočítala s jejich přítomností v místním zdravotním středisku. Zde snad měl pravděpodobně být, podle jejího původního plánu, maximálně jeden náš lékař a to jako běžný závodní doktor pro všechny zde přítomné experty, a později jistě i pro jejich rodiny. Všichni ostatní zdravotníci měli pracovat zejména v jiných angolských nemocnicích a to především ve městech jako jsou Ganda, Luanda, ale třeba také i Waku-Kungo v provincii Kwanza-Sul. Jenže v našem okresním městě Ganda tehdy, a to vlastně naštěstí pro nás tady pracující a žijící, nebyla ještě z rozvodny v Alto Catumbela zavedena elektřina a tak tam ani nemohla pořádně fungovat městská vodárna. To jsou v každém případě dvě média, která jsou velmi důležitá pro normální režim každé nemocnice. Ono se takové zařízení bez tekoucí vody a elektrického proudu nedá dost dobře provozovat. Právě toto měli zajistit místní pracovníci na ENE v těsné spolupráci s některými našimi dalšími technikami.

A protože od samého počátku československé pomoci byl v Alto Catumbela vždy přítomen alespoň jeden lékař, tak to asi inspirovalo někoho z naší, a nebo to bylo snad dokonce z angolské strany, a byl to velmi pravděpodobně sám ředitel Nuno, k tomu, aby se někteří naši zdravotníci umístili zde, v místním zdravotním středisku v Alto Catumbela. Skupinka zdravotníků, lékařů a sester, byla proto ubytována společně, tak jako my všichni ostatní v jednom sídlišti na stejných ulicích a byla tím také nedílnou součástí celé té velké československé skupiny. Nakonec tvořila její druhou, co do počtu členů, nejvýznamnější část.

Nemocnice, která je tady nazývaná jenom jednoduchým názvem Pôsto Médico, je zde umístěna na ulici nalézající se mezi Rua Checa a Rua Cubana, na centrální ulici která tu vlastně tak nějak tvoří přirozenou středovou linii celého bloku našeho malého sídliště. Na této poněkud méně obydlené ulici bydlí pouze rodiče Edny, ženy Tito Grilo, rodiny výrobního náměstka Basílio a lesníka Mafuily, mladíka který je nyní továrním správcem lesů, po dvojici v květnu 1981 zastřelených předchůdců Alberta a Mesquity. Má zde také své sídlo nezbytné místní oddělení policie, totiž angolské Policia Popular⁴⁷.

Kromě této malé nemocnice tu také částečně provozuje rozlohou mnohem větší, takzvané staré Pôsto Médico, které se pro změnu nachází mezi naším sídlištěm a městskou poštou. Tam však již delší dobu pracuje, a už zcela samostatně, zaškolený angolský personál, hlavně jen s lehčími případy onemocnění. Nakonec zde v jeho nejbližším sousedství jsou také i domy ve kterých bydlí většina místních zdravotníků. Naši zdravotníci tam chodívají jen na pravidelné týdenní kontroly.

V době mého příjezdu sem do Angoly, tehdy na konci června roku jedenaosmdesát, byla asi zrovna naše zdravotnická skupina nejpočetnější za celou dobu jejich působení ve městě. Pracovalo tu tehdy celkem sedm lékařů všech nejrůznějších odborností a k tomu zde bylo ještě pět zdravotních sester. Kromě nich je také dokonce přítomen i jeden zdravotní mechanik. Takže tu tedy jsou dohromady dva chirurgové, dále po jednom anesteziologovi, internistovi, očním specialistovi, porodníkovi a urolog. To byla sestava která mohla fundovaně vést místní nemocnici v celkové pohodě a také velmi jistě. A to zejména když odborné lékaře doplňovaly i dvě sálové sestry a dále po jedné porodní asistentce, biochemické a rentgenové laborantce. Již nikdy potom se už takový počet našich zdravotních odborníků ve zdejším zdravotním středisku nevyskytoval.

47 - port. - Lidová policie

Také pro tyto důvody se asi stala místní malá nemocnice vyhledávanou v celém širokém okolí a nebylo potom divu, že sem nakonec chodili někteří pacienti i z takových vzdáleností o kterých by se nám u nás doma nikdy nesnilo. Dokonce jsou někteří z nich schopni jít sem pěšky až desítky kilometrů a to jen proto, aby dosáhli opravdu kvalitního ošetření, kterého se jim zřejmě nikde jinde v okolí nemůže dostat. V některých jednotlivých případech to prý bylo i okolo sta kilometrů, vzdálenosti jsou tu trochu větší než na jaké jsme zvyklí. Bohužel se sem s nimi táhnou i jejich početní příbuzní a všichni z nich potom kempují v nejbližším okolí nemocnice. Rodinné vazby tu jsou tradičně velice silné a tak s každým pacientem trpí celá jeho rozvětvená rodina.

Pro většinu z našich doktorů bylo pochopitelně v jejich místní činnosti mnoho nového a také i oni poznávali mnohé nové oblasti ve svých vlastních specializovaných oborech. Podle vyjádření mnohých z nich by se k řešení tak komplikovaných případů doma dostali možná někdy až za deset, patnáct let a dost možná, že ani za svou celou profesionální kariéru ne. Ale zase na druhou stranu byli někteří z nich již několikanásobní a tedy již velmi zkušení zahraniční experti, jakým byli například Květa s Mirkem, kteří měli za sebou již dlouhodobé pracovní pobyty v Koreji, Vietnamu, Guineji a Tunisku, a třeba také i Milada která je zde v Angole pracovně již potřetí nebo Darja která také pracovala v Tunisku.

Stejně tak jako v naší továrně, tak i na Pôsto Médico nutně fungoval nepřetržitý provoz. Pacienta totiž vypnout jako nějaký stroj nejde. Služby tam drželi místní zdravotníci vždy dvacet čtyři hodiny denně v jednom kuse. Z našich zase jeden lékař a jedna sestra měli pohotovost takzvaně “na case”⁴⁸. Díky jim se také široké okolí celé této oblasti cítí po stránce zdravotního zajištění velice bezpečně. Naše československá skupina naštěstí nemá tak silnou potřebu těchto zdravotníků, aby to stálo za tak velký tým. Jenže celkový pocit jistoty, to že tu s námi jsou, byl pro nás nutný a tím i velice potřebný. Jistěže u nás v republice tak triviální záležitost jakou je operace slepého střeva by tady bez nich mohla být velkým problémem. Ovšem i taková událost se tu našim lidem přihodila a kromě toho i zlomenina klíční kosti či zápal plic. Ten těžší případ Ládi a nakonec třeba i Jany se řešil okamžitým odjezdem nazpět domů do Československa. Ostatně my všichni sem opravdu jezdíme po velmi důkladných prohlídkách a nikoho s nějakými většími zdravotními potížemi by sem asi u nás doma vůbec nepustili.

Personální zajištění československých expertů do této nemocnice bylo vlastně po celou dobu naší účasti pouze na jednom a to na jihomoravském kraji, kterému to snad přikleplo tehdejší ministerstvo zdravotnictví. Respektive, jak jsem později několikrát slyšel, byl to dokonce sám ministr zdravotnictví české vlády Prokopec, kdo se o to nejvíce zasloužil. Však také s výjimkou dvou nebo maximálně snad tří lidí, byli vždy ti zdravotníci v Alto Catumbela původem z Brna či alespoň z jihomoravského kraje. Ty výjimky se sem dostaly jen díky svým dobrým kontaktům v Praze.

Právě tím jedním nešťastným již jednou zmíněným, kdo musel skutečně odtud odjet předčasně domů, a právě z vážných zdravotních důvodů, byla jedna ze zmíněných zdravotníků, Jana. Na svou v pořadí druhou zahraniční expertizu, když na té své první byla před pár lety v Kambodži, přijela pracovat sem do Alto Catumbela spolu s Jarmilou, v květnu roku osmdesát dva. Také byly tehdy obě dvě společně ubytovány na Rua Cubana v čísle pětadesát. Tady bydlela naposledy rodina očního specialisty Vaška a ještě dříve předtím další tři sólo zdravotníci. Jednalo se o jeden z celkového počtu čtyř z domů, který byl v roce 1979 určený na ubytování pro naše zdravotníky. Ten výběr domů byl proveden v souvislosti s příjezdem týmu zdravotníků o kterých tu již byla řeč.

48 - port. - casa = dům

A tak Jana s Jarkou a s oběma posledními lékaři konečně trochu výrazněji posílily skupinu zdravotníků, která byla v této době vlastně dosti silně oslabená. Bylo jich tu tehdy už tak málo, že zřejmě nebylo ani možné držet ty nepřetržité služby, tak jako v dřívější době. Po nich sem naštěstí ještě přijely v červenci další dvě zdravotní sestry kterými byly Liduška a Milada. A tím snad byla na delší dobu parta na Pôsto Médico zase trochu více stabilizovaná. V podstatě byly všechny ty sestry určitým přínosem, jen zde pořád ještě chybělo pár odborných lékařů. Nyní tu byli vlastně jen chirurg, internista a anesteziolog což bylo i na lokální potřeby skutečně málo. Navíc, když těsně předtím byly dvě z nich, pediatrička Eva a sestra Majka, přeloženy do vzdálené nemocnice ve Waku-Kungo. Skutečnou situaci, takovou jaká na nyní Pôsto Médico, byla jsme však mohli vnímat spíše jenom kdybychom skutečně vyložené potřebovali po zdravotní stránce něco řešit.

Takové případy tu však, a to naštěstí pro nás, nastávaly jen opravdu velice zřídka. A zrovna ten další se bohužel týkal právě jedné naší zdravotnice. Jana začala být ke konci roku 1982 náhle velmi vážně nemocná. Její současný zdravotní stav si vyžadoval nezbytné složité léčení a pravděpodobně i nějakou mnohem komplikovanější operaci kterou zřejmě nešlo zrealizovat bez rizik zde. Bylo nutné ji neprodleně dopravit nazpět domů do Československa, podobně tak jako již před více než půl rokem Ládu. Proto bude také nutné vyjednat v Luandě na Polytechně bezodkladné zajištění letenek pro dva cestující, protože stejně tak jako Láda tehdy tak i Jana nyní potřebovala na cestu zdravotní doprovod. Ono k tomu jejímu odjezdu také přispělo i to, že to už bylo po onom osudném útoku UNITA na přehradu Lomaum, tedy každý z nás kdo mohl odjet domů by asi také odjet měl.

Během tehdy probíhajících jednání o dalším setrvání našich tří skupin bylo zcela jasné, že nějaké další prodlužování našeho pobytu tady, nejméně u nás papíráků nemá vlastně žádný velký smysl. Pravděpodobně ani zdravotníci, kteří když už nemohli být původně ve městě Ganda bez elektrického proudu a vody, tak tedy zde vlastně již dále nemohli v žádném případě normálně pokračovat ve své poměrně složité a odpovědné práci.

Spělo to k jistému ukončení činnosti nejméně těch dvou větších skupin a tím k pomalému konci našeho pobytu. Jedinou logiku tady ještě měla práce několika našich elektrikářů na ENE, pokud by se ovšem opět rozjela zřejmě velmi vážně poškozená hydroelektrárna v Lomaum. Potom tedy ztráta jednoho nebo dvou pracovníků nebyla pro zdejší nemocnici už ani tak velká. Ze zcela jasného důvodu bylo také rozhodnuto, že Janu na zpáteční cestě domů bude doprovázet jedna její kolegyně z Pôsto Médico a byla k tomu vybrána její kolegyně Liduška. K jejich rychlejšímu transportu na letiště ředitel CCPA Nuno stihl ještě sjednat helikoptéru z ředitelství ENE v Huambo, která je odtud odvezla nejprve na nejbližší letiště, kterým bylo právě sousední Huambo. Dále pak už pokračovaly normální leteckou vnitrostátní linkou do Luandy a z ní potom do Prahy přes Budapešť standardním způsobem.

Malá helikoptéra ENE pro ně přistála na travnaté ploše přímo v naší továrně, hned za administrativní budovou, kde si ředitel Nuno nechal již o mnoho měsíců dříve upravit k tomuto účelu místo. Rozloučit jsme se tam s nimi přijeli všichni naši experti, jak z Pôsta Médica tak i z ENE včetně mnohých rodinných příslušníků. Přijít se rozloučit s odjíždějícím tu byla nepsaná společenská povinnost. My z továrny jsme si sem jen odskočili každý ze svého pracoviště alespoň potřást si s nimi rukou a zamávat jim. Jeden náš kolega nám k tomu na místě udělal velmi rozsáhlé odborné školení o vrtulníku, o všech jeho nevýhodách a přednostech. Nakonec se potom vlastně ukázalo to, že obě tyto zdravotnice měly tehdy nesmírně velké štěstí, když odtud odjely ještě předtím než se stal ten malér s UNITA. Pravděpodobně by tak těžkou cestu, která potom za toho dlouhého pochodu následovala, obě jen opravdu velice těžko snášely a kdo ví,

jak by to s nimi po cestě dopadlo. Nejmladší již nebyly, jistou nadváhu rovněž měly obě a tak by jim velmi dlouhá a těžká pěší túra, tak jak jsme ji potom museli projít my asi příliš nesvědčila. Jana potom doma absolvovala velice těžkou a složitou operaci a šestnáctého května osmdesát pět dokonce náhle zemřela.

Liduška se doma stále nemohla smířit s tím faktem, že se jí už nikdy nepodařilo vrátit se zpátky do Angoly. Než-li jí totiž v Praze stačili vybavit letenku na zpáteční cestu do Alto Catumbela, a nebo alespoň do již zmíněných Waku-Kungo či Luandy, tak nás ostatní mezitím zajali. Její pracovní smlouva totiž stále ještě neskončila, a ona tak z toho důvodu měla trvale silný pocit, že ji tím tehdy Polytechna poškodila a ještě i po mém návratu o tom mluvila jako o nějaké velké křivdě. Možné těžkosti které mohly následovat v případě, že by se dostala do zajetí s námi přitom vůbec nebrala v potaz. A jsem si stoprocentně jistý, že by měla skutečně hodně veliké potíže.

Co však o něco později opravdu a silněověřilo momentální stav v zajištění provozu Pôsto Médico byla nehoda Kubánců, která se nenadále přihodila na místním Estação. To asi tak v druhé polovině února, či spíše až k jeho konci, v roce devatenáct set osmdesát tři, došlo zde v Alto Catumbela k jedné skutečně velice nepříjemné a také dosti závažné nehodě. Při průjezdu jednoho z mnohých vojenských železničních transportů se přihodil na zdejším nádraží sice malý, ale zato velmi tragický incident.

Jeden z vojáků z Kuby zde sloužících byl postřelen dalším ze svých vojenských kolegů střelou z granátometu, z takzvané bazooky. My jsme o nich pochopitelně ani pořádně nevěděli, to že pojedou přes Alto Catumbela zrovinka dnes a ještě v tak velikém množství. V rámci totálního utajení všech jejich vojenských akcí to však bylo asi vcelku úplně normální. Nyní se však jednalo o pohyby vojsk, které v minulosti nikdy nebyly až tak velké. Obvyklejší asi byly také v poněkud jiných oblastech nežli zde, ale tam to zase většinou nebylo po železnici protože ta tam chyběla. Netušil jsem vůbec, že jich tady bylo tolik. I přesto, že obrovský hřbitov v Benguele na jejich velké množství ukazoval.

Vánoce v Africe

Snad již nikdy v životě nezapomenu na ty své první Vánoce, které jsem tu hned v prvním roce mého pobytu prožil. To je jistě také i proto, že to bylo vlastně vůbec poprvé v mém životě, kdy jsem byl o tyto významné svátky tak daleko od naší vlasti. Bylo to pro mě něco skutečně velice výjimečného a bylo to zejména zásluhou většiny našich přítomných lidí. Především to bylo v tom, že mě spontánně pozvalo několik rodin kolegů na štědrovečerní večeři, ale také zároveň i tím, že jsme si my, někteří z těch jsme zde bez rodin i tak dokázali vytvořit velice příjemné prostředí zcela sami. Vždy tu byla poměrně velká část takzvaných sólistů, to je expertů bez rodin.

Jistěže mi byla velice sympatická ta poměrně neočekávaná pozvání na štědrovečerní večeři od některých kolegů, jenže takovéto situace tu bývaly velice běžné i v jiné dny v průběhu roku, kdy zejména v sobotu či neděli při pouhém projití po ulici docházelo k pozvání na koláč s kávou, či někdy dokonce na nedělní oběd. Dalo se říci, že solidarita s našimi osamělými muži, tedy s těmi kteří zde byli zrovna bez rodin, byla vždy velká. To byl také, jak si osobně myslím, jeden z těch mnohých důležitých momentů kdy šlo hlavně o pocit příslušnosti ke stejné skupině, národu, nebo zemi.

Ten dvacátý čtvrtý prosinec osmdesátého prvního roku naštěstí pro nás pracující v továrně vychází skutečně dobře, tedy na čtvrtek. Tím se nám náš pracovní týden částečně zkrátí, další dva dny jsou svátek, dny pracovního klidu. Navíc i tento den máme pracovní dobu omezenou pouze na dopolední pětihodinovou část a odpoledne je už celá naše skupina doma. Naši elektrikáři z ENE tento den nepracovali ani během dopoledne. Oni tu mají totiž neustále odpracováno skutečně hodně času nad svou řádnou pracovní dobu a navíc se tento den do práce prostě nehodí jít vůbec. Jen zdravotníci měli pohotovostní služby po celou dobu svátků, ostatně tak jako každý den.

Prvním významnějším aktem svátků byla v klubu odpolední dětská vánoční besídka. Ta už sice měla maličkou a trochu nepříjemnou předehru nedlouho před samotnými Vánocemi, ale nakonec se stejně všechno podařilo zrealizovat. Některým našim soudruhům spoluobčanům totiž hodně vadil samotný, silný náboženský motiv vánočních svátků a tak měla připravovaná besídka mezi námi také i velmi silné oponenty. Jenže hlavně díky několika dosti odvážným a přesvědčeným vytrvalcům, těm kteří si se svými dětmi pracně připravovali malé pásmo písní, koled a básniček, neměli jejich odpůrci v závěru už dostatek odvahy tu akci zcela stopnout. Dále se také ještě, to asi pro jistotu, ani té besídky raději nezúčastnili, to asi aby měli čisté nejen svědomí ale i svůj skvělý kadrový profil. Koledy je potom, a to v žádném případě, ani trochu ideologicky neinfikovaly.

My jsme však byli také již mnohem dříve domluveni s několika dalšími sólisty na tom, že si uděláme naši sváteční večeři dohromady. Nejvíce si mezi sebou zatím rozumíme s elektrikáři Láďou a Edou, kteří tu jsou v současné době vlastně úplně všichni sami, ostatně oni dva sem přijeli pouhé čtyři týdny po mně. A tak tedy s nimi, Milošem a zdravotnicí Majkou, oslavujeme vánoční svátky společně. Domluvili jsme se i na tom, kdo z nás co na ten štědrovečerní večer zajistí a také sám připraví na společnou večeři. Majka nám upekla různé vánoční cukroví a my čtyři ostatní jsme zase nachystali vepřové řízky a ovoce, dokonce i bramborový salát se nám podařilo vyrobit. Všelijakého ovoce bylo touto dobou také až dost a takže nám z našich vánočních jídel chyběl snad už jenom náš tradiční smažený kapr. Vánoční stromeček je také symbolický, je z místního jehličnanu. Bylo to vše i s vánočními dárky, sice rovněž se symbolickými, ale přece jen s dárky.

Všichni z nás se na tu dnešní hodně mimořádnou večeri trochu nastrojíme do svátečnějšího oblečení než v jiné dny, náladu máme všichni pochopitelně též velmi sváteční. Před půl šestou navečer se sejdeme ke svátečně prostřenému tabuli v domě u elektrikářů, kterých je v naší skupince nejvíce. Naše slavnostní večere je skutečně velmi excelentní a vybavení jsme všim, co k takovému hostině zákonitě patří, jídlo, pití, cukroví a ovoce, vánoční melodie, prostě vůbec nic nám nechybí. Po té skvělé večeri si ještě dáváme navrch jednu dobrou pořádnou kávičku k pečivu a potom samozřejmě i něco ostřejšího k navození dobré nálady a na zahnání vzpomínek na vzdálený domov. Atmosféra sváteční večera byla mimořádná, vzpomínky na domov jsou v takových chvílích jistě nejsilnější, vzdálenost nejméně sedm tisíc kilometrů také udělá to své. Myšlenky k nám domů zaletí odtud příliš snadno. Nikdo z nás to sice neřekne nahlas, ale věřím, že to cítí každý z nás stejně.

A až mnohem později vyrazíme do našeho klubu kde bude dnes otevřeno výjimečně až od deváté hodiny. Pro experty solisty sice trochu pozdě, ale s ohledem na přítomné kompletní rodiny to je v naprostém pořádku. Tam se tedy potom schází téměř celá naše velká československá skupina, v podstatě vlastně všichni dospělí z celé naší skupiny. Vánoční stromek je podle pamětníků letos oproti jiným letům hodně veliký a také je pro tu sváteční chvíli velmi pěkně nazdobený.

Ženy všech našich kolegů přinesou ze svých domů také i trochu vánočního pečiva, můžeme si tak ochutnat z něčeho jiného. Že je to vše pochopitelně velmi dobré o tom není vůbec žádných pochyb. Jako obvykle se přitom i tancuje, trochu se společně zpívá, poslouchají se koledy z magnetovonových kazet, zábava je dnes velmi dobrá a i tady je nálada skutečně velice slavnostní. Trvá poměrně dlouho a vydržíme se tak bavit skoro až do samého rána. Druhý den, přesto že je to pátek, se tu do práce nejde, svátky zde držíme jak naše tak i místní a pětadvacátého prosince je přitom svátkem společným pro oba dva naše státy. Zbytek svátečních dní připadl na konec týdne a tak není co řešit.

Přicházejí sem proto do klubu mezi nás stejně tak jako jindy i naši angolští přátelé, Nunovci, náměstci Tony s Aldou, Basílio s Matildou, i Oliveira se svou družkou. Pro ně jsou Vánoce jistě velmi významným svátkem, Portugalci jsou totiž velmi silnými katolíky a tak vůbec není divu. Jediným z velkých místních šéfů, kdo k nám do našeho klubu prakticky nikdy nechodí, je vedoucí ENE Tito Grilo. To sem za námi spíše občas zajdou někteří z Kubánců a nebo Portugalci, z nichž je tu Crispim se svým dvouletým kontraktem vlastně nejdéle. Na druhý den se zase většina z nás schází v klubu u Kubánců, to na oplátku za přijetí u nás. K těm Kubáncům také ale nechodí všichni, dobré vztahy s nimi udržuje jen část našich lidí a ani nevím proč je to tak omezené.

Samozřejmě, že se tady mezi námi začátkem prosince, hlavně kvůli našim malým dětem, slavil i Mikuláš. Také čert s andělem se tu našli, ovšem rovněž i s nimi byly již známé ideologické potíže. Ty se nakonec všechny šťastně překonaly. Bylo ovšem skutečně velice zajímavé vidět jak zareagovala angolská mládež na převlečené kolegy za ony dobře známé postavy. Byla jich tu plná ulice, protože to pro ně byla dost velká událost. Když ale na ně potom vyrazil čert (tady to byl poprvé Jano, podruhé Tonda) se svým klasickým čertovským pohrožením, mohli si někteří z nich doslova polámat nohy, jak zmateně utíkali od něho pryč. Za to ale od nás dostali pozhnané bonbónů, měli jsme jich pro tuto chvíli připravených více než dost. Asi tak čtyři týdny před Vánocemi si totiž mohl každý expert zakoupit v armazemu poměrně velký balík těchto bonbónů, asi tak o třech kilech. I my co tu nemáme své děti jsme toho pochopitelně rádi využili, nyní je rozdáváme občas těm dětem které tu jsou, jistěže také někdy i jiným domorodým, to vždy k jejich velké radosti.

K Vánocům nám přišlo také i něco pro nás značně překvapivého. Ředitel Nuno totiž poslal oficiální cestou v pondělí dvacátého osmého prosince naší odborové organizaci dopis, kde nám stručně oznamuje to, že za čtrnáct dní, v pondělí ráno dne jedenáctého ledna osmdesát dva bude před dům číslo patnáct na České ulici představen nákladní vůz CCPA a Cajzlůva (jméno jsem záměrně změnil) rodina bude vystěhována a na něj naložena. Následně potom budou odtud odtransportováni dolů do přístavu Lobito, kde se by se měl o ně postarat jejich současný mateřský podnik, nyní tedy ENE. Předsedou klubové rady odborů byl v té době Standa a já byl tehdy shodou okolností zrovna místopředseda.

Dohodli jsme se spolu na tom, že tím nebudeme Cajzlům kazit Silvestra a povíme jim to raději až den po Novém roce. Stejně se na tom už vůbec nic nedalo změnit. Ono totiž s druhým příjezdem této diskutované rodiny sem nastaly velmi značné potíže. Paní Cajzlůvá po svém návratu shledala, že jim snad chybí nějaké z těch věcí které si tu zanechali při tom svém prvním ukončení pobytu.

To by tedy snad ještě nebyl v tuto chvíli ten největší problém. Jejich původní dům čtyřiapadesátku, který stojí na Rua Cubana, potřebovala ale mezitím Fatima nutně uvolnit, snad pro nějaké potřeby továrny. Měl být použit pro uskladnění nějakého nového vybavení pro naše domy jako jsou mrazničky, pračky, plynové bomby a sporáky. Jenomže potom se všechny jejich osobní věci musely odtud přestěhovat někam pryč. Bylo proto dohodnuto dát jim vše do patnáctky na Rua Checa, kam se také po svém návratu z republiky Cajzlůvi dokonce nastěhovali. Nakonec dům pro energetiky to byl, takže proč ne?

Oni totiž ani neměli pořídně s ředitelem Nuno dohodnuto, že se sem vrátí. Ten panu Cajzlůvi jeho pracovní smlouvu v CCPA prodloužit už myslím nechtěl. A ani Tito nebyl příliš přesvědčen o tom, zda ho má skutečně přijmout k sobě na ENE, i když si to prý za ním byl těsně před odjezdem vybavovat. Oni se sem chtěli za každou cenu vrátit a když se nemohli udržet pro CCPA tak to zkoušeli alespoň v ENE. A velmi pravděpodobně ani předběžná dohoda s Tito nebyla zcela jasně a řádně uzavřena, nebo byla nejspíš nesprávně pochopena. Sám Tito dost možná jen doufal, že se jim nepodaří vrátit se tak rychle a proto možná dost neuváženě to místo v ENE nabídl a nebo ho neodmítl. Přesto si tu zanechali spoustu svých osobních věcí, ačkoli jejich další pobyt zde nebyl úplně jistý. A tak potom přítomnost ing. Cajzla a jeho rodiny poněkud vzbudila rozpaky.

Když už v listopadu Cajzlůvi skutečně do Alto Catumbela přijeli, tak on sice na ENE nastoupil, ale! Jeho pracovní zařazení však mělo údajně stále hodně velkých otazníků. Měly v tom být prý nějaké čachry se známosti už na Polytechně nebo dokonce na Ministerstvu průmyslu v Praze. Potom se objevily ty již výše komentované potíže se ztrátou věcí. Přestěhování jejich věcí měl tuším podle některých informací zajistit Miloš, kterému snad právě proto zanechali své klíče od domu. Tím se možná také právě on měl zodpovídat za tu případnou ztrátu. Pravděpodobně šlo jenom o nedorozumění, když si zřejmě Miloš vypůjčil něco z toho co bylo jejich, včas nezareagoval na jejich příjezd a nevrátil to. Dost možná, že na to z nějakého důvodu zapomněl. Mělo se jednat, to podle dalších řečí, jen o pouhou jednu remosku. Jenže když potom paní Cajzlůvá dosti nešťastně využila svých jazykových schopností a portugalsky povykovala po našich ulicích takové hlášky jako, že je Fatima s Nuno okradli a tak podobně. Navíc to všechno pořádně nafoukla tak, jako by se jim ztratilo vše co tu po nich zůstalo. A to už ale bylo poněkud silné kafe i na Nunovce. Nakonec nečekaný následek toho jejího velmi intenzivního snažení přišel velmi brzy. Vrátilo se jim potom vše nazpět, doslova jako bumerang. Navíc se nečekaným cílem zmíněné paní se při slovních potyčkách stali také někteří z nás ostatních, tak jako například Standa a já.

Myslím, že to co potom následovalo si doposud nikdo z nás nedokázal ani ve snu představit. Sice zde bylo jednou jednomu našemu z těch odjetých na dovolenou doporučeno, aby se již nevracel nazpět do Angoly, ale toto bylo něco zcela nového. Paradoxem potom jistě bylo to, že když jsem potom o něco později, asi tak v prvním týdnu února, pomáhal spolu s Láďou stěhovat věci této rodiny v Lobito od zetoráků do hotelu Belo Horizonte, tak jim žádná z těch dříve proklamovaných, nenávratně ztracených, věcí ani nechyběla. A ačkoli si museli Cajzlovi tuto skutečnost uvědomovat, vůbec jim to nevadilo a paní Cajzlová nám dokonce nedokázala za tu pomoc tenkrát ani poděkovat. Tvářila se stále ublíženě, kdo se však na tom jejich průsvihu podílel nejvíc, těžko říci.

To druhé Vánoce, tak ty už měly poněkud jiný průběh než ty první. Stejně tak jako již v loňském roce, tak i v letošním udělám v armazemu jeden vánoční nákup pro Venancia Canale, vedoucího celulózky PPA kde pracuji. Není pro mne totiž vůbec těžké nakoupit mu nějaké potraviny, třeba i za několik stovek kwanzas. Mně to vůbec nic neudělá a jemu to pochopitelně velmi pomůže. Oni tu stále ještě nemají v jejich obchodech úplný dostatek zboží, tak jak by si asi všichni přáli. Přitom peněz, těch asi měli ti co byli zaměstnaní v podstatě relativně hodně, jen si za ně nemají co koupit.

Takže já mu nachystám, pěkně po kilu nebo dvou, všechny pro nás dostupné základní potraviny, jako jsou olej, margarín, cukr, sůl, mouka, fazole, rýže, těstoviny, k tomu také jeden kousek mýdla na praní a toaletní mýdlo, dále pár krabiček cigaret a zápalek, k tomu ještě i několik lahví piva. To je tedy můj osobní, skromný příspěvek na vylepšení Vánoc v jedné hodně rozvětvené africké rodině.

Musím mu to ale předávat tak trochu konspirativnějším způsobem, aby nás vůbec nikdo jak z našich tak z místních lidí neviděl, tedy až po pracovní době a za úplné tmy. Nakonec už krátce po skončení pracovní doby je vždy tma jako v pytli. V podstatě pro nás totiž platil úplný zákaz cokoli nakupovat pro Afričany v našich speciálních obchodech. Některé věci vůbec a zejména potom takové, jako jsou třeba cukr nebo pivo, tak ty jsou dokonce přísně zakázané. Hlavně se ale jednalo o prodávání potravin domorodcům, takže když to tomu Venanciovi jen bezplatně dávám, tedy bez jakékoliv finanční či věcné náhrady, tak přitom doufám, že žádný zákaz tak moc nepřekračuji.

I u nás, v celé naší československé skupině to bylo proti loňsku hodně změněné. Letos tu prakticky nikdo z těch lidí se kterými jsem oslavil ty loňské Vánoce vlastně už není. Většina z nich buďto odjela nastálo domů a nebo jinam, tak jako třeba Majka, která spolu s pediatričkou Evou odjely již brzy v létě pracovat do nemocnice ve Wako-Kungo. Eda je pro změnu na své zasloužené dovolené s celou rodinou v ČSSR a Láda s Milošem tu oba dva definitivně skončili. Láda po tom svém výjimečném zážitku s přepadem auta na cestě z města Benguela potom ani nedodržel celý dvouletý kontrakt a nevrátil se zpět z dovolené. Protože se podstatně změnilo celkové složení naší skupiny, pozměnily se tím také trochu i její způsoby a tak se ta loňská pozvání na večeri tolik neopakují. Spíše se dá říci, že k nim spíše vůbec nedochází.

To není ovšem pro mne tak velký problém, jak by mohlo na první pohled vypadat. Sehnal jsem si brambory, které tu většinou nekonsumuji a kterých je tu letos všeobecně mnohem méně než jich bylo loni, maso na řízky nebylo vůbec těžké získat, toho jsme měli vždy víc nežli dost. A tak letošní vánoční salát a řízky budu večerět u sebe doma, spolu se dvěma Kubánci, které jsem si pro změnu pozval k sobě já. Stejně jako loni tak i letos bylo možné si zakoupit v armazemu jako zvláštní vánoční příděl jeden pětilitrový demižón velmi slušného červeného portugalského vína z oblasti Dão na dvě dospělé osoby. Mně se podařilo získat hned celý jeden a tak kromě běžného piva mám na pohoštění vlastně také dost vína.

K Silvestru hned další týden nato, se mi to s tím vínem zcela náhodou podařilo zopakovat ještě jednou. Zásoba lahvévého piva se tu naštěstí vždy velmi snadno dala vytvořit tak, že si prostě do klubu navečer vezmu svůj malý nákupní košíček a do něho si pak na závěr nakoupím pět, šest piv. To praktikuji od prvního dne od přivezení nového piva tři dny po sobě. Když to spojím s normálním týdenním přidělem jedné basy, tak mám tak vždy dost i pro své eventuelní víkendové hosty. Bylo vhodné mít vždy něco doma v lednici, pro případ návštěvy které se zde nedomlouvaly, chodilo se na pokec živelně. Jen se to skutečně muselo začít provádět hned v první dva, tři dny po dovezení z Huambo, pivo mizelo v klubu rychle a rychle se i kazilo, nebylo totiž pasterované.

Napekl jsem si namísto standardního vánočního cukroví, které já nakonec upéct ani neumím, dvě remosky perníku, takže něco sladkého by pro nás také bylo. Pozvaní Kubánci mi přinesli jako dárky své obligátní doutníky a láhev rumu a po dobré večeři už jenom krátce posedíme a potom si zajdeme bavit se do jejich klubu. Tam se také pravidelně scházejí všichni z jejich skupiny a s nimi tu je skoro jako vždy i Crispim a také několik Angolanů, většinou učitelů ze školy. Zábava je tam tradičně také tak jako vždy velmi dobrá a veselá. A tak se trochu tancuje, trochu zpívá, je tady prostě živo.

Po cestě z klubu od Kubánců se ještě jednou podívám i do našeho klubu, tam je ještě vánoční zábava v plném proudu. Je to tu stejné jako loni, kdy po sváteční večeři se všichni lidé sejdou později než jindy, ale o to je jich tu více. Je zde dnes otevřeno až od půl desáté, ale zato o mnoho déle než jindy ve všední den. Také Nuno a všichni ostatní náměstci z továrny, Tony, Oliveira a Basílio se svými ženami se sem zase přišli ukázat, někteří z nich byli rovněž předtím u Kubánců. Je to zde jak se zdá takový běžný úzus, projít si oba dva naše kluby, aby se snad ani jedna zahraňácká skupina necítila v tyto dny nějak opomíjena oproti té druhé.

Výlety k moři a do okolí

Již koncem měsíce září, hned v tom prvním roce mého pobytu zde v Angole, se odtud po předchozí společné domluvě na odborářské schůzi vyjelo na relativně velký výlet. Bylo to naplánováno na celé čtyři dny do města Huambo, hlavního města přímo na východ od nás ležící sousední provincie. Tehdy jsem přitom bohužel ještě dost zaváhal a nikam jsem nejel. Na mě to bylo asi ještě příliš brzy nebo co, ale už celkem přesně nevím proč jsem se takto blbě rozhodl. Později se tu ale už taková cesta nikdy nezopakovala, takže jsem jenom mohl skutečně hodně litovat toho, že jsem poněkud bláhově nevyužil té jedinečné příležitosti, která se mi tak v té době naskytla. Všichni z našich kteří tam tehdy byli, si výlet velice pochvalovali. Kromě domluvené návštěvy tamního pivovaru měli příležitost spatřit všechny další zajímavosti moderního města, které bylo Portugalci budované jako uvažované nové hlavní město Angoly, tehdy pod jednoduchým názvem Nova Lisboa.

Ale následně, hned v první polovině listopadu v témž roce se už rozhodlo o tom, že si vyjedeme na běžný kratičký relaxační výlet dolů k moři. Malá část z nás zamířila do sympatického přístavního města Lobito, a ta druhá zkušenější potom, o trochu větší část výletníků, do místa nazvaného Caota, malé rybářské vesničky. Bylo nám to mimochodem už také potřeba, jsme zde již všichni trochu unavení z toho místního stereotypu, který tu mezi námi bohužel stále hodně přetrvává. Tyto výlety se tady prý pořádávají tradičně a dá se asi říci, že snad i celkem pravidelně. Bývá to asi tak jednou za tři až čtyři měsíce a také jako vždy, jen po předchozí dohodě s vedením továrny bez jehož požehnání vlastně nelze nikam pořádně vyjet. Na každou cestu vedoucí mimo Alto Catumbela je tady vždy potřebné mít nutně takzvanou Guia de marcha, a tu zde zásadně vystavoval pro všechny naše skupiny jen ředitel Nuno, jako komisař celé této catumbelské oblasti.

V úterý čtyřicetátého listopadu v devět hodin ráno vyrážíme dolů k moři, po silnici směrem do měst Benguela a Lobito. Jsme přitom, jako vždy předtím a i poté, rozdělení na dvě téměř stejně veliké skupiny, neboť vlastně ani nelze zrealizovat to, abychom odtud odjeli všichni najednou. Jedna naše skupinka jede dnes, zatímco ta druhá si musí ještě jeden celý týden počkat do našeho návratu. Já raději odjedu hned s první z nich a rozhodl jsem se napoprvé pro město Lobito a jmenovitě pro hotel Turimar, který jsem si prohlédl a vlastně poznal již při svém příjezdu do Angoly. Ten sice leží o něco dále ve městě, trochu větší kousek od moře, ale zato je v něm vždy zaručeně perfektní kuchyně. Já zde sice bydlím z našich zcela sám, to mi ale naprosto nevádí, pár dalších lidí od nás je ještě v hotelu Terminus, dost dalších z našich lidí zůstalo v přímořské vesnici Caota. Hotel Terminus měl zase výhodu, že leží na začátku písčné kosy a z jeho pokojů se po terase vychází rovnou na pláž. Měl však trochu jinou kuchyni a tak jsem volil již zmíněný Turimar.

A Caota, to je jedna senzační malá osada téměř na okraji Baia Azul⁴⁹, překrásné zátoky jen asi takových šestnáct kilometrů před městem Benguela, ležící v sousedním pobřežním okrese Baia Farta⁵⁰. Položeném poněkud více směrem na jih od hlavního města provincie Benguela. Jeden z mála zděných domů zde stojících snad má být majetkem naší mateřské CCPA. Jedná se tu o jeden docela jednoduchý dům, který je však domem už jen podle toho, že má alespoň celou střechu a tedy když už nic jiného tak tam dovnitř přinejmenším neprší. Všechna okna jakožto i dveře jsou již zcela vymláceny a dřevěné rámy zřejmě už také dávno někde spálené,

49 - port. - Modrá zátoka

50 - port. - Zátoka sytosti

takže uvnitř zůstaly jen pouhé holé, bojovými nápisy počmárané zdi. Jinak si zde vlastně musí naši rekreanti, a to téměř vždycky vše vařit na ohni. Někdy ale naštěstí, tak jako zrovna v této době, funguje na pláži jedna maličká restaurace, ve které si podle velikosti odvahy mohou dát také i něco k jídlu či pití.

Tyto hodně omezené možnosti ve stravování byly pro mne tím rozhodujícím, proč vždy raději jezdím do přístavu Lobito nežli sem, i přes ty skvělé podmínky pro koupání, které však pro mě jako neplavce ale stejně neměly nějakou valnou cenu. Mně bylo celkem jedno i to, že ten hotel ve městě stál denně okolo patnácti set kwanzas a někdy to bylo přitom jen se snídaní. A jedno celé kompletní jídlo vyšlo v restauraci řádově na takových dobrých pět set, ať už to byl oběd nebo třeba večeře, zato tam vždy byla jídla skládající se většinou z několika chodů a to jídla velice exotická.

Naše průměrné celkové výlohy tam nahoře, u nás v Alto Catumbela, byly většinou jen velmi nepatrné vzhledem k našim platům, takže potom jedna o trochu větší útrata, a vlastně jen jednou za tři nebo čtyři měsíce, pro mne absolutně nic nemůže znamenat. Nakonec i potom mi vždy během té kratičké doby mezi pobyty u moře stejně tak okolo deseti až patnácti tisíc kwanzas z platu přebývalo. Někdy jsme si také vypomáhali vykšeftováním českých náramkových hodinek o které tu byl mezi místními lidmi stále velký zájem. Ale o tom jsem se také již jednou dost podrobně zmínil.

Ve městě je nás pochopitelně mnohem víc a tak se většinou držím poradce výrobního náměstka Jozefa a Ládi z ENE. Později se mi to také skutečně velmi vyplatilo. Jozef je zde již téměř celý rok, a tak my dva mladšové s Láďou od něho chytáme nějaké zkušenosti, necháváme se jím tak trochu povodit po městě. Prolezeme potom jak velkou městskou tržnici, tak také některé obchody, prostě doslova celé město křížem krážem. I některé z místních restaurací pochopitelně okoušíme. Jenomže ty už také ne všichni z nás. Já tedy často s chutí a leccos, moji dva komplicové většinou s obavami a jenom něco. V jedné maličké restauraci poblíž lobitské tržnice, umístěné v parkovém prostředí, si například dávám i hotové jídlo které kolegové Jozef s Láďou oba dva svorně a také s oba velkou nedůvěrou odmítají. Měli tam k tomu totiž zrovna lahvé pivo a daly se tu kupodivu koupit i cigarety, tak jsem si to nenechal v žádném případě vmluvit. Nutno bylo ovšem také poznamenat to, že i pro angolského obsluhujícího se stala má objednávka jídla a pití poměrně velikým překvapením. Posezení ve stylu zahradních restaurací bylo uprostřed náměstí a tak se nabízelo delší setrvání.

Stejně tak spontánně ochutnávám poměrně velkého vařeného kraba, který byl myslím jedním pokrmem a zbožím v jedné z dalších pseudofungujících restaurací. Ale nedejte si ho, když stojí jen pouhých padesát kwanzas! Byla to skutečně velmi skvělá lahůdka, doslova senzace! Kupodivu byla tato restaurace, přestože neměli už nic víc dalšího k jídlu, dokonce vybavena na všech stolech miskami s vodou na opláchnutí rukou a papírovými ubrousky, což jsem tu nikdy v žádné jiné restauraci neviděl. Kromě mně tam ale po celou dobu, kdy jsem tam seděl, nepřišel žádný jiný další host. Pro místní není příliš zvykem se v restauracích stravovat a cizinci buďto bydlí v hotelích a nebo jsou někde v akci, tedy pracují.

S Láďou jsme se dokonce také během jednoho dopoledne dostali k Rusům, na jednu z jejich několika rybářských lodí právě zde kotvících v Lobitském přístavu. Loď byla podle nějakého nápisu snad odněkud až z Kaliningradu a byla v tak zoufalém stavu, že jsem se divil, jak sem vůbec mohla doplout a nebo, že se ti chlapi na ní vůbec nebojí vyjet na širé moře. Ruští námořníci byli dobří a opravdu velice pohostinní. Nabídlí nám nejen svou tradiční ruskou vodku, k ní se také ještě podávaly kyselé okurky a byla i šunka z konzervy. Po slabé hodině posezení nám navíc na cestu naložili několik velkých ryb, které si musíme nechat uložené v lednici u zetoráků.

Při našem odchodu z lodi však ty hochy kapitán lodi sprdl za to, že už byli všichni z té vodky dost připití. Bodejť by ne, glgali ji z púllitrových plecháčů a ani trochu se nežinýrovali! Nám ji nabízeli ze stejných nádob, jen jsme byli trochu opatrnější a nehrnuli jsme ji do sebe tak jak to dělali oni.

Ale ani ta dvě největší místní kina tady nevynecháváme, jak především velice příjemné letní kino Flamengo, tak potom i to druhé klimatizované, takzvanou Pětistovku, a okusili jsme pro jistotu obě dvě. Filmy, které tady v těch kinech nyní běží, potom u nás později, ale až po několika letech hrají konečně také. To Flamengo si potom jdeme ve dne, už za denního světla, celá skupinka zde ve městě ubytovaná ještě vyfotografovat, jeho velice pěkný interiér a okolí za to rozhodně stály.

Ale ta úplně největší ze všech událostí z tohoto celého našeho výletu se nám přihodila až ve čtvrtek, dvacátého sedmého listopadu dopoledne. To jsme si zašli během slunečného dopoledne, celá naše trojice společně vykoupat se do moře, na velkou pláž za hotelem Terminus. Bylo zrovna docela pěkně teplo a i slunce svítí dost příjemně. Na celé té velké pláži rozprostírající se za zmíněným hotelem kromě nás tří již nikdo jiný vlastně ani už není. Jozef a Láďa si spolu plavou oba dva takových dobrých třicet, čtyřicet metrů ode mne dál v moři a já se jdu také jen tak lehce na chvíli ochladit do vody, na kraj moře. Jako chronický neplavec si totiž vždy takto trochu zchlazuji své přehřáté tělo u samého břehu.

Náhle však už necítím pod nohama vůbec žádné dno a v tu ránu je mi pochopitelně hodně zle. Volám ihned o pomoc, na což oba dva moji přítomní kolegové zpočátku reagují kupodivu pouze smíchem a také máváním. Mysleli si snad, že si z nich třeba dělám legraci či co. Situace se rázem pro mne stává skutečně velmi vážnou a začínám mít dokonce strach, že se patrně utopím, protože oni to už sem ke mně snad ani nemohou docela dobře stihnout. A když snad konečně pochopí o co tu jde, že si legraci nedělám, mají opravdu sami co dělat aby ke mně stačili doplatat ještě včas. Já už v té chvíli v podstatě melu z posledního, oni oba ale kapánek také. Objevili se u mně na poslední chvíli a ani jsem vlastně pořádně nepostřehl kdy to bylo. Podařilo se mi však ihned zachytit se Láďovi za jeho levé rameno mou pravou rukou a Jozef mě podepírá zase z mé opačné strany. Tak se mnou oba dva tedy pomalu a velmi zvolna plavou stále směrem ke břehu.

Během toho ale také zaslechnu Jozefa, jak už hodně udýchaně říká směrem k Láďovi, že už nemůže. Už mě zase silně bere obava o to, jak to asi skončí. Naštěstí už jeden z nich brzy ucítíl pod nohama pevnou zem a zařval na mě: "Běž!" a odstrčí mě rukou prudce směrem ke břehu a já jsem rád poslechl. Pomalu se belhám na břeh a dost vydešený se ukládám na písek. Potom už Jozef a Láďa jen pomalu vylezou za mnou, asi již také dosti vyčerpaní, lezou totiž po čtyřech z vody na břeh a oba dva ihned zvrací. Snad je něco z velkého vyčerpání a možná že i trocha mořské vody v jejich žaludku způsobila tu náhlou reakci.

Chvíli na to na pláž došla i Marie s dětmi a neopozdit se, mohla mít docela dobré téma na fotografování. Část našich z Caoty si totiž vyjela se také podívat do Lobita které by asi jinak ne navštívili. No a mě potom ještě stála celá ta skvělá záchranářská akce mých dvou kolegů, ihned po našem návratu zpět k nám do Alto Catumbela, v našem československém klubu několik láhví místního dobrého ginu. Docela rád jsem uspořádal na jejich počest malou pitku které se pochopitelně zúčastnilo i pár dalších dobrodruhů. Nikdy jsem však toho nijak nelitoval. Zázitek to pro mě byl opravdu nevšední.

V pátek hned brzy po ránu pospícháme do města Benguela, chceme ještě narychlo nakoupit si něco z čerstvého ovoce na místním tržišti. Na jedné ulici hned za tržiště mě ještě stačila překvapit jedna dvojice mladičkých mišenek, to když na mne jedna z nich docela neočekávaně

zavolala: „Zdráavstvuj!“ a paní Božena, která šla zrovna v tuto chvíli vedle mně, z toho měla malý šok. Ta dívka si mě zřejmě spletla s nějakým ruským námořníkem. Nakonec kromě Rusů jsme tu asi byli jediní cizinci, kteří chodili po městě pěšky. A v půl deváté potom už zase směr kontrola a z ní zpět k nám nahoru, k nám do Alto Catumbela.

Cestou nazpět následuje pochopitelně ještě jedno nutné zastavení ve vesnici Caota, pro naše zbývající kolegy kteří se tu rovněž rekreovali. I zde si ještě procházím celou skvělou pláž od jednoho jejího konce až na druhý. Pláž je asi tak okolo čtrnácti set metrů dlouhá a na jejím druhém vzdálenějším okraji žije takové množství velkých krabů, až je tomu těžko uvěřit. Mají tu stále absolutní klid, nikdo z místních sem skoro vůbec nejezdí. Voda je tu většinou jen asi tak do osmi metrů hluboká a je absolutně čistá. A koupání zde musí být rozhodně naprosto bezchybné. Jen se odtud musíme ještě jednou vrátit zpět až na kraj města Benguela, na nevynutelnou kontrolu ODP.

Naše zpáteční cesta domů, nahoru do Alto Catumbela, nám dál už nepřinesla celkem nic nového. Nakonec to je také už po několikáté, kdy tudy většina z nás jede a tedy se vlastně jedná jen o jakousi rutinu. Všechna nákladní auta zase jedou povinně pěkně pomaloučku v předlouhé a hlavně hodně pomalé koloně, která se opět, tak jako vždy už předtím, dává dohromady těžkopádně a především hodně pomalu. Koneckonců ale také kupodivu, stejně tak jako téměř vždy předtím to vše dobře dopadne a konečně se rozjedeme k našemu cíli. A už nám potom vlastně nic nebrání v tom, abychom se vydali na těch zhruba dvě sta šedesát pět kilometrů nazpět k nám na Planalto central.

Jednou z těch dalších a skutečně velice vydařených poznávacích akcí byl, tady pro nás v následujícím roce pořádaný malý výlet do vesničky Victoria⁵¹. To je maličká domorodá vesnička ležící jen asi takových čtyřicet kilometrů od Alto Catumbela směrem na severovýchod. Naš výlet byl zorganizován k následnému lednovému termínu příjezdu delegáta PZO Polytechna Petra, který nám měl dovést dvě naše výplaty. Pro mě osobně ještě navíc, a to bohužel, přivezl tehdy i jednu velice špatnou zprávu.

V Praze snad nedávno dostali neočekávanou informaci od mé ženy, že prý si rozmyslela přijet sem za mnou do Angoly. Mám se ještě alespoň pokusit se něco s tím udělat, třeba ji zkusit nějak přemluvit. Oni údajně již mají v Praze připraveny letenky pro oba dva, tedy jak pro ní tak i pro syna. Nakonec po té Petrově informaci mi Marcela řekla to, že už když byli loni v říjnu na dovolené, tak se podle řečí ve Štětí cosi okolo mé ženy dělo. Zřejmě při vědomí, že to nelze ovlivnit a mě by to zbytečně znepokojilo, mně nic neřekla.

To však nemělo mít vůbec žádný vliv na naši připravovanou cestu za poznáním. Vyjeli jsme si tam hromadně v sobotu šestnáctého ledna, v časně dopoledne, hned po osmé hodině ráno. Bylo to tehdy snad vůbec všemi osobními auty která máme na sídlišti právě k dispozici. Takže jak ten osmimístný mikrobuses volkswagen, tak i oba naše čtyřmístné gurgely a také pětimístný peugeot, dokonce i jeden další gurgel přidělený Pôsto Médico, toto vše dnes od nás ze sídliště jede směrem k vesnici Victoria. Jenže hned maličký kousek za první osadou po cestě kterou je Babaera, to je po ujetí nějakých zhruba osmi a půl kilometru, se nějakým způsobem podařilo Lumírovi zatavit jednoho z těch gurgelů a měli jsme tak okamžitě o jedno auto méně. Po rychlém přeuspořádání se do čtyř zbylých vozidel se už naštěstí nic zvláštního nepříhodilo a tak celkem snadno, během necelé hodinky dorážíme do cíle naší dnešní cesty. A tam je pro nás doopravdy co vidět.

Celá ta malá domorodá vesnice s poetickým jménem Vítězství je dokola ohraničená plotem, plotem uspořádaným z mohutných sisalových rostlin pnoucích se až do výše normální lidské

51 - port. - Vítězství

postavy. Obyvatelé této zastrčené vesničky mi však připadají na poněkud nižším stupni sociálního vývoje. Také jejich domečky měly naprosto odlišnou konstrukci, na rozdíl od běžných domorodých domů nám známých z Alto Catumbela. I normální oblečení obyvatel vesnice bylo poněkud jiné, tedy mnohem primitivnější než těch Angolanů u nás ve městě. Což ovšem mohlo být jen horším dosahem všech možných civilizačních zdrojů.

Zřejmý tu byl u nich i značný etnický rozdíl. Průměrná výška jejich postav, jak u žen tak u mužů, je zjevně o něco menší než je výška našich altocatumbelanů. Je to v řádu desítek centimetrů! Rovněž barva kůže i některé rysy ve tváři, to vše zcela jasně svědčí o tom, že tu existuje nám jistě zcela neznámé množství různých kmenů a etnik. Jinak ale zase, to na druhou stranu, jak jejich keramika, tak běžné prostředky k lovu, ale také ostatní jejich předměty denní potřeby mi zde připadají o mnoho více vypracovanější než v Alto Catumbela a to zejména po jejich estetické stránce.

Právě to mnohé z nás vedlo k drobným nákupům, zejména jednoduchých loveckých potřeb a hlavně nepolévané keramiky. Pochopitelně, že tento obchod je z naší strany veden velice ohleduplným způsobem tak, aby tu po nás nezbyl pocit, že někdo z těch místních utrpěl ztrátu. Jde tu zejména, tak jako velmi často v Angole, o obchod výměnný, peníze zde totiž, tak jako u celé řady dalších lidí v této zemi, nemají tu hodnotu kterou mají například pro nás, středoevropany. Většinou jsme ale dobře vybaveni zbožím které se tu právě žádá. Tyto informace se totiž stále přenášejí z jedné naší skupiny na druhou. Jsou to zkušenosti získané našimi předchůdci, třeba i těmi kteří jsou třeba již i několik let zpátky doma v Československu.

Protože Lumír má dnes skutečně svůj hodně veliký den, došlo k jedné další nečekané nehodě která však měla pro něho velice nepříjemný a také bolestivý konec. Při jednom jeho fotografování, a bylo to ve chvíli kdy už vlastně odtud všichni z nás chtěli odjet, si musel vyzkoušet pozici "Velkého afrického lovce". Měl k tomu nejen pěkný domorodý luk, ale také i skutečné funkční originální zde koupené šipy. To vše ho zřejmě nutilo k velkým pózám. A tak když netrefil ani na několik pokusů jeden vzrostlý strom, který je od něho jen deset metrů vzdálený, chtěl mít odtud alespoň nějakou skvělou fotografii.

Ovšem přitom však musel, nevím proč, velmi usilovně hledět do objektivu! Jenže ani zde nebyl s výsledkem fotografování stále spokojen a zdálo se mu, že nebyl naexponován v ten pravý okamžik. Ten ale pro něho přišel určitě naprosto neočekávaně. Při tom jeho snad už definitivním pokusu následoval opět jeden velmi dlouhý pohled do objektivu a zároveň s ním i povel: *"Tak dělej! Už to zmáčkni kemo!"* A protože si chlapec vůbec nevšiml toho, že příliš přetáhl tětivu luku a hrot šípů měl téměř až v dlani, po uvolnění tětivy si zákonitě trefil ukazovák levé ruky. Právě tímto okamžikem náš dnešní výlet bleskově končí, musíme náhle všichni a honem nazpět domů. A jistě že také všichni velmi dobře víme, kdo z nás nyní pospíchal nejvíce. Z postiženého prstu našeho velkého čarostřelce se rázem valí krve jak z vola, a ruka ho hocha pochopitelně i hodně bolí.

V této chvíli ale zase už vůbec nemá naspěch doktor Vašek, a navíc se i snaží docela vtipně zraněného uklidnit tím, že ten šíp jistě otrávený nebyl, protože potom by prý vlastně už musel být skoro mrtvý. Tím však zraněného asi nepotěšil, aspoň to na něm nebylo vidět. Celá zpáteční cesta k nám do Alto Catumbela už je celkem poklidná, jedeme všichni pokud možno tak, abychom se vzájemně nezdržovali a jsme tak zase v necelé hodině nazpět na našem sídlišti. Na Pôsto Médico mají z toho úrazu jedno malé šitíčko a za půl hodiny si to postižený plave v bazénu na koupališti, svůj zraněný prst ostentativně drží vytrčený nad vodou. Když mu však rána po umrtvení konečně přijde k sobě a začne ho bolet, mastí si to honem domů, to aby mohl trpět ve svém soukromí a nevystavoval se tak posměchu širokého okolí.

My všichni ostatní účastníci jsme byli velmi spokojeni, jak s celým výletem, tak i se suvenýry které jsme si odtamtud pochopitelně přivezli. Ten nejlepší z luků, právě ten kterým se střelil Lumír do ruky, byl původně opatřen Petrovi. To se tady vždy někdo z nás postará o to, aby přítomný delegát vůbec nepřišel zkrátka. Totéž tu platívá o zvaní delegátů během jejich pobytu v Alto Catumbela na obědy či večere do soukromí na cázy. To se zde dost z našich lidí mezi sebou doslova předhání v tom, aby ho získali jako soukromého hosta k sobě domů na jídlo. Je to někdy komické jak se předhání a doslova na to číhají!

Někdy potom musí také chudák delegát absolvovat ve velmi těsném sledu hned za sebou třeba i tři, někdy dokonce také i čtyři hodné náročné obědy nebo večere za den. A to ještě potom třeba mnohdy dostane zabalené syrové mražené maso s sebou domů do Luandy. Pro tento účel si už sem sebou preventivně vozí jeden cestovní chladicí box, to aby už bylo kam ty dary dávat a aby se mu dlouhou cestou nazpět nezkazily. Pravda je, že v Luandě se některé věci sháněly hůře a také stály obvykle mnohem více než tady.

Pro většinu z našich lidí, kteří například už dopředu kalkulovali s eventuálním prodloužením své expertizy a nebo také s předčasným vyřízením dovolené v ČSSR, či příjezdem rodiny, byly tyto chvíle vždy tou nejlepší a největší příležitostí, jak se trochu předvést a pomoci si tak v realizaci některých svých potřeb a plánů. To vše se vždy dalo ovlivnit zejména velmi dobrým vztahem s některým z našich delegátů. Takže, jak je vidno, nejenom láska prochází žaludkem, ale někdy i vztahy s nadřizenými.

Delegát Polytechny Petr se mimoto také během svého několikadenního pobytu zde snažil zvrátit předchozí Nunovo rozhodnutí, ohledně nuceného vystěhování rodiny Cajzlů z Alto Catumbela, ale jak už se dalo předem očekávat, tak to bylo zcela marné. Jediné co se mu tím pohovorem s Nuno podařilo bylo jen to, že se jejich odjezd pouze oddálil o jeden celý týden. On se totiž Nuno většinou ve svých rozhodnutích nikým zvíkat nenechal. A to se mu nikdo ani nemohl divit. Nakonec vlastně on to byl ten, kdo tu je největším pánem a kromě toho, jak je dobře i u nás známo, tak slovo dělá chlapa. Koneckonců díky oněm invektivám té paničky o možné krádeži se ten případ přímo dotýkal také i jeho samého. V tomto případě na první pohled řešení tvrdé, ale oprávněné.

V několika jiných případech, nejčastěji však během soboty či neděle, hlavně proto že máme o trochu větší volno, si společně většinou v malých skupinkách děláme krátké pěší výlety po nejbližším okolí našeho městečka. Tím společně myslím především to, že nás je na to vyslápnutí většinou několik a to z mnoha různých důvodů, mezi něž rovněž patří i zde velmi důležitá otázka osobní bezpečnosti. Nakonec se vůbec nedoporučovalo, aby se mimo sídliště vydával jednotlivec pěšky. Jít ve třech až šesti to za ten pocit jistoty vždy stálo. Ne, že by se někdy někomu něco při takové procházce stalo, ale ono mít na koho se spolehnout v případě nenadálé události bylo nutné.

Poté, co se naše město obejde dokola směrem od Shella lesem kolem rozsáhlé pecuárie⁵², dále k železničnímu mostu a potom skrz Bairro Três zase nazpět k nám na Rua Checa, máme tak vlastně příjemnou pěší procházku na jedno celé odpoledne. To je například jedna z těch klasických ale spíše kratších a hlavně také dost bezpečnějších místních tras. Ty další a také i trochu delší potom vedou zase pro změnu na opačnou stranu, to je západním směrem na kámen zvaný Tovární pedra⁵³, i když u něho jde také spíše o krátký výlet, nebo třeba severně dál směrem do vnitrozemí až ke Slonovi a nedaleko od něj ležícím Opičím horám. Tam se ale také z pohodlnosti častěji jezdí auty s návštěvou babaery.

52 - port. - chov vepřů

53 - počestělý výraz - pedra = port. kámen

Krátké jednodenní výlety se občas dělaly také i auty, někdy je to pod vodopády Águas Claras⁵⁴, nebo jindy zase jen do sousední osady Babaera. V tom prvním případě se jezdilo přes továrnu a plantáž Prazeiros a většinou rovněž s malou zajiždkou přes zmíněnou Babaeru. Jednotlivé čtvrti našeho městečka, tak jak je dobře vidět, tu mají asi jako všude jinde na světě svá vlastní jména, podle toho se zde také potom dobře orientujeme. Některá z těchto jmen jsou ryze místní a některá zase vznikla díky několikaleté působnosti našich lidí, což se dá na první pohled docela dobře rozpoznat.

Když zajdeme za již dříve zmíněným Shellem do eukalyptového lesa, který začíná růst hned za městem, za posledními domorodými chýšemi, dostaneme se na malou chvíli do velice příjemného stínu který tento les poskytuje. Cestou k tomuto rozsáhlému lesu přitom míváme lehce meandrující přitékající řeku, která kdysi dala jméno našemu městečku, které se vlastně jmenuje Horní Catumbela. U místa na pobřeží, kde se řeka vlévá do moře je potom také ještě jedna osada jménem Catumbela, ta už ale bez jakéhokoli přívlastku zato s velkým cukrovarem. V samotném eukalyptovém lese většinou vane jen velmi mírný vánek a celková pohoda je tím téměř dokonalá. Eukalypty tady rostou sice řídce, ale stíny díky své poměrně hodně velké výšce vytvářejí téměř souvislé. Navíc je to tu ještě ke všemu provoněné jejich velice jemnou, příjemnou pryskyřicí, je to prostě krása. Tímto lesem, či spíše jen po jeho okraji, se dají ujít asi tak tři kilometry do velkého oblouku.

Později tak dojdeme na trochu volnější prostranství, na kraj té velké plochy která se rozprostírá téměř až k těm horám, které mám potom doma na osmičce před sebou na obzoru, přímo před svým vchodem do domu. A až teprve tam pod těmi kopci je stejný, snad už jen mnohem rozsáhlejší eukalyptový les. Na té prázdné velké ploše která se tu před ním rozprostírá směrem k městu se toho v poslední době hodně pozměnilo. Především se tu za poslední rok nepochybně mnohem více obdělává půda, ale je tu také něco co je mnohem důležitější a tím je to, že se zde založila velká pecuárie, totiž moderní velkochov vepřů. Jedná se tu o velice moderní chov v několika velkokapacitních stájích s otevřenými výběhy. Dále tu kromě toho ještě také velice úspěšně chovají kuřecí brojlery.

Toto je jeden z těch dalších velmi progresivních plánů našeho ředitele Nuno, který tím chtěl kromě samotné práce v místní továrně dát místní populaci ještě i skutečnou a hmatatelnou obživu. V jednom z těch jeho dalších velkorysých plánů měl být dokonce i velký chovný rybník, vybudovaný přímo pod kopci Águas Claras. Lagunové rybaření je zde v Angole totiž velmi obvyklé. Klimatické podmínky tu byly nakonec pro tyto aktivity jako dělané. Produkty z obou těchto stávajících místních velkovýkrmů máme také naštěstí velice brzy možnost poznat i my, a to na našich vlastních stolech. Brojlera zakoupeného z této farmy musíme jíst ve dvou lidech až na čtyřikrát. Když jsem si ho dělal na paprice s knedlíkem, pozval jsem na něj většinou také Ondru. Já sám jsem ho najednou jednu celou čtvrtku prostě ani nemohl sníst, takový to byl kus. Měl bezmála šest kilogramů živé váhy.

Za tou již dříve zmíněnou vepřovou farmou se opět dostáváme k jednomu ze tří mostů vedoucích přes řeku Catumbela, to abychom se dostali zezadu do prostoru čtvrti Bairro Três. Když se ale pokračuje podle lesa ještě asi dva a půl kilometru dále, tak se dojde k jedinému železničnímu mostu, za kterým ještě dalších o pár set metrů dál leží místo s rozsáhlými lagunami, odkud se přecherává voda na zpracování do vodárny v továrně. Na Bairro Três je kromě jiného prakticky soustředěno veškeré náboženské dění zde ve městě. Nejenže tam na návrší stojí jeden hezký zděný kostelíček, ale je tu také další místo kde se bohoslužby odehrávají normálně jen tak pod širým nebem.

Tam se zase hodí jít hlavně v neděli dopoledne k desáté hodině, zrovna když se koná obřad. Je to pro nás zajímavé nejen pro rozdílná pojetí forem bohoslužeb, ale hlavně pro překrásný zpěv náboženských písní. Zpívají je hlavně ženy, ale i domorodí muži mívají na celkovém výsledku svůj značný podíl. Mnoho z těchto jejich písní si obvykle natáčíme na přenosné bateriové magnetofony. Odtud se už potom krátkou cestou okolo řeky Catumbela, kde malé skupinky domorodých žen klasickým otloukáním o kameny perou prádlo, dostaneme na zmíněné sídliště Bairro Três. Za zmínku stojí ještě i to, že v této čtvrti sídlí kromě fabrické truhlárny také malá pekárna ve které se pro nás peče denně, s výjimkou neděle, chleba. Několik vývěsních štítů svědčí o tom, že tu kdysi bylo obchodů a dílen mnohově víc. Dnes tu po nich zůstaly pouze ty vybledlé štíty!

K jiným dalším, ale také velmi zajímavým výletům patří půldenní výšlapy na Tovární pedra, to je jeden z těch nejbližších obrovských vystupujících kamenů, takových jak je běžně známe třeba z obrázků z brazilského Rio de Janeiro. Tyto velké oblé žulové útvary se vyskytují po celé subsaharské Africe a v jiných státech se jim říká kopy (nebo i kopjes). Na kámen se musí jít přes čtvrt Estação, kde se zároveň odehrávají menší trhy a to denně po celý týden. Své zboží tu mají místní prodejci vyložené jen tak na zemi, v lepším případě na kousku látky nebo nějaké rohoži, stánky zde žádné nemají a ani je vlastně na nic nepotřebují. Nabízí se tu hlavně obvyklé zemědělské výpěstky a sice v relativně malém množství, ceny jsou zde pro každého velice dostupné. Občas jsme si sem, za působení Standy, odskočili přímo z práce. Měli jsme to totiž za plotem dřevoskladu.

Na ten městu nejbližší velký kámen, námi díky své poloze nazývaný Tovární pedra, jsme si vyrazili spolu s dalšími dvěma kolegy z továrny, s Jardou a Jirkou, v jednu dubnovou neděli dopoledne. Oba dva chlapi, Jarda a Jirka, tu byli kupodivu jen na pouhý půlroční kontrakt a tak se také snažili stihnout vidět zde vše, co se jen dalo. Cestou ke kameni potkáváme pochopitelně i hodně místních dospělých lidí a malých dětí. Proto jsme vždy pečlivě vybaveni na každý takový výšlap bonbóny a cigaretami, které po potom cestě rozdáváme. Už se to také někdy od nás tak trochu očekává a někdy si nejen malé děti, ale dokonce také dospělí, o to bez obalu řeknou na rovinu přímo sami.

K městskému nádraží se naše kroky ubírají nejprve po asfaltové silnici vedoucí do továrny a za její polovinou potom už odbočujeme šikmo doleva, okolo velké elektrorozvodny ENE, mezi malým oploceným pozemkem rozvodny a golfovým hřištěm respektive jeho jedinou jamkou. Těsně před nádražím se ještě pochopitelně musí přejít koleje železniční tratě po jednom z regulérních nechráněných přejezdů ve městě. Na nádraží samotném, přímo na jeho nástupišti, je na veliké tabuli oznamující jméno zdejší stanice uvedena také i její přesná nadmořská výška, což je dvanáct set dvacet metrů, a také její celková vzdálenost z výchozí stanice ležící poblíž hotelu Terminus ve městě Lobito, tedy dvě stě šedesát pět kilometrů. Ta nadmořská výška je vlastně stejně velká jako u nás ve Vysokých Tatrách na Hrebienku. Obrázek této tabule je žánrovým již z doby Portugalců.

Ve městské čtvrti Estação existuje také ještě i několik původních malých místních obchůdků a restaurací. Ty všechny ale ovšem, zejména pro aktuální totální nedostatek jakéhokoliv zboží, bohužel v současnosti vlastně vůbec nic nenabízejí. Ihned za jednou z prvních kolmých ulic, lemujících zde po délce železniční trať, začínají klasická malá a jednoduchá obydlí Afričanů a mezi nimi potom už cesta pomaloučku stoupá nahoru k vlastnímu kameni. Za posledními z těchto maličkých chýší je vždy určitá část území pokryta malým hřbitovem. Jenomže ten zde bývá malým jen ze samého začátku, velice brzy se rozroste na mnohem větší plochu. Úmrtnost je opravdu značně vysoká, zde bohužel hlavně u těch nejmenších dětí v kojeneckém věku které

ještě nejsou příliš schopné odolávat různým tropickým chorobám. Však také největší oslava narozenin se zde koná vždy při dožití prvního roku dítěte. Po jeho prvním roce života se totiž už pravděpodobnost přežití několikanásobně zvyšuje.

Na ten vlastní kámen se nám stoupá relativně velmi dobře. Je sice trochu oblý a na povrchu hodně hladký, ale nahoru nám to po něm jde v každém případě velmi snadno. Jeho převýšení nad městským terénem je nějakých pouhých sto šedesát, snad až sto osmdesát metrů. Zato však rozhled shora na okolní krajinu je díky velmi plochému okolí nádherný až famózní. Je z něho vidět přes celé městečko až na Águas Claras, osadu Babaera, Opičí hory a Slona, ale hlavně pro nás neznámá část krajiny na druhou stranu od Alto Catumbela, směrem k přehradě a elektrárně Lomaum, tak jak nám to zcela jasně ukazují do dále vedoucí sloupy vysokého napětí.

Několik desítek minut se proto kocháme pohledem na okolní krajinu a uděláme si vzájemně i několik fotografií na památku. Potom se už jen pomaloučku vydáváme na zpáteční cestu k nám do našeho sídliště. Cestu domů volíme přes další domorodou čtvrť jménem Sandombo, která leží mezi Estação a poštou, na cestě z našeho městečka do města Ganda. Přitom vůbec nepospícháme, celá cesta tam a zpět nám trvala nějaké tři a půl hodiny.

Dovolená v ČSSR

Po říjnovém odjezdu Dalibora domů, do Československa, už netrvalo moc dlouho a já se přestěhuji na návrh vedoucího skupiny z původní desítky do domu číslo čtrnáct. Zde bydlel naposledy Radek s rodinou, respektive na konci svého pobytu už jen sám Radek, který odtud odjížděl domů zároveň s Daliborem. Dům je sice opuštěný jen pár týdnů, ale i to už stačí na to, že musím po celé dva víkendy za sebou uklízet jako zběsilý. Tak rychle tady každý neobydlený dům docela silně zpustne.

Tento velmi sympatický dům je postaven přímo naproti našemu klubu na spodní části České ulice. Byl podle mého názoru ještě o něco více vhodnější k pobytu pro úplnou rodinu než byla má původní desítka. Zde jsem tedy měl bydlet po celý zbytek mé expertízy se svou rodinou. Jenže jak již bylo dříve jednou řečeno, obdržel jsem o jeden měsíc později od delegáta Polytechny také i jednu pro mě nepříjemnou zprávu z domova. Vzápětí, a to v dalším týdnu po tom co mi Petr tuto zprávu předal, v úterý devatenáctého ledna, mi sem také přichází dopis z domova, kde mi žena kromě upřesňující informace kvůli komu to je, pouze oznamuje, že se chce dát se mnou rozvést. Našly se tu naštěstí některé dobré duše které mi pomáhají překonat ten nápor na mou nervovou soustavu. Nejvíce mi v tu chvíli pomohla Květa diskusí nad sklenkou dobrého destilátu, jejíž závěry k této vzniklé situaci byly sice skutečně velmi jednoduché, dobré a pro mě koneckonců i uklidňující.

Ihned po obdržení toho dopisu jsem si však zašel za vedoucím naší skupiny Oliverem, abych si u něho, a jeho prostřednictvím i u Nuno, vyjednal povolení na co nejrychlejší cestu dolů do Lobita, odkud bych si mohl zatelefonovat přímo domů, k nám do SEPAPu ve Štětí. Chtěl jsem se totiž ještě, zřejmě ale už zcela marně, pokusit o to co mi poradil Petr při jeho poslední návštěvě. Tedy zkusit dohodnout se nějakým rozumným způsobem s mou ženou, jak řešit naše společné věci dál a zda by třeba nechtěla změnit názor. Dostal jsem k tomu neprodlené a nezbytné požehnání od ředitele Nuno. Ten mi navíc ještě poradil, abych si odjel raději zatelefonovat do mnohem bližšího Huambo, kde prý je k dispozici i o mnoho modernější telefonní ústředna než ta, která je v přístavu Lobito.

Já jsem ale tehdy trval na tom, že přesto raději pojedu do trochu vzdálenějšího Lobito, kde to už přece jenom z dřívějšíka znám. Zájezd do Huambo jsem si před více než třemi měsíci jak známo nechal utéci ale ani tak mě to tam nelákalo, možná, že právě proto. Ale o něco později, jen o pouhý týden potom, jsem vůbec nelitoval tohoto mého rozhodnutí, protože kolona nákladních aut která do Huambo zrovna ten samý týden jako já z naší továrny odjela, byla malý kousek za osadou Babaera přepadena a několik lidí z ní tam za to zaplatilo svými životy. Dokonce byl přitom zabit i jeden z místních pracovníků našeho střediska PPA. Klidný a velice tichý Haníbal, pracující tam již sedm let jako obsluha třídící linky. Bylo mu tehdy asi tak okolo pětadvaceti let.

Dolů do na poštu odjedu hned další týden po obdržení dopisu, je to v úterý šestadvacátého ledna. Jedu tam spolu s jedním Angličanem, který tu byl pár dnů obchodně v naší továrně. Z nás ze tady byl tento dobrák poněkud šokován. Prohlásil totiž o nás, že jsme buďto velice odvášní a nebo, že jsme asi tak trochu blázni. To zřejmě proto, že tu ještě vůbec všichni zůstáváme, jemu prý stačily ty čtyři dny po které tady byl. On by odtud odjel hned při té úplně první, sebemenší příležitosti. Měl možná o trochu lepší informace týkající se celkové situace v zemi než my a tak byl potom jeho názor na náš pobyt zde takový jaký byl. Nakonec téměř přesně za rok se jeho slova zcela naplnila.

Dnes nás veze v továrním, celkem novém kabinovém landroveru jeden docela nový mladý řidič, který snad nedokáže udržet pořádně nohu na plynovém pedálu, takže po celou cestu dolů do Lobita, celých 265 km k pobřeží skáčíme jako koza. Je to pro nás značné utrpení a velice nepříjemná jízda. Dole ve městě se ubytovávám zase jednou u zetoráků, žádný hotel si bohužel nebylo možno takto narychlo objednat.

Na druhý den ve středu, ihned po ránu, si to namířím přes celé město rovnou na městskou poštu, kde na telefonní přepážce kupodivu celkem snadno a velmi rychle dostávám spojení se svým mateřským podnikem SEPAP ve Štětí. Stačilo jim na tento výkon, pro mě na první pohled doslova heroický, jen necelých dvacet minut od objednání hovoru. Jeden Portugalec se objednával těsně přede mnou a čekal ještě po mém odchodu. Přitom to bylo spojováno přes čtyři velmi vzdálená hlavní města: Luanda, Lisabon, Paříž a Praha. To jsem snad ani nemohl očekávat. Mluvil jsem s tehdejším zástupcem vedoucího provozu celulózky Otou, který mi jen stručně oznámil, že má žena je dnes doma s nemocným Martinem a proto tedy ten zbytečný hovor končím. Dokonce i poplatek za hovor byl na můj předpoklad dost nízký, stálo to necelé dvě stovky kwanzas.

Později se doma během dovolené ještě dozvídám to, že prý jsem tehdy do telefonu hrozně křičel a byl přitom nervózní. Nervózní jsem rozhodně u toho mnoho nebyl a dost možná, že jsem mluvil trochu zvýšeným hlasem. Zkuste ale mluvit do telefonu úplně normálně když přitom víte, že telefonujete do takové dálky a zdá se vám, že je vás velmi špatně slyšet! Nakonec vlastně i v tom SEPAPu mě pochopitelně museli na ústředně po páté přepojovat na naše středisko celulózku. Spíše to byla reakce na pocit, že by mě tam nemuseli slyšet.

Ihned si proto vybavuji ještě jedno další telefonní spojení a to s naší delegaturou PZO Polytechna v hlavním městě Luanda, abych se tam pokusil dohodnout si dovolenou doma v republice. Tam se mi daří mnohem lépe než v předchozím pokusu se SEPAPem. Po krátké domluvě mi Ivan oznamuje, že na dovolenou mohu odjet ihned a to příští týden v sobotu šestého, respektive v neděli sedmého února. Později však byla tato skutečnost, a to ještě po mnohokrát, oběma našim delegátům Polytechny silně vyčítána. A vždy to bylo pochopitelně právě těmi lidmi, kteří si chtěli svou vlastní dovolenou vybavit také podobně rychle. Pro někoho z našich lidí by zajisté v těchto situacích včera bylo již také pozdě. Většinou se totiž o dovolenou žádalo tak dva měsíce dopředu a ne vždy to klaplo tak jak žadatel původně chtěl.

Navracím se ještě jednou do Alto Catumbela, je to už na necelý jeden týden, abych si tam také mohl zaplatit v našem klubu a armazemu svou útratu, tak jak je tu mezi námi před odjezdem na dovolenou běžně zvykem. Kromě toho jsem zde ještě následující sobotu oslavil své dvaatřicáté narozeniny. Také si připravuji na cestu domů pro své příbuzné nějaké malé dárečky a suvenýry které se mi tu zatím podařilo postupně nashromáždit. Jsou to hlavně dřevěné výrobky jednoho místního umělce, vyřezává z eukalyptového dřeva masky, svícny a hole. K tomu si pochopitelně nabaluji i běžnou poštu pro některé kolegy a jejich rodiny kteří o to projevíli zájem, můj odjezd na dovolenou tu totiž překvapil kdekoho.

A tak potom ve středu ráno, třetího února, již podruhé ve velmi krátké době, jedu do přístavu Lobito. Nyní je to do dobře známého hotelu Turimar. Ten jsem si přitom naštěstí stačil objednat již minulý týden. To jsem ale měl skutečně dosti velké štěstí protože většinou to také jen tak rychle nejde. Až do angolské metropole se mnou dnes odtud jede Láďa. Ten by tam měl mít na naší ambasádě nějaká hodně důležitá jednání ohledně naší bezpečnostní situace. Dělal u nás v té době předsedu partaje a tak jako nejvyšší a nejdůležitější pohlavár ze skupiny si tam jel pro nějaké rozumy. Zřejmě se tehdy již něco dělo, protože snad padly návrhy na to, aby byli experti při návratu navrhováni na nějaká vyznamenání.

S Láďou pokračujeme dál hned druhý den, ve čtvrtek ráno, leteckou linkou TAAG letící do metropole. Minuli jsme se tak prakticky přímo na letišti v Benguela s několika úplně novými experty a další jednou rodinou jedoucí do Alto Catumbela a již před polednem hovoříme na Polytechně s Ivanem. Náš podnik, respektive jeho místní delegatura, měl své sídlo v přízemí velké šestipatrové budovy československého zastupitelského úřadu. Ubytovali nás výjimečně v domě na našem bývalém obchodním zastupitelství, tam kde nyní bydlí někteří naši experti působící zrovna zde v hlavním městě a nebo i jeho nejbližším okolí.

V pátek ráno si dojdou ještě nakoupit nějaké další suvenýry do speciálního obchodu Espelho de Mode⁵⁵ kde mají velice kvalitní sošky a jiné upomínkové předměty ze dřeva a kostí a také si trochu lépe prohlédnu hlavní město. Zašel jsem podívat se na starou luandskou pevnost do tam instalovaného vojenského muzea protikoloniálního odboje i bojů proti JAR. Večer se také jdeme podívat spolu Láďou do jednoho místního letního kina.

V sobotu během dopoledne, po nezbytném vybavení si víz na návrat z dovolené, si musím rovněž ještě dojít potvrdit si vyvezení všech těch mých nakoupených suvenýrů do Museu Nacional de Artes⁵⁶, kde jedna speciální známka zde nutná na vyvážené předměty ze země stojí patnáct kwanzas. My to ještě někdy trochu obcházíme tak, a to zejména v případech takových předmětů které by tu nemusely projít, že si všechny známky doma zase odlepíme a použijeme je velmi často ještě jednou, to právě na některé ty ne úplně jisté kusy. Jedná se většinou jen o sošky, masky a vázičky či nepolévanou keramiku získaných v oblastech blízkých Alto Catumbela.

On totiž ten zodpovědný pracovník příslušného odboru luandského Národního muzea umění nemusí vždycky s vývozem některých našich nakoupených kousků úplně souhlasit, nakonec od toho tam také i je. Je to hlavně proto, že samozřejmě nezná celou Angolu tak, aby mohl bezpečně rozhodnout o všem. Je v podstatě omezen na oblast Luandy a na předměty oficiálně prodávané. Celníci na letišti potom ty známky až tak důkladně nezkoumají. K tomu jsem měl i já nyní několik známek zapůjčených od některých v těchto věcech již více zběhlých kolegů z Alto Catumbela.

Na místní Letiště 4. Února mě z bývalého obchodního zastupitelství služebním autem odveze Ivan. Koneckonců také i jim dvěma odtud z delegatury Polytechny беру s sebou do Prahy nějakou malou poštu a také jeden balíček. Všechny běžné odjezdové formality ze země jsou poměrně stručné, neletí nás cizinců odtud zase tak mnoho. Je to jenom pár Italů a Bulharů, po jednom z Američanů, Brazilců a nakonec já. Zbytek do asi tak z poloviny obsazeného letadla tvoří Angolané, většina z nich jsou vojáci jedoucí na léčení svých válečných zranění a pro protézy do západní Evropy a NDR.

V Římě na letišti Leonarda da Vinci jsme přistáli už před osmou hodinou ranní, počasí je tu hodně nevlídné, sice zrovna nemrzne, ale teplota je jen těsně nad nulou a je k tomu také velmi vlhko a sychravo. Zde jsem byl poinformován delegátem angolské společnosti TAAG panem Comunali jak o nezbytné vízové povinnosti pro Čechoslováky, tak o tranzitním hotelu Palace který je v Ostii na samém okraji Říma blízko pobřeží směrem od letiště. Po nutném vybavení tranzitních víz si tam odjedu pravidelnou autobusovou dopravou, což je velmi příjemné a pohodlné. Dokonce jsem ještě stihl sprchu před obědem. Ten zmíněný hotel je na dobré úrovni, přespím v něm pouze jedinou noc a v pondělí odpoledne po časném obědě, ve třináct čtyřicet pět, odstartujeme z Říma směr Praha. To ale již v malém a velmi útulném Tu-134 ČSA, kde si připadám docela skoro jako doma. Pomáhá k tomu nejen čeština posádky ale i plzeňské pivo podávané po jídle.

55 - port. - Zrcadlo módy

56 - port. - Národní museum umění

Let netrval vlastně tak moc dlouho, za malou chvíli jsme již nad Alpami a zanedlouho, hned po kávě, je pod námi vidět stověžatá matička Praha. Zde je o něco málo chladnější než bylo v Římě i když ne takové vlhko. Stačím ještě překvapit Leonu na Polytechně. Netušili zde vůbec nikdo to, že sem dnes od nás z Angoly někdo přijede. Potom pospíchám na nedaleké vlakové nádraží Praha střed a odtamtud zamírím prvním vlakem jedoucím směrem do Lovosic. Při nezbytném přestupu z mezinárodního rychlíku v Roudnici nad Labem se na malou chvíli zastavím u svého mladšího bráchy a za jeden a půl hodiny zase pro změnu uvádím v úžas své rodiče. U nich je z toho ale směs radosti i smutku, z důvodů zřejmých, tak jak se ale dalo předpokládat.

Na druhý den, ihned po ránu, odjedu do rovnou Štětí, abych si tam vyřešil svou opravdu velmi nepříjemnou rodinnou záležitost. Tam jsem však byl svou ženou a novým objektem jejího zájmu kupodivu a k mému překvapení očekáván přímo v bytě a to ještě během dopoledne. Včera k večeru mě měl údajně vidět v Roudnici na nádraží při vystupování z rychlíku jeden z Kubánců pracujících u nás ve Štětí a tak jim dal echo o mé nenadálé přítomnosti v republice. Vyřešíme si vše související s rozchodem v relativním poklidu a naprosté pohodě. Domluvili jsme se spolu na rychlém a hlavně pokud možno nekomplikovaném rozvodu. Nakonec to vše také i díky velkému pochopení okresního soudu v Litoměřicích dobře dopadlo a vlastně i k naší oboustranné spokojenosti.

Navracím se, po opravdu hektických pěti týdnech které jsem většinou strávil ve Štětí, ještě jednou nazpět do horké rovníkové Afriky. Po všech nezbytných prohlídkách u odborných lékařů a po dalším nutném přeočkování a po pěti týdnech dovolené. V pátek dopoledne dvanáctého března dopoledne opět opouštím naši republiku, v deset hodin dopoledne odlétám nazpět opět přes Řím. Tam je ale jeden takový menší problém. Naše letadlo angolské společnosti TAAG, které mělo podle letového rozpisu odletět v neděli kolem jedenácté hodiny dopoledne, má bohužel nějakou malou, ale asi dost závažnou technickou potíž. My kteří jím míříme do hlavního města Angoly Luanda musíme proto nuceně pendlovat mezi římským letištěm Fiumicino a hotelem Satelite Palace.

Já si však musím kromě toho, každý druhý den na letišti vybavovat nová tranzitní víza a to snad jako jediný ze všech sto dvaceti lidí kteří se mnou také čekají na odlet. Všichni ostatní cestující z Říma do Angoly jsou od těchto nepříjemných procedur osvobozeni, snad lepšími vztahy mezi jejich zeměmi a Itálií, nebo i mnohem lepší prací diplomatů a politiků. My míváme na rozdíl od ostatních cestujících italská víza jenom tranzitní a ta platí bohužel pouhých osmačtyřicet hodin. Konec konců tak jak tak, z úterý na středu v půl třetí v noci konečně odstartujeme směr Afrika. Ono ještě dobře že tak, totiž už v šest ráno měla začít stávka zdejšího letištního personálu. Asi proto nás nechávali sedět v letadle již od jedenácti hodin večer až do vlastního odletu. Spoj je to přímý až do cílové země bez mezipřistání, což už je mnohem příjemnější než ta má první cesta se dvěma mezipřistáními.

Ve městě Luanda mě ve středu dopoledne opět vítá to pravé africké klima, vlhké dusno a teplo. Na letišti u pasové přepážky mě očekává Ivan kterému sem také vezu nějaké věci. Ještě si s ním na naší delegatuře domlouváme jak to bude zítra ráno dál a já se jedu ubytovat do tranzitního hotelu. Večer si tam pro mě Ivan přijíždí, byl jsem po příjezdu pozván k nim domů na večeři. Tak jsem mohl také poznat i jeho dvě Ivany, ženu a dceru. Ráno ovšem marně čekám i se zavazadly dole před tranzitním hotelem na odvoz na letiště. Petr mou včerejší domluvu s Ivanem o večeři špatně pochopil a asi to bral za to, že mě ráno odveze na letiště Ivan. O to větší bylo potom jeho překvapení, když se hodinu před polednem znenadání opět objevím na delegatuře. Naštěstí je Ivan solidní rutinér a vybaví mi odlet ještě na dnešní odpolední spoj. A to pak ještě, pro úplnou jistotu, se mnou na letišti zajišťuje sám osobně.

Do hlavního města provincie Benguela dorazím těsně před šestou hodinou večerní, to se již většinou silně stmívá. Jak tak to naše letadlo mělo pomalu přistávat tak jsem si začal myslet, že pilot snad nemůže najít pevnou zem. Kroužili jsme totiž až neobvykle dlouho nad širým mořem a také poměrně nízko nad vodou. V letadle to chvílemi hučelo jako v nějakém včelím úlu i domácí pasažéři se asi i trochu báli. Nakonec ale vše skončilo šťastným přistáním a vedoucí zetoráků Petr mě, namísto původně očekávaného Maçanity, potom odváží svým landroverem. Z benguelského letiště jedeme přímo do lobitského hotelu Terminus.

Tam už pospíchám na pokoj a hlavně rychle do sprchy a poté už jen do hotelové restaurace se v klidu navečeřet. Přitom jak tak odcházím od stolu po večeři, tak v hotelové hale poblíž recepcce na mě znenadání někdo zavolal mým jménem. A ejhle on to byl náš tlumočník Ján. Byl si zde také zatelefonovat domů do Bratislavy, vdávala se mu neočekávaně jedna z jeho dvou dcer. Bylo to pro mě opravdu velice příjemné, potkat tu někoho známého od nás a jen tak si s ním popovídat. Měl jsem tím pádem i zajištěnou společnost na své cestě nahoru do Alto Catumbela. Jistěže také on byl spokojen a asi také z úplně stejných důvodů jako já.

Dostalo se mi od něho během cesty k nám nahoru mnoha informací o všech personálních změnách, které mezitím v našich třech skupinách za těch šest týdnů mé nepřítomnosti nastaly. Odjeli už odtud definitivně domů z Pôsto Médico Mirek s Květou a přijelo sem zase několik jiných nových pracovníků a rodinných příslušníků. Dorazili k nám také už konečně dva noví topiči na regenerační kotel a byli to Jiří a Jaroslav. Do technického archivu a pro posílení kontaktů mezi skupinou a vedením továrny Milan, na provoz elektrolýzy Jaromír, do hlavního dispečinku Jozef, dále mechanik Láďa, na to byl ENE Štefan a na Pôsto Médico pediatrička Eva, přijela sem také žena a syn doktorovi Vaškovi.

To zde byla zase jednou poměrně velká změna v sestavě v naší malé komunitě. Po příjezdu do Alto Catumbela se také se všemi novými přítomnými rychle seznamuji. Je to trochu podobné tomu, jako když jsem sem přijel poprvé. Akce v klubu, kde se čekají novinky z domova včetně pošty a balíčků. A můj pobyt se tímto okamžikem pomalu přehoupl do té druhé delší, respektive trochu větší poloviny.

ENE - Angola Střed

Ve vzdálenosti asi tak necelých padesáti kilometrů od naší Alto Catumbela, na řece která protéká i naším městem, nedaleko jednoho jejího menšího přítoku, leží menší přehrada s vodní elektrárnou jménem Lomaum. Přehrada se třemi generátory a s maximálním výkonem třicet pět megawatt uvedená do provozu v roce 1965. Na naše domácí poměry by byla sice malá, ale tady v místních o mnoho méně náročných podmínkách je vlastně více než významná. Ve většině běžných venkovských angolských domácností je spotřeba elektrické energie sice nulová, to zejména na vzdálenějším venkově. Avšak stejně tak jako všude jinde ve světě, průmyslové podniky nějakou elektrickou energii rozhodně potřebují. Kromě této přehrady v provincii ještě funguje jedna ještě menší přehrada a vedle ní termika o celkovém výkonu necelých patnáct megawatt. Ty jsou postaveny v Bio-Pio, malé osadě pouhých dvacet pět kilometrů severovýchodně od města Benguela. Toto jsou hlavní a rozhodující objekty energetického systému ENE-Angola střed ve který jsou vzájemně propojeny.

Směrem od vodní přehrady na řece Catumbela v Lomaum, je nataženo vedení velmi vysokého napětí až sem k nám, do elektrorozvodny ENE a další potom od Lomaum směrem k již zmíněné termice v Bio-Pio. A od nás z Alto Catumbela se potom ještě táhne linka až do sousední provincie, k jejímu hlavnímu městu Huambo. Kromě toho také má být, jak dobře vím, ještě odtud natažena jedna zcela nová linka, snad o dvaadvaceti kilovoltech, do našeho okresního města Ganda. Což je zde vlastně také jeden z hlavních úkolů malé skupinky pracovníků z Elektrorozvodných závodů Praha, respektive jejich kolegů z učiliště v Sokolnicích u Brna kteří zde rovněž pracují.

Jsou tu vždy nejen dva montéři linek vysokého napětí a s nimi jeden technik pro elektrorozvodnu, ale v poslední době také jeden geometr, který je zde speciálně na vytyčování toho nového elektrického vedení do Gandy. Angolským vedoucím místního podniku ENE Angola střed je již dříve zmíněný Tito Grilo, který bydlí se svou rodinou v domě hned vedle Tonyho, našeho technického náměstka. Oni prý spolu vyrůstali a dokonce tak před deseti lety prý spolu, snad v Huambo, studovali elektrotechnickou průmyslovku. To bylo tehdy ještě v období Angoly za Portugalců. Nakonec on Tony vlastně čistý Portugalec je a Tito má jistě již nejméně jednoho nějakého angolského předka. Přitom Titův otec v současné době, jestli se nepletu, také dělá šéfa na oné hydroelektrárně v Lomaum. Oba tito hoši, tedy jak Tony tak samozřejmě i Tito, měli poměrně velmi značné teoretické i praktické znalosti ze svého oboru.

To jsme mohli poznat jak naši v továrně, tak částečně také i mimo ní. Bylo to, když jednou například došlo k nějaké poruše na kabelu hlavního vedení proudu z ENE do celého našeho sídliště. Podíleli se tehdy chlapi na vyřešení tohoto problému oba dva, společně a skutečně dobře. Nakonec i my, všichni přítomní experti jak z CCPA tak z ENE, jsme tehdy přiložili ruku k dílu, a to zejména ve chvíli, bylo-li třeba vykopat ze země poškozenou část přívodního kabelu. A konec konců i když to tehdy pro nás nepředstavovalo vůbec nic příjemného, dělo se tak v noci, logicky tedy úplně potmě a bylo to tehdy za velmi vytrvalého a poměrně silného deště. Dělalí jsme to však rádi, protože to bylo důležité i pro nás všechny. Bez této opravy by asi bylo naše sídliště delší dobu namydlené. Šlo to sice řešit náhradním zdrojem, ale ten kabel se musel stejně tak jak tak jednou opravit. Sice mi to také připomínalo následné Sabado Vermelho, kabel jsme vykopali vlastně jen my sami experti a přitom sloužil celému sídlišti, tedy většinou místním lidem. Byla to vždy osobní iniciativa vedoucího naší skupiny, kterou možná chtěl zdůraznit naši ideu internacionalismu.

Kromě těch pár našich lidí zde na ENE vždy také pracovalo i několik jiných bělochů. Byl to většinou jeden Portugalec který tu ale většinou byl zcela sám. Jednou zde kratší dobu výjimečně působil i další Portugalec, který na Rua Cubana po celou tu dobu žil s celou svou čtyřčlennou rodinou. Kapitolou samou o sobě však byl Rogerio, jeden bílý Angolan narozený snad v sousedním Zaire. Ten zde žil také s celou svou rodinou, bydleli na sídlišti u starého Pôsto Médico. S tím Rogeriem, či však spíše s jeho ženou Carlou, se spojovaly četné a velmi divoké výstupy v naší čtvrti.

Carla se tu asi hodně nudila a jako poměrně mladá míšenka byla velmi atraktivní pro mladé Kubánce, kteří tu ve své poslední skupině měli jen tři ženy. Tak potom vznikaly hodně zajímavé situace, kdy byl třeba žárlivý a většinou více než mírně napitý Rogerio svou ženou zbit a poslán domů k dětem. Carla se potom dále bavila po celou noc s Kubánci na Rua Cubana. Jindy třeba zase Carla v nějakém záchvatu hysterie kousla do ruky jednoho doktora, za což si od něj vysloužila klasickou léčbu, překvapivý políček do tváře.

Brzy po mém návratu z dovolené v Československu jsem se také dozvěděl to, že jim během těch pouhých pěti týdnů co jsem zde nebyl zemřela jedna z jejich tří maličkých dcer. Byla prý velmi vážně nemocná a její pošahaní rodiče ji nejdříve nosili za nějakým lidovým léčitelem, který jí však moc nepomohl a naopak možná i trochu ublížil. Když ale už byla její situace opravdu kritická, přišli s ní konečně na Pôsto Médico za našimi lékaři. Ti však tehdy pro ni již nemohli nic udělat, děvčátko už bylo víceméně v komatu a umíralo. Přesto se poté Rogerio při svých častých opileckých stavech do našich doktorů slovně navážel a soustavně jim kladl smrt své dcery za vinu. Celou situaci nakonec definitivně vyřešil Nuno, to když zařídil přeložení Rogeria odsud na pobřeží do města Benguela. Tam se potom odstěhovala celá rodina a zde byl od nich konečně klid.

Naši pracovníci z ENE měli vždy proti nám celulózařům jednu velkou a opravdu velmi významnou výhodu, kterou bylo hlavně to, že měli mnohem volnější pohyb po nejširším okolí. Pro někoho by se to sice jako až tak moc velká výhoda nejevilo, byli tu totiž mezi námi někteří taci, kteří se hodně báli min a jiných dalších nebezpečí v podobě jedovatých hadů či divoké zvěře. Oni energetici ale zase nebyli tak vázání pouze na Alto Catumbela, tak jako my z továrny a nebo třeba zdravotníci. Velmi často jezdili odtud pracovně do okresního města Ganda nebo Cubalu, ale také do blízkého či vzdálenějšího okolí směrem k provincii Huambo která trpěla permanentně nedostatkem elektrické energie.

To se jim stávalo hlavně tehdy, když bylo třeba opravit nějaký poškozený sloup nebo část vedení velmi vysokého napětí. Kromě toho jezdili častěji i na pobřeží do měst Lobito či Benguela. Měli vždy mezi sebou, a to hlavně díky tomu, že jejich skupina mívala většinou jenom od tří do pěti členů, mnohem bližší kontakty a tím i celkové vztahy mezi nimi byly lepší, než v té naší pokaždé o mnoho početnější a různorodější skupině. To myslím jistě u nich vedlo k lepším celkovým podmínkám. U nás papíráků to bylo vždy o mnoho více sešněrované a tím také i mnohem více komplikované. Já osobně bych přivítal být méně omezený příkazy a zákazy které často platily u nás papíráků.

Přitom oni sami mohli také z těchto důvodů v daleko větší míře než-li my celulózaři využívat takzvaného kooperáku, maličkého obchodu ve městě Ganda. Nakonec i ty další obchody fungující v mnohých jiných větších angolských městech jako je třeba Lobito a Benguela, které jsou speciálně určené k prodeji zboží zahraničním pracovníkům, takovým jako jsme byli my. Byli na tom v tomto směru rozhodně lépe než celá naše celulózařská skupina. Nám totiž vždy musel každý jednotlivý výjezd ze města povolovat nejen vedoucí skupiny, ale s ním také i ředitel továrny Nuno.

V tom prvním z nich ale býval vždy ze všeho největší problém a měl jsem u něho někdy dokonce také hodně silný pocit, že když už snad odtud nemůže odjet on sám, tak potom už prostě nepustí nikam žádného jiného z nás ostatních. A když už někdy, tak vždycky přitom ještě také musela následovat jeho trapná a dost primitivní otázka: "A co tam vlastně budeš dělat?" Jako by mohlo přitom snad ještě jít o něco jiného. U Nuno se na nějaké větší potíže toho typu naráželo opravdu jen velmi zřídka, většinou každému žadateli bez potíží vyhověl. Koneckonců, všechna tato jednání měla za následek jen to, že se z takové cesty přivezlo něco, co zde nebylo k mání, a tím z toho samozřejmě káplu i Nunovcům.

Taktické vždy bylo přitom oslovit jako první Fatimu, ta totiž mohla mnohá konečná rozhodnutí Nuno velmi často pozitivně ovlivnit. A nakonec nás mnohdy také podpořila i proti našemu vedoucímu. Jednou při diskusi s ní v našem klubu jsem se například sám nabídl, že bych klidně jednou za měsíc jezdil s kolonou aut do přístavu Lobito a tam v kooperáku potom udělal nákup pro celou skupinu. Dokonce jsem byl ochoten si sám platit hotel, Fatima mi ale na to řekla, že to není žádný problém a že by mi hotel klidně platila továrna, jen mi ty cesty musí schválit vedoucí naší skupiny. Tehdy byl ale zastupujícím vedoucím skupiny východňár Jozef a ten prostě rozhodl o tom, že se nikam jezdit nebude. Zdůvodnil to nedávným bombovým atentátem na tržnici v okresním městě Ganda. Přitom ale, nějak jinak se dostat ke zboží, původně určenému hlavně pro nás, se tady nedalo. Takže jsme zůstali i nadále od těchto zdrojů odříznuti! To zde bohužel trvalo po převážnou část mého pobytu, na rozdíl od toho co mi vyprávěli, ti kteří zde působili na konci 70. let.

Skupinka Čechoslováků na ENE je tradičně ze všech našich tří skupin nejmenší, byla pokaždé tak maličká, že jí většinou pohodlně stačí na Rua Checa jen dva domy. V jednom z nich bydlí pochopitelně jejich technik který pravidelně dělává i vedoucího skupiny a v tom druhém ostatní montéři, kteří jsou dva až tři. A odjakživa mívají přidělovány domy na dolním konci ulice Rua Checa konkrétně domy číslo 15 až 17. Za celou dobu mého pobytu v Angole se v té jejich malé skupince celkem vystříдалo pouhých sedm pracovníků. Prvním jejich vedoucím, tedy při mém příjezdu sem, byl Miloš. Ten tu byl ze samého počátku s Pavlem, později také i s Edou a Láďou, kteří přijeli jen čtyři týdny po mně. Miloš se zde také prezentoval nejen svým častým filmováním na kameru osmičku, ale také i častými kontakty s místními děvčaty, zejména těch pracujících v nemocnici. Několikrát jsem se akcí na jeho domě zúčastnil a bylo až překvapivé, jak byla děvčata z Pôsto Médico přítulná.

Za necelý rok od mého příjezdu sem přijel ještě už jednou zmíněný Štefan a o něco později i Jirka, nakonec také poslední vedoucí této skupiny Tonda. Ten vlastně až nějaký čas po odjezdu Miloše a jako vedoucí skupiny i s protekcí, přijel hned s celou rodinou což u řadových expertů obvyklé nebylo. Na krátkou dobu se k nim přidal i Slovák Eduard, který však působil většinou ve městě Lobito. Ale jen pouze tři z nich tu měli za mého působení sebou rodinné příslušníky. A nikdy jich zde jako expertů nebylo najednou více než čtyři a skončili vlastně zase jen ve třech: Tonda, Jirka a Eda.

Tato stále malá skupina energetiků, hlavně díky své velikosti a zejména velké odlišnosti ve své pracovní činnosti, zde měla vždy velmi specifické postavení. Nejenom tím, že jezdili pracovat do hodně širokého okolí, ale také i tím, že jejich pracovní činnost tu zřejmě nejméně ovlivňoval náš ředitel Nuno. Ten se jinak, jak si já osobně myslím, vždy snažil mít maximální vliv na běh všech tří našich skupin a tady to tolik nešlo. Trochu mu v tom také pomáhala jeho dosti těžko pominutelná funkce místního komisaře. V případě ENE byl jeho vedoucí Tito tak trochu velkou neznámou. Zásadně nechodil k nám do klubu, ačkoli se nikdy přímým kontaktům s námi Čechoslováky nijak nevyhýbal.

V posledních měsících roku 1982 se opravdu hodně šíří v okolí našeho malého městečka sabotáže proti různým civilním objektům. A to jak proti objektům průmyslového významu, tak proti některým civilním, tedy i veřejným cílům. Terčem útoků záškodníků se převážně stávají sloupky vedení elektrické energie, velmi vysokého napětí nebo i rozvodu elektřiny v některých sídlištích. Kromě toho jsou také velice oblíbené přepady kolon aut směřující od nás z Alto Catumbela do sousedních krajských měst Huambo nebo Benguela. Jednou v létě, v roce devatenáct set osmdesát dva, vybuchla nějaká menší nálož uložená v jednom příručním zavazadle a to přímo na největším tržišti v okresním městě Ganda.

Skuteční pachatelé, nebo jen možná pachatel, tohoto teroristického činu však nebyli nikdy zjištěni. Ona to mohla být dokonce náhoda, že to někomu buchlo aniž by chtěl, atentáty toho typu zde totiž nebyly obvyklé, takže vlastně ani nevím! Pro nás tady však tento dost nepříjemný incident znamenal omezení všech dosud sporadických vyjížděk mimo území města Alto Catumbela vůbec. Bylo to zrovna v té době, kdy již zmíněný Jozef zastupoval dovolenkujícího se řádného vedoucího skupiny Emila, a protože sám měl zřejmě z eventuální nehody veliký strach, tak potom na základě té nehody ve městě Ganda vydal všeobecný zákaz vyjížděk pro všechny z nás papíráků.

Také jeden ze sloupů elektrického vedení, vyhozený do vzduchu v září téhož roku, na rohu v Angolské ulici, který měl snad být dokonce zničen jedním příznivcem protivládního hnutí UNITA pocházejícím přímo z našeho městečka a továrny. Brzy byl po tomto teroristickém činu jeho pachatel policií zadržen a brzy však také z místní stanice Policia Popular, to za velmi záhadných okolností zmizel. Někdo myslím také k tomu ještě říkal, že byl podřezán přímo v cele! Nejvíce znepokojujícím na tom všem bylo pro nás to, že tento nepříjemný incident se udál v tak velké blízkosti našich dvou ulic. Také i to, jaké potom bylo jeho konečné vyřešení, ať to bylo jedno či druhé. Tak to tedy nebylo pro nás vůbec povzbuzující. A právě nejvíce práce s těmito problémy měli jako vždy hlavně elektrikáři pracující na ENE, kteří potom pravidelně museli opravovat linky vysokého napětí. Jistěže to také velmi negativně ovlivňovalo provoz celé naší továrny která je vlastně na dodávané elektrické energii naprosto závislá, kromě těch všech dalších nezbytných surovin.

Další velice nepříjemné dopady mají po sabotážích výpadky proudu na provoz místní nemocnice, ale i na naše domácnosti. Navíc si zde na našem malém sídlišti, tak jako již po šest dnů v srpnu loňského roku, kdy nám přerušení dodávky energie zařídili kwachas téměř na den k výročí Srpna (stalo se tak devatenáctého srpna). Musíme v případě všech delších výpadků elektrické energie nasadit záložní dieselagregát a dodávat si elektrickou energii pro naše domy alespoň tímto náhradním způsobem. Jinak bychom mohli již zakrátko celičky obsah našich ledniček vyhodit těm psům, kteří neustále brousí okolo našich domů a hledají si potravu. Těch ledniček tu na našem sídlišti bylo na ten agregát napojeno přes čtyřicet, takže bylo s podivem, že to při jeho výkonu vůbec fungovalo. Vaření na ohni však nic příjemného nebylo, zejména mytí černých hrnců, to byla přímo slast.

Musíme přitom také, kromě toho všeho, ještě jaksí více myslet na zdejší nemocnici, kde se vlastně stále operuje a potřebují tam tedy mít v provozu nejméně sterilizátor a lampu nad operačním stolem. Ono totiž při troše osobní disciplíny si docela dobře vystačíme v našich domech i s těmi pouhými padesáti kilowatty, které nám tento malý rezervní zdroj dává. Mohli bychom totiž nemocnici také některý z nás nenadále potřebovat. Nakonec několik nutných ošetření a zdravotních zákroků Čechoslováků zde bylo provedeno. Když se to tak vezme tak jsme měli v podstatě velké štěstí, že tu k vážnějšímu úrazu nedošlo. Těch pár malárií, zlomený klíček nebo slepák, to byla docela nuda!

To již dříve zmíněné přepadávání organizovaných kolon nákladních aut směřujících odtud, nebo sem, dolů k moři do přístavu Lobito, a nebo také na druhou stranu směrem do města Huambo, se už zde stávalo na náš vkus až příliš běžným. Ono i najetí na standardní pečotní minu nebylo v žádném případě také nic příjemného. Záleželo vždy jen na tom, jaké to auto zrovna bylo, zejména jakým nákladem bývalo naloženo nebo spíše přeloženo a také kolik místních lidí se ještě na něm navíc, pochopitelně že na černo, v tu chvíli vezlo. Při jednom takovém, vyložené zákeřném přepadu kolony měl zrovna hodně velké štěstí jeden z našich kolegů pracující na ENE.

Odtrhl se tehdy trochu neuváženě se svým landroverem od organizované kolony do které patřil a sám si odjel už od někde Caimambo směrem do Alto Catumbela, napřed sólo jízdou. Ono se po té silnici jelo docela dobře, povrch byl všude skvělý, počasí jako vždy také, tak to k tomu přímo svádělo. Brzy za ním potom odjel ještě jeden nákladní mercedes ENE s nákladem nového transformátoru pro rozvodnu. Obě dvě auta jela od sebe jenom necelých patnáct až dvacet minut, stejně tak jako to druhé před celou hlavní kolonou nemělo větší náskok než nějakých třicet až čtyřicet minut.

Jenže v místech tak něco kolem patnácti až dvaceti kilometrů před městem Cubal, tam kde se zvedají mírné kopce, hned těsně u silnice, tam byl ten nákladní mercedes jedoucí vpředu přepaden ze zálohy několika záškodníky. Byl pravděpodobně odstřelen střelou z granátometu a jeho několikačlenná posádka byla následně pobita. Přežila to s hodně velkým štěstím jen jedna jediná asi tak čtrnáctiletá domorodá holčina, kterou ten výbuch granátu vyhodil z auta tak patnáct metrů stranou vozovky, kde zůstala ležet v bezvědomí a proto asi také nebyla útočníky náhodou nalezena a nebo ji možná jen považovali za mrtvou. To další z cestujících, tehdy již téměř dvaasedesátiletý bílý Portugalec, pracující na ENE, bohužel takové štěstí jak ona neměl. Byl chudák na místě zastřelen, spíše se dá říci že byl popraven, a to jen pouhou jedinou ranou z pistole. Bylo to přímo v kabině toho auta, kde se po výbuchu granátu schovával tak, že se přikrčil hned za pravými dveřmi.

Náš kolega z ENE se toto všechno dozvěděl až o několik hodin později, teprve až potom když celá kolona sestávající se z těch zbylých aut dorazila k nám do Alto Catumbela. Byl z toho potom opravdu dlouho špatný, ani mluvit z toho nemohl jak byl otřesený. To mohl být také docela dobře pravý důvod, proč se nevrátil ze své dovolené a nedodržel tak tím svůj kontrakt. A také pro Evu, která přijela s touto kolonou poprvé sem do Angoly za manželem, to zřejmě nebyl zrovna ten nejlepší začátek pobytu. Když potom ti vzadu všichni pohromadě jedoucí dojeli k tomu zmíněnému mercedesu, asi nebylo dobře vůbec nikomu z nich. Z toho rozbitého nákladního auta se prý ještě kouřilo. Bylo z toho přímo evidentní, že se to všechno muselo seběhnout skutečně jen před několika málo minutami, jen malou chvíli před tím, než k tomuto místu dojeli.

My ostatní z naší československé skupiny jsme tento případ zaznamenali zrovna na hřišti, při hře trojic v nohejbalu, to když sem přijelo jiné nákladní auto z kolony zezadu k nemocnici a vyložili tam vlastně ty zabitě lidi z přepadeného nákladáku. Nebyl na to vůbec pěkný pohled, všichni ti mrtví byli dokonce vyzuti ze svých bot a dokonce i některé kusy z jejich oděvů jim chyběly. Ono také někdy docela dobře stačilo to, když se převrátilo jedno z nákladních aut jedoucích z CCPA do města Lobito, na klesání těsně před pobřežím a díky zde obvyklým početným černým pasažérům na něm převáženým přitom zahynulo celkem zbytečně asi sedm lidí, z toho dokonce jedna žena v osmém měsíci těhotenství. Ovšem skutečně hodně velkou a těžkou ztrátou pro celou naši oblast byl až ničivý zásah skupiny vojáků z UNITA proti přehradě a elektrárně v Lomaum.

V pondělí sedmnáctého ledna devatenáct set osmdesát tři, hned brzy po ránu, došlo totiž k situaci, která měla mít ve své podstatě rozhodující vliv na celý náš další pobyt. Toho lednového rána jedna vojenská jednotka UNITA, prý o síle asi tak šesti set vojáků, operující hlavně v naší provincii Benguela, přepadla brzy nad ránem přehradu Lomaum, kde velmi vážně poškodila přívodní potrubí na přehradní turbíny, respektive jejich hydraulické uzavírací ventily. Dále měly být přitom zničeny všechny tři generátory a transformátory nacházející se dole pod přehradou. Ale co však snad bylo ze všeho nejhorší bylo to, že během přepadu vojáci zajali všechny přítomné pracovníky elektrárny a odvezli je odtamtud někam pryč, do hlubokého angolského vnitrozemí.

Pracoval tam mimo jiných jako vedoucí i otec Tita z ENE. Bydleli tam s jeho matkou po několika předchozích let. Oba dva byli tehdy zcela jistě rovněž odvečeni. Přitom prý Titova matka, to podle nějakých pozdějších nepotvrzených zpráv, měla cestou na jih Angoly dokonce zemřít. Řada z těch Angolanů, jak z obsluhy pracujících na přehradě, tak i z nepočetných obyvatel žijících v malé osadě dole pod přehradou, měla být při tom útoku dokonce zabita. Žádné přesnější informace se už k nám nedostaly, snad to bylo i proto, abychom snad z toho nebyli příliš vyděšení. Nebo je prostě neměli.

Od městečka Cubal vzdáleného od Lomaum necelých šedesát kilometrů, to je z místní nejbližší větší vojenské posádky, proti vojákům UNITA hned ten samý den dopoledne vyrazila jedna větší jednotka vládního vojska FAPLA. Její skvělý postup vzápětí skončil trapným fiaskem, a to po první krátké a intenzivní přestřelce s vojáký UNITA nedaleko Lomaum, kdy prý padl velitel této jednotky. Ostatní vojáci to vzali honem rychle, a asi pro jistotu, zpátky do svých kasáren. Toto také zcela jasně vypovídá o úrovni a hlavně o kvalitě bojovníků vládních vojsk. Spolehnutí na ně bylo zdá se stále velmi malé. Další otázkou je, co vše z toho byla pravda a jaký průběh ty události opravdu měly. Oni ti místní dobráci často lhali i sami sobě. Často jsem měl pocit, že měli velké sklony k fabulování.

Pro nás v továrně, a koneckonců i na sídlišti, má tato nepříjemná událost bohužel, a to v každém případě, dalekosáhlé a fatální následky. Jsme celé město jako již několikrát předtím bez elektrického proudu. Což by snad ani nebyl tak velký problém, kdyby to bylo stejně tak jako již několikrát předtím tedy, jen krátkodobé přerušení dodávky elektrického proudu. Nyní však zdá se jde také o to, že je už definitivně vyražena továrna CCPA z provozu a tím je potom celý náš pobyt tady zcela zpochybněn. Bez stálé dodávky elektrické energie neměla už naše továrna v žádném případě nárok fungovat ani minutu. Přitom jen samotný provoz elektrolýzy byl ten největší konzument elektrické energie. Bez jejího provozu však nebylo vůbec možné doplňovat potřebný lough sodný do varného okruhu ani plyný chlor pro bělírnu. Byl to opravdu dokonale začarovaný kruh ze kterého nebylo úniku. A ony první zprávy z Lomaum nějakou velkou šanci na znovuoobnovení provozu nedávaly. To vše nasvědčovalo tomu, že se sbalíme a povalíme domů, někteří sice neradi, ale co se dá dělat.

Navíc sem na naše sídliště ještě musel být nasazen, a nyní již vlastně trvale, a to už také zcela pochopitelně, jeden rezervní zdroj elektrické energie. Jinak by zcela jistě bylo po možnostech uchovávat si v lednicích některé naše potraviny. A dále bychom se také mohli, a už také definitivně, rozloučit s normálním osvětlením v našich domech. Z továrny nám sem proto Nuno dodal již modernější dieselagregát typu Yanmar-50 japonské provenience, který byl sice opět o výkonu padesáti kilowatt, měl ale mnohem modernější tyristorovou regulaci. Nebyl tím pádem tak choulostivý na okamžité přetížení oproti tomu staršímu, který tu býval používán při oněch minulých výpadech proudu. To ale přece nemohlo být pro nás nějakým trvalým řešením. Hlavně to neřešilo stav v továrně. Přesto byl ale mezi námi relativní klid, nikoho to nebralo.

Že se nyní asi jedná skutečně o mnohem vážnější a také mnohem složitější situaci nám bylo zcela jasné i z toho faktu, že koncem měsíce ledna roku 1983, náhle odjíždějí z našeho města všichni Kubánci. Stalo se tak jednadvacátého ledna v pondělí ráno, tedy jen jeden pouhý den po mých třiatřicátých narozeninách. Zaplatili si všichni z nich už den předtím u nás v klubu útratu, ale o nějakém odjezdu odtud nikdo z nich s nikým z nás nemluvil. Jejich placení jsme proto brali jako docela normální a pravidelné uzavření měsíčních účtů. Tak to dělali vždy a mě to dokonce v ruchu oslav narozenin uniklo, řekli mi to kolegové až po tom odjezdu. A tak nás ten jejich odjezd poté ve svém konečném důsledku docela silně zaskočil.

Někteří z nás jsme se ještě s nimi také honem zajeli rozloučit z továrny, k nám na naše sídliště, respektive jejich ulici. Kubové, jak jsme jim občas také říkali, odjížděli odtud s tradičně velmi silným ozbrojeným doprovodem. Jejich auta byla demonstrativně vybavena těžkými kulomety na otočných konstrukcích a granátomety, to asi aby někoho nenapadlo udělat nějakou hloupost a napadnout je. Všichni Kubánci měli své osobní zbraně rovněž připraveny, jako kdyby snad šli do ozbrojené akce.

Nastalá komplikovaná situace vyvolávala pochopitelně také celou řadu velice složitých jednání mezi naším vedením skupiny a partnerskou angolskou stranou. Bylo již nutné vzniklý stav nějak efektivně řešit a vyřešit, a nyní skutečně už naprosto neprodleně. Další velmi intenzivní jednání probíhala i mezi samotnými angolskými úřady různého typu, jakož i úrovně. Také sám ředitel CCPA Nuno nakonec odjel odsud z Alto Catumbela na nějaká větší a složitější jednání do sousedního Huambo. A to skoro na jeden celý měsíc, a vzal si tam tehdy sebou dokonce i celou svou rodinu včetně služby. Přijel sem také do našeho města na přímá jednání nebo vyjednávání, a to koncem února, dokonce i sám guvernér provincie Benguela⁵⁷, Kundi Payama. Doprovázel ho sem dokonce náměstek ministra obrany Angoly a velitel generálního štábu FAPLA, António França N'Dalo.

Ti tu byli tehdy také s hodně velkým ozbrojeným doprovodem, bylo to dohromady asi tak sto padesát členů FAPLA a nějací ODP, s těžkými kulomety na několika nákladních autech, jak vojáci tak i milice, jsou všichni po zuby ozbrojeni. Museli už do toho všeho nakonec vstoupit také zástupci PZO Polytechna a obchodního oddělení naší ambasády v Luandě, kteří tehdy přiletěli z letiště v Benguela až do okresního města Ganda letadlem, a až sem do Alto Catumbela těch devatenáct kilometrů potom už vrtulníkem. Jednali tu ve dnech dvacátého šestého a dvacátého sedmého února u Nuno, se dříve zmíněnými benguelským guvernérem a náměstkem ministra, také i my s nimi máme jedno společné setkání hned první večer v našem klubu. Kromě toho s nimi ještě jednájí vedoucí našich skupin každý separátně, včetně tehdy nezbytného stranického výboru. To sice byly události dosti signifikantní, ale jako jednotlivec s tím nikdo z nás nemohl vůbec nic udělat.

Bohužel oficiální názor vedoucích angolských činitelů byl navíc takový, že bychom tady měli nějakou dobu zůstat, a pokud možno co nejdéle. Nepřímo ale měla přítom padnout také i ta varianta, že kdo z nás by snad přesto chtěl, tak si klidně mohl požádat o zrušení svého kontraktu. To však oficiálně nikdo nikomu z nás neřekl, a nebo ne všem z nás. Náš další pobyt zde, to prý z pohledu angolské strany, by měl podpořit zejména morálku místního obyvatelstva. A bez naší přítomnosti by snad bylo až příliš zřejmé, že celý původní smysl, totiž provozovat továrnu či celulózku se odtud absolutně vytratil. Ono stačilo, že odtud odjeli kubánští učitelé, to byla pro školu i město dost velká ztráta. Všeobecně ale tehdy tvrdili oba vrcholní pohlaváři, že bezpečnostní situace ve městě a okolí je dobrá, i když zároveň přislíbili zesílení stávající obrany města regulérní armádou.

57 - odpovídá funkci předsedy provinční vlády, později se stal ministrem obrany

Já sám jsem se přitom v našem klubu v pátek večer dostal do užšího kontaktu s jedním z nižších funkcionářů benguelského komisariátu. Ten mě potom druhý den navštívil u mě doma a vzal sebou odpoledne k Nunovcům, kde právě jednala naše delegátka z Polytechny Leona s kolegou Vladimírem na jedné straně a oním provinčním guvernérem a Nuno na straně druhé. Oba naši zástupci byli mou přítomností zaskočeni, já jsem však neměl v úmyslu jejich jednání rušit a tak jsem s novým přítelem vypil jedno pivo a vytratil jsem se. A protože jsem ho předtím doma obdaroval několika drobnostmi, tak mi přislíbil to, že až pojedou definitivně domů, což mělo být za nějaké dva a půl měsíce, tak mě prý na oplátku vezme na pár zajímavých míst ve městě Benguela a jeho okolí. Kromě toho jsme se také ještě dohodli na tom, že mi tam při té příležitosti opatří i pár kvalitních typicky angolských suvenýrů. Ovšem nekompromisní osud, už o pouhých čtrnáct dní později rozhodl o mém odjezdu ze země trošku jindy ale hlavně také i jinak. To ale ještě nikdo z nás pochopitelně nemohl v té chvíli snad ani tušit.

V celé naší společné československé skupině je z toho stavu už poněkud nervózní situace a je docela pochopitelné, že tomu snad nemohlo být jinak. Mnohým z nás zde je totiž více než-li jasné to, že to už ani jinak než hodně špatně skončit nemůže. Jiní mezi námi naopak jsou velice smutní z toho, že si tu vlastně ještě pořádně ani nevydělali a už odtud musí nazpět domů. *“Ale-
spoň na jednoho trabroise bych si tu chtěl vydělat!”*, tu několikrát a pěkně zvučně v posledních dnech zaznělo! Byl to v tuto chvíli sice obrovský paradox, ona současná situace za moc nestála, ale někdo z našich by zde rád trčel ještě bůhví jak dlouho. Jenomže zase, to na druhou stranu, vydělat si tolik peněz co tady, tak to určitě u nás doma nešlo.

Tím pádem se také názory na naše další setrvávání zde mezi námi skutečně diametrálně lišily. Někteří by totiž, prý, odtud odjeli domů rádi a to třeba ihned. A nebo to tak alespoň na veřejnosti několikrát hlasitě deklarovali. Tímto ale mohli dávat najevo jen to, co by se v této chvíli spíše říkat mělo, než to, co si asi mysleli sami doopravdy. Není přitom totiž vůbec vyloučeno, že jejich opravdové a skutečné pocity a názory mohly být v tu chvíli zcela opačné. To bylo asi velice těžké posoudit jen z toho co kdo říká nahlas. Nakonec i po našem návratu ze zajetí se někteří z těch šťastnějších, kteří odjeli z lágru dříve domů než nás dvacet ostatních, svěřili s tím, že by s námi také vydrželi v zajetí ten celý další rok. Jistě, což o to, vydržet se to tam nějak dalo, ale já sám bych rozhodně ten plat nevyměnil za celý rok svobodného života který jsme tam potom ztratili.

Rua Cubana

Jinou, a tady asi také dosti důležitou ulicí, jak jistě každému z nás zcela jasně vyplyne z jejího polooficiálního názvu kdy je také naprosto zřejmé kdo na ní bydlí, je tu pro nás Rua Cubana. Je to jedna z těch pěti ulic, vertikálně rozdělujících celou čtvrť Bairro Um. Po horizontu je tato pětice ulic propojena spojovací ulicí již dominuje v jejím středu nad policejní stanicí malá trafostanice. Na spodní části je zase propojka vedoucí od armazemu podél koupaliště, hřiště, kina a dále potom k ENE a továrně CCPA. Celý čtvercový blok domů na Bairro Um tvořilo dohromady asi 85 domů.

Byla to jedna docela malinká skupinka Kubánců která zřejmě před nějakým časem, na samém začátku jejich pobytu, dala této ulici své jméno. Ta byla zpočátku složena hlavně z montérů, respektive ze samých strojních zámečníků kteří vlastně všichni pracovali v továrně CCPA, stejně tak jako i my papíráci. Bylo jich tu v úplně první fázi pouhých osm chlapů a jejich věkový průměr byl přibližně takový jako v celé naší skupině papírářských expertů, tedy něco okolo čtyřiceti až čtyřiceti dvou let. Jejich působení zde v továrně skončilo ještě dříve, než jsem se s nimi mohl vůbec trochu blížeji poznat. Snad nejvíce si z nich pamatuji vysokého štíhlého a nejmladšího Ricarda, který se hodně přátelil s Jánem. V prvním roce mého pobytu se s nimi hodně stýkal také Petr ze Štětí.

Kromě těchto osmi montérů tu byly v té době ubytovány také čtyři kubánské učitelky, které už tehdy učily v místní základní škole na našem sídlišti. Zato už jejich druhá, ta už trochu větší skupina, která se tady objevuje zakrátko po nich, je složená z už většinou mnohem mladších učitelů, tak ta mi byla také mnohem bližší. Nakonec já sám jsem tu býval také stále druhý nebo třetí nejmladší muž ve všech třech skupinách našich expertů. Tím jsem asi do jejich mladší party lépe zapadl.

Všichni tito Kubánci byli tak jako každý z nich tady v Angole vždy velice dobře vyzbrojeni. V jejich domech se nacházely všechny možné druhy ručních palných zbraní, od těch nejjednodušších pistolí až po mnohem výkonnější granátomety, samopaly a lehké kulomety. Měli to vyzbrojení opravdu také hodně zapotřebí, neboť za mého pobytu například, bylo jednou jejich jedoucí auto těsně před okresním městem Ganda, v tom místě kde se už skoro vyjíždí z lesa na volnou plochu, přepadeno dvěma místními ozbrojenými darebáky. Ti pak měli oba hodně velkou smůlu, nebyli totiž příliš dobří a tak byli oba zastřeleni. To bylo ještě při pobytu těch prvních osmi zámečníků.

Nakonec mně samotnému se také jednou přihodila poměrně nevšední příhoda. Během prvního půlroku mi jednou moji kolegové ujeli z továrny na sídliště a já se rozhodl jít domů pěšky. To jsme běžně dělávali při odchodech na vaření oběda před polednem. Tentokrátě jdu spolu se spoustou domácích pracovníků po silnici směrem k našemu sídlišti, když v místě kde končí plot okolo pozemku ENE se náhle ozval výstřel. Reakce domácích byla okamžitá a bleskurychlá, téměř všichni do jednoho leželi na zemi. Já, přestože jsem ten projektil slyšel zasyčet těsně okolo mně, zůstal překvapením stát.

Oni si zde všichni ti Kubánci také podstatě vykonávají nejen svou běžnou práci, ale zároveň i kromě toho, to v případě té nejvyšší nouze, pomáhají zajišťovat i bezpečnostní otázky země, tedy přinejmenším oblasti ve které právě působí. Jejich fyzická přítomnost nám proto připadala v tuto dobu velice užitečná. Po svém návratu domů v roce 1984 jsem se také ještě dozvěděl to, že Kubánců tehdy v Angole bylo celkem nasazeno, a to včetně všech vojáků, tak k padesáti tisícům. Jenže bylo také možno například poblíž města Benguela vidět jeden veliký hřbitov, kde jich mělo kolem osmi tisíc ustláno a to jednou provždy.

Působili tu totiž jako vojáci již od samého konce roku devatenáct set sedmdesát pět a byli většinou nasazováni tam, kde šlo skutečně o život. Podle vyprávění Kubánců se kterými jsem pracoval v SEPAPu, byli vždy před odjezdem do Angoly pozváni na jejich okresní vojenskou správu a tam "dobrovolně" sami podepsali žádost o nástup do služby v Angole. Tím si tak oficiálně splnili svou internacionální povinnost a pomohli tak tím zemi svých potencionálních afrických předků.

Jejich pracovní pobyt také nebyl finančně ohodnocen úplně stejným způsobem jako je ten náš. Oni tu nakonec byli víceméně "dobrovolníky" plnícími si zde svou internacionální povinnost, jak tomu také občas říkali. Toto jistě také mělo ve svém širším důsledku následně několikrát i za výsledek, že například, když potom někdy přišli k nám do klubu, tak si nemohli dát stejně tak jako my to, na co by asi právě měli chuť. Spíše a prostě jen to, na co zrovna ještě měli peníze. Dostávali v podstatě jenom takové malé kapesné, něco kolem tisíce kwanzas na měsíc. Myslím že to bylo přesně třicet jedna kwanzas na den, v přepočtu je to pouhý jeden dolar denně. Potom ale, když byli třeba ode mne pozváni na pivo a já zaplatil i jejich útratu, tak jsem měl následně zase já potíže s některými lidmi z naší skupiny. Že prý nám vypijí pivo a na nás tam potom nezbude.

Stejně tak potom když jsem naopak přišel do kubánského klubu, tak jsem tam mohl vždy konzumovat dle libosti, navíc jsem tam byl běžně častován kubánským rumem a doutníky. Za to ovšem opět následovaly časté a někdy velice nepěkné, zřejmě závistivé výpady proti mé osobě ze strany některých našich lidí. Vrcholem všeho bylo o něco později mé pokárání vedením naší skupiny: "Za nepřiměřené kontakty s domorodým obyvatelstvem a kubánskými občany". To všechno bylo od lidí ze státu, kde se hlásal internacionalismus jako oficiální názor. Poněkud divné leč bylo to tak, závist stejně jako zlost je špatný rádce.

Jestliže v jejich první a mnohem menší skupině bylo zřejmě díky nevýhodnému počtu o sportovní vyžití méně zájmu, tak to potom v té jejich druhé, větší a také o mnoho mladší skupině se také našlo i více aktivnějších sportovců. Hrávali tu mezi sebou hlavně softbal, ale někdy si i dali volejbal a když jsme my hráli velký fotbal proti Angolanům tak nám to Guillermo, právě jeden z nich, dosti často soudcoval. Byl jistě lepším a objektivnějším rozhodčím nežli předtím ti místní angolští.

Já jsem s těmi druhými skutečně strávil poměrně dost času. Měl jsem už od nás z domova nějaké zkušenosti s prací v kolektivu kde byli Kubánci několik let poměrně hodně zastoupeni. Zřejmě i proto mi také vyhovovala jejich mentalita a zvláštní způsob humoru. Měl jsem proto kromě toho i možnost s nimi několikrát povečeřet a tím ochutnat jídla, která pro ně denně vařila angolská kuchyně. V každém případě se vše z toho dalo jíst bez pocitu, že by šlo o jídla nějak odlišnější od našich běžných jídel. Kdyby byla možnost se stravovat tímto způsobem také pro nás, a pochopitelně za přiměřený peníz, asi bych ji také přijal. Bylo by to pro mě někdy mnohem pohodlnější než vařit si sám.

Jejich druhá skupina, tedy ta skupina učitelů, byla dlouho sedmnáctičlenná dokud sem za nimi neposlali ještě tři vojenské instruktory. Potom už tady pro ty kantory nastalo hodně velké dusno. Vzhledem k neustále se zhoršující situaci v nejbližším okolí, museli všichni velmi často společně cvičit jakoby opravdu došlo k ozbrojenému přepadu naší čtvrti. Hoši přitom dostávali skutečně zabrat, poplach byl vyhlášován vždy nenadále a v těch nejnemožnějších momentech. Tak jako třeba až k samému ránu, při oslavě narozenin jednoho z nich. Žádná výjimka vůbec neplatí ani pro tři kubánské ženy, které tu rovněž pracují. Vždy je přitom také silně zdůrazňována jejich internacionální povinnost bojovat: "*Até a ultima gota de sangue!*" Tedy portugalsky doslova a do písmene: "*Do poslední kapky krve!*"

Jenže hned po ránu to muselo být mnohdy skutečně velmi náročné. Ovšem oni kubánští hoši při poplachu, a to i po mnohdy těžké probdělé noci, ráno kmitali jako fretky. Za jejich pobytu byly vždy přes noc na horním a spodním konci v jejich ulici na terasách jejich domů umístěny lehké kulomety s hlídkou dvou mužů. Každý z Kubánců dostal také v poslední době ještě jeden nový samopal typu kalašnikov. Ten byl sice rok výroby devatenáct set padesát jedna, takový ten jak je ještě známe z obrázků partyzánů, s bubínkovým zásobníkem, ale předtím ještě nikdy nepoužitý. Potom jim každému z nich stával opřený u postele. Pistole nosívali za pasem skoro pořád, granáty se jim běžně povalovaly po nočních stolcích. Několik bazook jejich výzbroj ještě doplňovalo. Arzenál zbraní měli rozhodně velmi dokonalý.

Kromě zmíněných Kubánců na této ulici je dalších pět domů již v začátku obsazeno našimi lidmi. Jsou to vlastně všechno domy až v horní části ulice a později byl jejich počet zredukován jenom na čtyři. V průběhu dalšího roku a půl tu bydlely rodiny elektrikáře Josefa, papíráře Sváti, doktorky Marie a potom jen Marie s oběma dětmi, také doktoři Aleš a Vašek, ten ke konci rovněž se svou rodinou. A nakonec před naším zjetím to byli Fero se svou ženou Veronikou, zdravotnice Jarka s Janou a papíráci Jozef, Viktor a Josef. V případě rodiny doktorky Marie se snad také může zmínit skutečnost, že snad jako jediná rodina, co si za celou dobu vůbec pamatují měla doma svého psa, docela pěkného vlčáka Vikinu kterou prý zdědili od doktora Jury po jeho odjezdu.

Dalšími z cizinců kteří zde na ulici ještě někdy bydleli jsou Portugalci. Zprvu jsou to tři experti kooperanti, většinou ekonomové pracující v "Bílém domě" v CCPA. Ti dva mladší z nich odtud po dokončení půlročního kontraktu odjíždějí, třetí z nich jménem Crispim je tím, který zde ještě zůstal až do samého konce. Ten se také stává od samého začátku mým přítelem. Přijel sem asi tak měsíc přede mnou a měl tu být také celé dva roky. Je mu necelých padesát let a je pro nás docela společenským a přátelským partnerem. On se také ještě hodně přátelil s Kubánci a Tonym, technickým náměstkem z továrny. Crispim měl v samém závěru našeho pobytu hodně velké štěstí a totiž to, že zcela náhodou odjel na začátku března osmdesát tři služebně do měst Lobita a Luanda. Nás potom zajali a on sám z toho vyšel bez úhony. Rovněž i ten Portugalec který tu byl se svou rodinou a pracoval půl roku na ENE odjel včas pryč.

Několikrát zmiňovaný Crispim se sem již pouhé tři dny po našem zjetí vrátil. To proto, aby tu zajistil věci v našich domech před úplným rozkradením. Setrval zde přes jeden měsíc a po krátké dovolené se ještě vrátil, aby tu zůstal na přímou žádost angolského ministerstva průmyslu ještě celý rok. Byl zaměstnán hlavně v továrně, kde měl především vyhodnotit škody vzniklé přepadem komanda UNITA.

Piscina a hřiště

Koupaliště, kterému se i mezi námi dosti běžně říká portugalsky piscina, je zde jedno místo, které se svou velkou měrou zaslouhuje o velice příjemný protipól proti tomu všemu, co je zde pro nás méně snesitelným. Velký bazén je tvarován do velkého tiskacího písmene Z a má zcela jistě vše z toho co k běžnému standardu vcelku normálního koupaliště patří. To znamenalo jedno metrové skákací prkno, sprchy, také jedno menší brouzdaliště, přilehlé dostatečně velké betonové opalovací plochy a ještě další nezbytnosti, jako jsou například hygienické průchody do prostoru celého koupaliště a tak podobně.

A každý týden, a to po celý kalendářní rok, počínaje vždy od čtvrtka odpoledne až do neděle večera, je nám tento bazén plně k dispozici. Využíváme ho téměř všichni z nás a také v poměrně velké míře. Jen pouze v druhé polovině června a hlavně potom celý červenec, kdy je v bazénu studenější voda, má jen tak do devatenácti, dvaceti stupňů Celsia a ani teplota vzduchu není příliš vysoká, tak kolem dvaceti pěti stupňů ve stínu, se v něm koupou skutečně jenom ti opravdu nejotrlejší z nás.

Také se mezi námi někdy na koupališti pořádají plavecké závody, kdy se mohou někteří z nás výkonově předvést. Ale takový excelentní plavec jakým byla třeba Saša, dokonce snad bývalá reprezentantka, se tu mezi námi objevil skutečně jen velmi výjimečně. Ale přesto někteří další, jako byl například Mišo mladší, dokázali také podat slušný plavecký výkon. Trošku jinou, též skvělou plaveckou kvalitu zde často rád předváděl Sváta. Ten dokázal velice snadno podplavat pod vodou více jak jeden a půl délky tohoto středně velkého bazénu. Z posledních našich tady velmi dobře plavou třeba obě Tondovi děti.

Většina z nás, tedy z těch kteří jsme tu zaměstnaní, si chodíváme k bazénu většinou jen v sobotu po poledni a potom hlavně v neděli, kdy máme na svou rekreaci více času než v ty ostatní pracovní dny. Navíc si většinou rádi spojujeme to koupání na koupališti s nějakým předchozím sportovním vyžitím, ať už je to třeba tenis a nebo později třeba i v nohejbal dvojic či trojic. To jen některé manželky našich expertů se svými dětmi si sem chodívají běžně i v ostatní dny v průběhu týdne. Tedy v ty dohodnuté dny, ve čtvrtek až neděli, kdy nám bazén tak nějak patří. Od neděle v podvečer, doslova dvě tři minuty po odchodu posledních z našich lidí, se okamžitě do bazénu vrhnou mnohé místní malé děti.

Panuje zde totiž všeobecná a poměrně dodržovaná dohoda mezi námi a angolskou stranou, že my máme bazén od čtvrtka do neděle a oni zase v těch třech zbylých dnech. Nejde tu přitom v žádném případě z naší strany o nějaké rasové předsudky, to jen místní děti mají zjednodušeně řečeno poněkud potíže s běžnou osobní hygienou a proto je bazén po chvíli jejich koupání značně zakalen. Mají pochopitelně všechny vodní radovánky na rozdíl od jejich dospělých spoluobčanů hodně rády, tak jako všechny děti na celém světě. Proto je tady zavedený ten půl týdenní cyklus střídání.

Ve středu během odpoledne se proto voda z bazénu úplně vypouští a celý bazén včetně okolí se následně perfektně vyčistí. A ve čtvrtek opět během dopoledne, někdy i ve středu pozdě večer, se začne napouštět voda čistá. O kontrolu kvality těch čistících prací se postará jeden náš doktor z Pôsto Médico, většinou je to sám šéflékař, který také vydává jak čistící tak desinfekční prostředky angolskému personálu na tom koupališti pracujícím. Voda která se používala na naplnění bazénu koupaliště je normální běžná pitná voda z městského řádu. A to zase mělo dosti velký vliv na to, že zejména v období kratších potíží s dodávkami elektrické energie nebylo potom vůbec možné vodu v bazénu vyměnit.

Kromě toho ji také v té době ženy ze sídliště s oblibou používaly na mytí ale hlavně na praní prádla. Byly asi už lenošné chodit si prát až k řece, tak jak to dělávaly odjakživa. Já sám jsem ale na koupaliště chodil častěji v první polovině mého pobytu, tedy před mou dovolenou, později mě to už nějak přestalo bavit. Nakonec, jako zasloužilý neplavec vodu většinou nijak zvlášť nevyhledávám. To už jsem místo toho raději vyšel na nějaký třeba i jenom kratší výšlap někam do okolí města.

S místním koupalištěm velice úzce souvisela i naše další sportovní aktivity a vyžití které se však většinou konaly na víceúčelovém hřišti s koupalištěm těsně sousedícím, často jen mezi námi samotnými, ale také někdy i Angolany či Kubánci. Mezi ty z největších místních společenských událostí tady patřila hlavně utkání mezi našimi a angolskými fotbalisty. Několikrát se zde také hrávala takzvaná malá kopaná, to bylo právě na tom malém víceúčelovém hřišti v sousedství koupaliště. Ale takovou skvělou úroveň jakou měl ten velký fotbal, tak toho zatím asi nikdy žádný jiný sport nedosáhl.

Nejčastěji ze všeho vůbec se tu asi hraje volejbal, ten se totiž dá hrát i večer po práci, stejně jako i tenis. Volejbal hrají smíšené party a do hry se mnohdy zapojují i někteří Kubánci. To hřiště je totiž osvětlené po celou noc, či spíše po celých dvacet čtyři hodin denně. Vlastní raketu na tenis si nakonec přivážím z dovolené také. Víceméně tady vůbec s velkým tenisem začínám, nikdy předtím jsem raketu nedržel v ruce. Několikrát také hrajeme turnajově nohejbal ve dvojicích a nebo trojicích.

Bylo tu vůbec sehráno několik různých sportovních turnajů. V tenise vznikla jakási liga, či spíše takový jednoduchý žebříčkový turnaj, kde se získávaly nebo ztrácely body podle výsledku hry a úrovně soupeře. Stejná soutěž se později praktikovala ve stolním tenise, tam to bylo zase v takových skupinových ligách. V našem klubu se sehrály i šachové turnaje, z nichž jsem dokonce i jeden vyhrál. Šachy se ale hrávaly v klubu i mimo turnaje, jen podle nálady potencionálních hráčů, kupodivu velmi ráda a dost vytrvale je hrávala i Fatima přestože téměř vždy s každým prohrála.

Snad jen někteří jednotlivci v dalších sportovních disciplínách výjimečně ano. Naše, navíc ke všemu ještě vůbec netrénované fotbalové družstvo, které už sice mělo značně vysoký věkový průměr oproti tomu místnímu angolskému, se zase svým velice nadšeným výkonem dokázalo těmto v průměru nejméně o dobrých deset let mladším a organizovaným fotbalistům herně velmi lehce vyrovnat.

Hrával jsem většinou pokud to šlo za naše také a dá se říci, že vždy docela rád, a snad se mi při tom dokonce i dařilo. Byl jsem tu nakonec také stále z expertů, jak jsem se už zmínil, tedy z mužů třetí nejmladší a ke všemu jsem fotbálek rád hrával i u nás doma. Ale až teprve k samému konci našeho pobytu, to když byl při jednom z utkání Ivoš protihráčem prakticky nakopnut do obličeje a docela to prošlo bez napomínání, jsem na protest odešel ze hřiště a později jsem již ani jednou nenastoupil. To už nám nepískal Guillermo a bylo to vidět. Jenže to už byl potom fakticky jenom jeden zápas, odehraný pouhých čtrnáct dnů před naším zajetím, kdy jsme si opět zahráli proti domácím a pak už bylo definitivně po všem.

Takže vlastně kromě prvního a také posledního zápasu jsem za svého pobytu hrál vždy a ve všech utkáních. Co však bylo na těchto zápasech fantastické především, to byly ty neskutečně velké počty diváků kteří se tam chodili dívat. Myslím, že zejména taková pražská Dukla by nám v té době mohla opravdu silně závidět. Tři tisícovky přihlížejících lidí okolo hřiště nebyly vůbec žádnou výjimkou. Fotbalové utkání bylo vždy jednou hodně velkou společenskou událostí. Chodili se sem na zápasy dívat všichni z místních kteří tady vůbec něco znamenali, nechyběl tu nikdy nikdo z nich.

Hrávalo se na fotbalovém hřišti ležícím hned za základní školou. Já sám ho měl na osmičce přímo před dveřmi, jen přes ulici. Největší úspěchy měly u místních diváků většinou hlavně takové ty různé technické kousky, fóry které nemusely vždy a bezpodmínečně skončit brankou. Například velice efektní a jednoduché Edovy stopinky míče zadkem, tak ty přiváděly početné místní diváky bezpečně do absolutního varu. Na samém začátku mého pobytu to bývával František od nás z celulóžky, který dokázal při hře velmi úspěšně pobavit místní obecenstvo. Vždy se mezi námi našel někdo, kdo sem svými výkony přilákal přesně na tu podívanou kterou si ti lidé zrovna přáli vidět. Často stačila gesta, jednoduché náznaky a diváci se nad tím opravdu dobře bavili.

U nás známá a v poslední době často hravaná malá kopaná tu byla také vítaná a zde byla jistě nároky na menší počet hráčů docela vhodná pro naše sportovní vyžití. Bohužel se tady hrála jen ze samého kraje a později prakticky už vůbec ne. To byla opravdu velká škoda, jenže z kolektivních her se na víceúčelovém hřišti preferovala spíše odbíjená. Vzpomínám si hlavně na náš první zápas, jak jsme Angolany jen tak lehce setřeli 10 : 4. Já jsem tehdy dával myslím šest branek. Tony byl v tu chvíli se svou partou velmi zklamán a značně rozladěn, tolik toužili po vítězství. Dokonce se mu potom ani nelíbily některé z našich projevů radosti po dosažení našich branek. Což také vždy i hlasitě okomentoval.

Ty naše zde většinou již velmi rutinní sportovní aktivity vedly angolskou stranu k tomu, že nás oficiálně požádala o pomoc při založení a vedení místního sportovního klubu, kde se logicky většina z nás stává instruktory. Máme jim tak pomáhat ve výchově mladých sportovních talentů ze samotného města Alto Catumbela a z jeho nejbližšího okolí. Dokonce nám byly nedávno vydány členské a instruktorské průkazky, tedy pro ty z nás, kteří se měli v tomto jejich klubu potom nějak aktivně zapojit.

Sportovních talentů, těch zde bylo myslím více než dost a dost bylo i dobrých příkladů z našich řad. Takový Jano z Bukózy za svého pobytu běhával prakticky každý den půlmaratón. A když se běžel v Alto Catumbela v roce osmdesát dva silvestrovský předpůlnočák na deset kilometrů, tak jeho vítěz dosáhl excelentního času. Tehdy tam dokonce zazářily i některé velmi mladé domorodé ženy. Několik zápasů se tu odehrálo ve volejbale i s Kubánci. Oni ale zase spíše a mnohem raději jen hráli, a nebo si jen tak nacvičovali, svou oblíbenou hru softbal. Jinak se v našich sportovních aktivitách příliš nezapojovali. Měli skutečně hodně odlišný způsob trávení volného času.

V dalším domě

Po mém přestěhování se na čtrnáctku, kde to bylo mnohem lepší nežli na původní desítce, si to upravuji pro své následné bydlení se svou rodinou. Celá zahrada je zde ve velmi dobrém stavu takže na ní nemusím příliš upravovat. Radek který tady bydlel naposledy se o ni stále docela dobře staral. Protože jsem zde měl rok bydlet se svou rodinou a tak si vše připravuji podle svého vlastního gusta. Hlavně uspořádání vybavení pokojů tak, aby byly ty dva nejlépe položené, tedy ty dva s okny do ulice, připraveny na naše společné bydlení. Zbývající dva by maximálně sloužily jen k tomu, aby bylo kam někdy něco odložit. Jenže situace se potom, hned po Novém roce, vyvinula trochu jinak než jsem čekal a tak zde zůstávám sám.

Tedy mohu s velkou jistotou očekávat to, že v nejbližší době ke mně přijdou bydlet nějakí noví experti. Konec konců i na to se mohu docela dobře připravit už dopředu. Nakonec zde jako první příchozí si mohu vybrat ve kterém ze čtyř volných pokojů budu přespávat a vybral jsem si ten jeden malý hned za halou, na straně do ulice. Ten který jsem původně zamýšlel pro syna Martina. Byl to identický pokoj ve kterém jsem bydlel naposledy na desítce. Ale zase byl mnohem lepší na úklid a s oknem do ulice, což zajišťovalo větší klid v noci, kdy sem nešly žádné ruchy z továrny.

Takže již začátkem března v osmdesátém druhém, po mém návratu z “rozvodové” dovolené, když už bylo zcela jasné to, že tu budu po celou zbývající dobu sám a sem dorazili další nováčci, tak jsem hned z následující várky dva z nich vyfasoval k sobě do domu. Byli to Viliam, ten je z JSC Štúrovo, je zde v Angole již podruhé a bude opět pracovat na regeneračním kotli celulózky, v pozici topiče. A tím druhým z nich je František, ten je z PAPCELu Litovel a ten bude pracovat v místní konstrukční dílně jako kreslič-konstruktor. Tato pozice není již skoro rok obsazena a přitom takový technik tu byl potřeba jako sůl. Pro mě to bylo dost dobrým přínosem do už značného stereotypu samotáře.

Tady jsem už měl také trochu psychologického náskoku proti těm dvěma novým. Nakonec už než sem přijeli, tak jsem si zavedl režim tak, aby mi co nejvíce vyhovoval. To znamenalo, že jsem docela běžně přijímal návštěvy domácích, kterým se tu většina z našich kupodivu dost ostentativně vyhýbala. Nedělalo mi problém přivítat v mém domě, jak pánskou, tak dámskou návštěvu. Rozhodně bylo vždy lepší, když to byli jednotlivci s určitým stupněm intelektu. To se dalo dosáhnout poměrně snadno. U některých jako například u Perreiry z PPA jsem se ale setkával s jednostranným přístupem. Šlo mu většinou jen o pivo, dost špatně se s ním komunikovalo, měl jsem u něho pocit, že se dost ostýchá v diskuzi s někým z nás. Toto platilo i v továrně při technických věcech.

Jiné to bylo s těmi mladšími Angolány. Děvčátka z měřácké dílny, které k nám na celulózku chodilo s Honzou, také tak trochu z vyčuranosti, dostávali od nás totiž cigarety, už bylo sdílnější. Komunikace s ní nikdy nevázla, dokázala i opravit chybu ve výslovnosti, gramatice a podobně. Dokonce mi půjčila objemnou kuchařku, to abych si mohl zkusit uvařit i nějaké portugalské jídlo. Pravda, byla i docela přítulná. Na jejich šestnáct let, dokonce bych řekl, že až dost. Nakonec ke mě chodila potom i na osmičku, pravidelně a někdy se svou jednou kamarádkou. Docházely už třetí rok na večerní školu která jim začínala od sedmé večer. Ve čtvrt na sedm už klepala na dveře. Bylo obdivuhodné, že do té školy stále chodily. Jenže oni neměly jinou šanci se dál vzdělávat a zřejmě chtěly. Nosily mi ovoce, a věděly dobře, že u mě dostanou kávu (oslazenou, což byl pro ně vždy zážitek), někdy kousek chleba, cigarety. Bylo to myslím i pro ně něco neobvyklého.

Ale zpět k novým komplicům kteří teď se mnou bydlí. Vilo byl do našeho domu opravdu hodně velkým přínosem, to hlavně proto, že byl jako základák vojenským kuchařem, navíc je snad původně vyučený zahradník, uměl tedy velmi dobře vařit a rozuměl pěstování zeleniny. Však si také ihned vzal jak kuchyň, tak zahradu, pod svou osobní ochranu. To nás oba dva s Frantou pochopitelně velice uspokojovalo. A to Vilo přitom nebyl vůbec líný třeba o víkendech brzy po ránu vstát a usmažit nám k snídani čerstvé langosy, na které k nám rád chodíval zadem přes zahradu i Jozef, který bydlel v domě pro naše šéfy. A to se předtím většinou sedělo v klubu i dlouho přes půlnoc. Kromě toho všeho také Vilo dobře ovládal i všechny práce při zabíjení, kam rovněž chodil a i z toho se pochopitelně v našem domě také mírně profitovalo.

Takto zde spolu v pohodě a ve třech vegetujeme a vlastně téměř jeden celý půlrok. A protože potom jak Frantovi, tak snad i Vildovi mají podle posledních oficiálních zpráv přijet v blízké době jejich rodiny, stěhují se začátkem října zase do jiného domu. Zde v tomto domě, samozřejmě po nutné předchozí dohodě s vedoucím naší skupiny, tedy zůstane nadále bydlet Franta. Vilo by měl se svou rodinou bydlet v domě po Petrovi ze Štětí, což si vyjednal už za pobytu Petra a řádně se na to spolu připravili. Oni se spolu znali z Vilova předchozího pobytu a tak už mezi nimi byly nějaké vazby.

V takových případech šlo hlavně o to, aby ten poslední obyvatel domu nerozprodal veškeré nadstandardní vybavení dovezené sem z republiky. Na to sice měli odjíždějící většinou právo, bylo ale vhodnější a solidárnější se ze zůstávajícími experty domluvit a za nějaké odstupné to zde nechat jim. Myslím, že Vilo tedy bude bydlet na dvacítce, je to až v té levé horní části naší ulice. Stěhuje se odtud tedy i on. Já tentokráte odejdu ze čtrnáctky do s ní shora sousedící třináctky. Tam naposledy spolu bydleli Lumír s Milanem. Milan však už odjel, po půlroce definitivně domů a Lumírovi mezitím také přijela rodina a on s ní teď bydlí v domě č. 23, v domě po výzkumníkovi Jánovi který odjel v srpnu.

Dům číslo třináct je dlouhodobě vybaven na nutné každoměsíční zabíjení prasat a hovězího dobytka. Přímou za tímto domem zezadu je na zahradě, na původním parkovacím místě pro auto, trvale dvojice větších hrubých stolů a zařízení na pověšení zabitých vepřů. A zde si vždy s porážkou dobytka asi tak za půlku dne celkem snadno poradíme. Víc času na to většinou ani nemáme, než sem ten dobytek dovezeme bývá půl dne pryč. Pravidelně, však tak nejméně jednou za další dva týdny, se jede nakoupit hovězí dobytek na nějakou z těch bližších farem a nebo přibližně za další dva týdny nato zase vepřové. To vepřové dnes již do blízkého zařízení patřícího k naší továrně, do té pecuárie ležící hned za řekou před lesem za Bairro Três. Průměrně to je vždy takové množství, aby to dalo přibližně tak od sedmi do desíti kilogramů masa na jednu dospělou osobu, na každé dítě je porce masa poloviční. Rozpočítávání masa na díly kalkuluje i s odběrem několika dalších angolských rodin. Zde tedy nejen Nunovců, ale i rodin Tita, Basília a Tonyho.

Pokaždé muselo být do této práce zapojeno nejméně pět mužů. Většinou jsou jen z té největší, tedy naší papírácké skupiny, z ostatních dvou skupin se nám do toho nemíchali. Jejich zásluhy byly v některých jiných oblastech zásobování. Byla to ovšem také práce nejen fyzicky velmi náročná ale i odborná, ono zabít a rozporcovat vepře a krávy je pro laika věc většinou nelehká. Navíc taková vepřová zabíjačka představovala před přivezením vepřů uvařit poměrně velké množství vody potřebné na spaření kalafuny pro odstranění štětín z kůže zabíjených prasat. Zabitě vepře půlíme zavěšené, bouráme potom na dvou stolech stlučených z obyčejných prken a krávy rozporcujeme jednoduše na zemi, přímo na jejich vlastní kůži, kterou z nich alespoň napůl stáhneme a rozprostřeme si ji prostě po betonu. Nebyli bychom asi vůbec schopni je vyvednout tak vysoko až na ty stoly.

Vepřové hlavy které se nezahrnují do rozdělovaného masa si většinou po půlkách rozdělujeme mezi sebou my, kteří se tu aktivně zúčastníme prací při zabíjení. Zbylé poloviny hlav se přidělují dalším eventuelním zájemcům prostě na přeskáčku. A později se z nich na návrh tlumočníka Jána vaří ovar, který si společně sníme ten samý večer v našem klubu. Tomuto ovaru také ještě předcházelo vaření dršťkové polévky které pro změnu poprvé zorganizoval Petr s Marcelou, to při zabíjení krav a pochopitelně, že také pro společnou konzumaci v klubu. Na ní se muselo sebrat po našich domech také něco málo různého koření. Červená paprika a majoránka například ve zdejším obchodě zrovna chyběly.

Na tu dršťkovku chodili k nám do klubu nejen Nunovci, ale i Crispim a Tony, který se jí někdy tak přejedl, že mu z ní bylo potom dva dny špatně. Až mnohem později jsem se dozvěděl to, že to možná mělo původ v tom, že obyvatelé Porta, největšího města na severu Portugalska odkud vlastně pocházel, jsou takzvaní "dršťkožrouti". K té polévce ještě jen to, že když jsme ji tu vařili úplně poprvé tak jsme ani nevěděli, že se musí ty dršťky nejprve stáhnout. Polévka z nich byla potom tak zelená, jako by byla špenátová, ale jinak ji vlastně vůbec nic nebylo. Z těchto společných "posezení u talíře" se stal docela pěkný zvyk. Měl jsem pocit, že to hezky stmelovalo celou naši společnost.

Hovada si sem vozíme až ze vzdálených fazend, někdy i ze vzdáleností větší než osmdesát kilometrů. Žádná další trochu bližší farma s hovězím tu bohužel nikde není. Jedno kilo živé váhy hovězího stojí oficiálně čtyřicet kwanzas, takže za dva kusy které mají něco přes šest set kilogramů, platíme okolo dvaceti šesti tisíc. U vepřů je cena třicet kwanzas, také za jedno kilo živé váhy. I těch si kupujeme tak do šestadvaceti tisíc. Dovážíme je živé, svázané až k nám na sídliště, na malotonážních autech a v případě některé zmíněné delší cesty jezdívá s námi ozbrojený doprovod. Většinou to byli jen dva až čtyři členové ODP, to podle toho kolik nám jich uvolní a jak kvalitní a velké máme přidělené auto. K dobrému zvyku patří i podarování některých pracovníků a to jak těch na farmě, tak řidiče i členy ODP z doprovodu, několika cigaretami. Těch na to padne běžně i kolem pěti krabiček. Jednou, když se za jízdy jedné přepravované krávě náhle rozvázal provaz na zadních nohách, vyskákali všichni udatní ODP z auta ještě dříve, než vůbec mohlo auto zastavit. Div si nohy nepolámali, šašci počmáraní, podělaní!

Zvířata u nás na sídlišti potom zabíjíme rychle, rutinně a bez nějakého zdržování. Je tu vždy mezi námi někdo s nějakými praktickými zkušenostmi z této práce. Ostatní z nás potom pomáhají jen tak jak to jde a také jak každý umí. Nakonec práce jako takové je přitom vždy dost a večer toho mají všichni zúčastnění doslova plné zuby. Takzvané bourání jde brzy i takovým, kteří předtím nikdy tuto práci nedělali a někdy ani neviděli. Do celkových nákladů na pořízení masa se však, kromě pár krabiček cigaret rozdaných během nákupu a dovezení, zahrnuje jedna basa piva, kterou velice snadno vypijeme během té namáhavé práce. Protože všechno děláme venku přímo na slunci a to se panečku něco vypotí. Kromě toho se všem zúčastněným uvaří z prvního masa svačinka, to je hlavně proto, aby se nemuseli ve své nutné práci zdržovat odchodem do svých domů na oběd. Jistěže jsme všichni také na toto zabíjení uvolnění na ten den z práce, bez nějakého dalšího napracovávání zameškané doby. Jedná se přece o práci prospěšnou celé naší skupině tak i vedení továrny.

V polovině listopadu osmdesát dva konečně také i já na třináctce dostávám své další nové spolubydlící. Přijela snad už poslední letošní a také poměrně velká várka expertů. S ní potom ke mně přichází také trojice Slováků: Jaroslav, Jozef a Ján. Ten poslední z těchto tří vyjmenovaných musel ještě celý týden čekat v přístavu Lobito na několik jejich zavazadel. To proto, že jim z luandského letiště všechna zároveň s nimi nedošla. Byl nás rázem plný dům, což nebylo zrovna nijak moc dobré.

Kromě těchto tří mých nových spolubydlících sem v posledních týdnech ještě dojeli Antonín, Andrej, Pavel, Jozef, Viktor, Josef a František se svou ženou Veronikou. S nimi přijela žena a tři děti Frantovi a vrátila se doktorka Marie s dětmi z druhé dovolené. Tedy zase jednou skutečně pěkná řádka lidí. Jedinou výhodou, tak jak je to u nových vždy, je to, že sem přivezou také spoustu noviniek a hlavně věcí z domova a tím tedy ožíví naše povadlé zásoby ve spížích. Ovšem když konečně přijel nahoru i Jano, tak tu ve čtyřech lidech v domě o sebe doslova zakopáváme a opravdu na každém kroku.

Což se také velmi záhy projevil i tím, že zejména Jano vyvinul značnou iniciativu, díky které se já docela rád odstěhuji odtud, snad je to již naposledy, na osmičku. Prohlásil jsem totiž před Jánem jen tak mimochodem, že bych chtěl bydlet docela sám, a světe div se, už to bylo hotové. On totiž od první chvíle pošilhával po pokoji ve kterém jsem byl ubytován já. Tentokrát jsem se totiž uložil v tom největším a nejlépe vybaveném ze všech. Jánovi se nakonec také hodně líbil můj pokoj, který byl největší v domě a také byl nejlépe vybaven. Tím očividně trpěl od samého začátku svého pobytu tady. Druhá věc byla ta, že jsem jim nebyl dost kvalifikovaným partnerem. Což mi sice nedali moc najevo, ale cítil jsem to mezi mini na každém kroku. Jen se ten nový byt musel pro mne kompletně dovybavit, zejména běžným zařízením a nádobím do kuchyně. To však trvalo necelý měsíc, takže žádná křeč.

Já si přitom požádal o přidělení tohoto bytu, či spíše toho prázdného po Albertovi, shora s ním sousedícího, již mnohem dříve, tehdy mi to však bylo víceméně odmítnuto vedoucím skupiny jako neodůvodněné. Možná také, že se tu projevily trochu lepší kontakty a vůle vyhovět si mezi samotnými Slováky. Šéf papírářské skupiny tady byl kupodivu téměř vždy Slovák! Stejně tak jako naši tlumočníci, druhým z nich zde byl už podruhé Saša z Bratislavy, který přijel měsíc a půl před tou poslední zmíněnou velkou skupinkou. Nevím však proč byli do funkce vedoucího skupiny, a to téměř bez výjimky, preferováni pracovníci, jak často říkával velmi vtipně Lumír, ze “Ztrátového podniku“ Bukózy Vranov nad Toplou. Bukóza měla špatnou pověst sama o sobě, technici z ní také žádné perly nebyli.

Takže osmička je tady mou zdejší poslední štací. Předpokládal jsem, že tu vydržím až do konce expertízy. Byl to ovšem naprosto atypický dům který dohromady zahrnoval celkem tři byty, z každý odpovídající tak přibližně našemu dva plus jedna. Jeho tvar byl do obráceného velkého L a stál úplně vespod směrem ke hřišti, v té řadě domů na ulici kde bydleli Nunovci, respektive Tony, ale i další šéfové a která v celém našem sídlišti ze všech ulic zasahuje nejnižší. Nejednalo se tedy přímo o bydlení na Rua Checa. Zde v minulosti z našich lidí bydleli naposledy doktor Mirek s Květou také v jeho spodní části, z té byla potom přechodně zřízena i líheň kuřat. Na jejím zřízení se podepsali, hlavně tím, že ji vyprojektovali a nějaký čas i pokusně provozovali první dva naši elektrikáři, Joža s Frantou, a to bohužel bez nějakého zvlášť pronikavého úspěchu. Pokud vím z doslechu, tak tam snad zničili během těch svých neúspěšných pokusů s líhni asi tak tisíc slepičích vajec. A právě do tohoto bytu se po jeho úpravě a vyklizení nyní stěhuji já.

V horní části domu bydleli při mém příjezdu turbinář Jozef se svou ženou Helenou. Dále už tento byt jen sloužil snad pro místní základní školu, jako příruční sklad knih a učebnic. Třetí z těchto bytů který je ve střední části domu, ten byl smutnou vzpomínkou na Alberta, jednoho z těch dvou lesníků kteří byli zabiti pouhý měsíc před mým loňským příjezdem do Alto Catumbela. Oba dva byli naturalizovaní Portugalci a oba dva, jak Alberto tak Mesquita, byli velice oblíbeni u většiny z našich kolegů, nejvíce se však s nimi od nás přátelil výzkumník Jano. Bylo mi velmi líto, že už jsem neměl příležitost je také poznat. Údajně bývali aktivní a také přitom prý i velice úspěšní při zákrocích proti řádícím záškodníkům v okolí města. Dokonce se jim také do jejich vysílaček namotala hlášení, v nichž byli přímo varováni, že za to budou zabiti.

A to se jim oběma a společně potom bohužel také stalo. Při jedné z jejich poměrně častých cest do města Benguela koncem května osmdesát jedna, tedy pouhý měsíc před mým příjezdem, bylo jejich samostatně jedoucí auto zasaženo střelou z bazooky ze předu, přímo doprostřed kabiny. Výbuch granátu je oba dva roztrhal na kusy, zemřeli ihned a na místě. Po obou dvou také zůstaly mladé ženy, každá s jedním malým dítětem. Mesquitova vdova potom žila v domácnosti spolu s personálním náměstkem CCPA Oliveirou a dokonce s ním po zajetí a pěší cestě na jih odletěla do Portugalska.

Byty v tomto domě byly velmi sympatické snad právě tím, že byly o hodně menší než ve všech těch ostatních domech na sídlišti a byly tím tedy o mnoho méně náročnější na jejich celkový úklid. A navíc, při jakékoli poruše na vodovodu či dodávce elektrického proudu vždy ještě hodně dlouho z vodovodního kohoutku tady na zahradě voda tekla. Chodilo si sem pro ní proto s kanystry, hrnci a nebo kbelíky mnoho lidí jak z našich domů, stejně tak jako někteří věci znali domorodci. Je to zřejmě naprosto nejnižší místo z celé naší ulice, respektive celého sídliště Bairro Um.

Zahrada za domem je ze dvou stran docela uzavřena hustým asi tak dvoumetrovým živým plotem, ze zbývajících dvou stran vlastním domem. Je bez toho obvyklého vjezdu pro auta, jen na její delší straně směrem do zadního traktu má malou a uzavíratelnou branku. Takže ji ten dvoumetrový živý plot kompletně uzavírá. Jinak je tu souvislý trávník s dlážděným chodníkem vedoucím podél zdi domu až ke dveřím do mé kuchyně a na ploše dva ovocné stromy. Proto také nyní mohu mít přes poledne během vaření dveře z kuchyně otevřené přímo do zahrady, aniž by mne někdo mohl nějak rušit. Není sem z žádného místa v okolí přes vysoký živý plot vidět a když někdo vejde zmíněnou brankou, tak ho její hlasité vrznutí bezpečně prozradí.

V přední části domu, směrem k naší továrně, na předzahrádce kvetou mnohé krásné květiny, mezi nimi například i skalní růže. Přes tu předzahrádku je solidní výhled směrem na golfové hřiště. Tedy je tam vlastně jediná jamka s greenem, dál za ním je potom rozvodna ENE a ještě dál naše továrna. Žaluzie na tuto stranu domu otevírám skutečně jen velmi výjimečně, přestože jsou prakticky po celý den ve stínu, výhodnější pro mě bývá otevřít okno koupelny či ještě lépe dveře kuchyně, tedy do té zahrady z druhé strany domu. Bez tak v obytné hale trávím jen velice málo času, cítím se tam v tom prostoru příliš osamocen. Pokud zrovna nepotřebuji psát nějakou korespondenci, či nemám nějakou návštěvu, většinou si jen udělám nutné práce v kuchyni a nebo pospávám. Jinak trávím ve svém domě poměrně málo času. Pokud zrovna nejsem v práci tak pobývám v našem klubu a nebo třeba u Kubánců.

Jsem tu také bez oné klasické verandy před vchodem do domu, to mi až tak moc nevadí a ani mi to nikterak nechybí. Zato vždy z večera, asi tak hodinku až půl hodiny před západem slunce, když si usednu venku na schody u vchodu, tak vidím na překrásné panorama hor vedoucích od Prazeiros na jedné straně, přes vodopády na Águas Claras po okraj na straně druhé. Hory na obzoru většinou krásně mění barvu podle toho, tak jak se zrovna mění jejich osvětlení vlivem odraženého světla z po obloze běžících mraků. Je to opravdu něco velice nádherného a nebývalého. To zase nemají jiní v ostatních domech. Je to také spolu s dveřmi do bývalé sběrný prádla jen jediný vchod do domu z východní strany a také jediné domovní dveře bez skleněné výplně, a to snad na celém našem sídlišti. Mé dveře jsou celé z eukalyptových prken. To je poněkud nevýhodné jenom přitom, když na vás někdo zabouchá a nevidíte potom kdo to vlastně za nimi je. Je to ale, to zase na druhou stranu, úplně stejná nevýhoda i pro nezvanou návštěvu, tedy to, že neuvidí zda zrovna uvnitř někdo je nebo není. Všechny ostatní domy mají bez výjimky vchody buď z jihu nebo severu, v každé ulici víceméně naproti sobě, přes malou verandu a s dveřmi v horní polovině prosklenými.

Zde mám rovněž zařízení i pravidelné uklízení bytu. Chodí mi sem uklízet jedna z domácích pracovnic místní prádelny. Vždy asi tak hodinu před polednem, když býváme někteří z nás doma z práce na vaření. Jakmile sem přijde, tak hned vytře všechny podlahy. Je dost ochotná a byla by snad schopna mi rovněž poumývat nádoby, jak se mi jednou velice ochotně nabídla, jen by mi ho umyla tím stejným hadrem, kterým před chvílí myla tu podlahu. Přitom, protože jak již řečeno pracuje v té prádelně, mi sama od sebe také nosí i čisté ložní prádlo, utěrky a ručníky, to vše by mi vyměnila rovněž nejraději snad každý den. Je to hodná a ochotná žena. Já ji za to odměňuji pokud možno v naturáliích. Žádné peníze jí bohužel nejsou vůbec k ničemu, nemůže si tady totiž za ně prakticky nic koupit. Dávám jí tedy za její práci vždy něco málo z potravin. Často mouku, rýži, fazole a někdy také když mám, tak masové kosti ze zabíjení, těch si vždy pro tento účel беру více než dost. Nejednou se spokojí třeba jen s nějakými cigaretami nebo i se zápalkami. Dost možná, že to zrovna ona mi sem občas posílá své děti s ovocem nebo zeleninou, já je mezi sebou totiž až tak dobře nerozeznám. To mi ale nijak nevadí, také i těmto dětem vždy platívám za ovoce nebo zeleninu z našich potravin, stejně tak jako jí za ten úklid. Někdy jim k tomu přidám, to když zrovna mám, i nějaké bonbóny. Jen opravdu ode mně velmi výjimečně chtějí peníze, dokonce si myslím, že si ani neumí pořádně stanovit cenu.

Otázka úklidů v našich domech tu mohla být oficiálně vyřešena už dávno, a to již na samém začátku existence naší přítomnosti ve městě. První naši experti nabídku ředitel Nuno z zajištění místních pomocnic do domácnosti velmi striktně odmítli a tím to také bylo vyřešeno, jednou už provždy. Po mém návratu se tím doma ještě chlubili a divili se přitom, že se nad tím třeba i někdo pozastavuje. Některé z příležitostí, jak je známo, se totiž nikdy více neopakují. Potom si musel každý z nás, bohužel, pokud tedy třeba chtěl, sehnat a také si dohodnout nějakou takovou pomocnici zcela sám. Bylo to ovšem jen pololegální a tiše trpěné ze strany vedení továrny. A v současnosti to bylo praxí v nějakých třech, nebo maximálně čtyřech našich domech. Ona ta původní nabídka ze strany Nuno počítala s tím, že by ty ženy byly zaměstnankyně továrny a my bychom si na ně jen tak trochu připláceli, abychom to neměli zase tak jednoduché a snad až příliš levné.

Piknik na Águas Claras

Jedním z těch dalších a skutečně velmi dobrých taktických tahů vedení místní továrny pro zlepšení naší povadlé nálady bylo to, že nám byl předložen návrh, a bylo to ze samého kraje března osmdesát tři, aby se uspořádal pro celou naši československou skupinu společný piknik v přírodě, jenom maličký kousek za Alto Catumbela v prostoru pod vodopádem Águas Claras. Stalo se to myslím až po návratu rodiny Nuno z Huambo. A ten termín kromě toho vycházel na docela příhodné datum, na úterý osmého března, tedy na svátek MDŽ. Tímto tedy vlastně všechny naše přítomné ženy dostávaly od Nuno i takový malý příjemný dáreček ke svému mezinárodnímu svátku.

Protože to už bylo v době po tom osudném přepadení hydroelektrárny v Lomaum a tak se všechny naše skupiny nutně potřebovaly nějak slušně rozptýlit, hlavně po těch posledních událostech, takže to v podstatě zapadlo do všeobecných současných potřeb. Nálada byla mezi námi v té době již skutečně velice mizerná, proto každý návrh takové mimořádné akce musel být mezi námi samozřejmě velice vítaný. A sám Nuno to jistě již také dobře věděl a věděl také naštěstí velmi dobře i to, jak z toho ven. Nakonec s jeho výjimečnými pravomocemi byl jediný, kdo to tu mohl trochu vyřešit nebo alespoň výrazněji zlepšit. Příprava celé akce ale šla tak trochu mimo mě.

V naší továrně se speciálně na tento mimořádný den připravil jeden traktor s velkou plochou vlečkou, s tak zvaným plátákem. Na něm se potom dopravily nadvakrát všechny věci a zároveň také i hodně lidí do prostoru pod ty vysoké kopce, na které tak dobře vidím od dveří mého domu, směrem na východ od Alto Catumbela. Ostatní z našich lidí a portugalských přátel si tam dojeli povětšinou osobními auty. Odvezlo se tam tehdy těmi auty a na traktoru vše možné, co bylo potřebné pro takový účel, všechny prostředky a pomůcky na vaření či ohřívání jídel a nápojů na ohni.

Bylo tehdy zrovna pěkné slunné a docela příjemně teploučké počasí, nálada všech účastníků tím byla také o mnoho lepší. Ze všech našich tří skupin tam tehdy nejely vlastně jenom dvě zdravotnice, byly to Jarka s Miladou, které měly svou obvyklou službu na Pôsto Médico, ale také třeba i já. Rovněž všichni tři kolegové pracující na ENE byli ten den v práci jako jindy. Jestli tam jeli všichni ostatní rodinní příslušníci nemohu posoudit, nebyl jsem schopen ještě vylézt z domu.

Pro mě to bylo, na rozdíl od ostatních, velmi jednoduché. Byl jsem po jedné slabší malárce a tak tedy ještě většinou ležím v posteli a přitom se nudím. Přihodilo se mi to tady vlastně už podruhé, to za celou dobu mého účinkování. Nemoc u mě většinou neměla nijak hrozný průběh, jen ta vysoká horečka byla dost nepříjemná, také bolesti hlavy a kloubů které to všechno doprovázejí nejsou nic radostného. Za tři dny se ale jako vždy horečky vytratily a už jsem mohl docela dobře chodit a po týdnu budu jistě úplně fit. Nakonec myslím že zítra, nejspokojeněji pozítří, asi půjdu do práce. Vůbec mě to doma samotného nebaví i když v továrně je v poslední době také řádná nuda. Tím že se nedají ani dělat pořádně ani údržbářské práce je vše v provozech totálně utlumené. Ani domácí nemají vlastně žádnou motivaci, k tomu se dá říci snad jen to, že si zřejmě ani dopady poškození Lomaum pořádně neuvědomují.

Všichni naši účastníci této akce si po svém návratu domů svorně pochvalovali, jaké to tam prý bylo pěkné. Akce takového rozsahu zde byla zrealizována poprvé a tak to byl zcela nový zážitek. Ono to místo bylo totiž vsazeno do krajiny tak, že to ani už snad nemohlo být lepší. Z jedné strany jsou všude dost vysoké hory a z druhé strany veliká planina posetá obrovskými kameny, sem tam roztroušenými po širokém okolí.

A po krátkém výstupu o zhruba sto padesát až dvě sta metrů nahoru nad úroveň krajiny pod kopci, k těm nejhezčím vodopádům z celé kaskády na Águas Claras, se ten výhled na okolí ještě výrazně zlepšil. Celá oblast městečka Alto Catumbela byla odtud vidět doslova jako na dlani. Když k si tomu všemu ještě přidáte skvělé počasí, které je v této době vždy ještě dosti teplé ale ne horké, co by jim tu víc mohlo chybět.

Já jsem to tam poznal již dříve, při našich několika předchozích výletech které tam dost často a pravidelně směřovaly. Dělali jsme si je vždy jak to jen bylo trochu možné. Stačilo si jen někdy o víkendů vzít, po nezbytné předešlé domluvě s Nuno a vedením skupiny, auto a nebylo už dál co řešit. Tato nutná domluva s Nuno byla důležitá hlavně pro bezpečnostní zajištění všech osob, které se toho konkrétního výletu zúčastňují.

Skupinka z našich řad se na takovou vyjížďku potom našla a to vždy velice rychle a snadno. Cestu k vodopádům na Águas Claras jsme si pochopitelně také vždy spojovali se zastávkou na Prazeires, v tamější továrně na zpracování ananasů, kam se od nás přijíždí okolo rozsáhlých plantáží těchto plodin. V samotné továrně nás domácí většinou velice ochotně pohostili ananasovým vínem, načepovali nám ho do pozinkovaného lavóru v laboratoři hned u brány, a my si na naši další cestu většinou ještě načepovali místní dobrou pitnou vodu. A pro ty z nás, kteří zde byli úplně poprvé, se vždy uspořádala malá exkurze do výroby a zpracování zmíněných subtropických plodin.

Takových nadšenců jako jsme byli my, kteří jsme přece jenom více toužili po poznání místních zvláštností a zemi jako takovou, zde nebylo mnoho, leč vždy se mezi námi nějakí našli. Já jsem čas od času také investoval do tohoto hobby a stálo mi to vždy za to. Proto jsem také nikdy nezaváhal, třeba když byla možnost odjet na nákup hovězího a nebo vepřů na nějakou farmu, byť by byla více vzdálenější Alto Catumbela. Vždy mi stálo za to, vypadnout odsud třeba jen na jeden jediný den. Nakonec se vždy z takového výletu dalo dovézt i něco do domu, něco do kuchyně nebo i nějaký suvenýr a to nebylo vůbec marné. Zkušenosti z míst, na kterých se dalo něco sehnat, včetně typů na osoby které měly přístup k různým pramenům se zde předávaly postupně od "starousedlíků" na nováčky docela pravidelně. On s vždy někdo pochlubil nějakým "úspěchem" ve shánění suvenýrů nebo nákupu zeleniny či ovoce a tak to šlo postupně stále dál, z jedné skupiny na druhou.

Vždy byly ty výjezdy pro mě něco a to nejen pro mě, co znamenalo přitom vidět další věci, něco z toho co tady u nás v oblasti městečka k vidění vůbec nemuselo a nemohlo být. Navíc to byla pochopitelně i další skvělá změna ze všedního života na našem sídlišti. V tom jsem vždy spatřoval velkou výhodu elektrikářů kteří vyjíždět z Alto Catumbela dokonce museli. Jenom bylo naší velkou škodou, že již nebylo možno pořádat takové akce jako v dobách z úplných začátků působení československé skupiny v Alto Catumbela, kdy se jezdívalo na sever země k vyhlášeným Vodopádům Duque de Bragança, nacházejících se až v severní části provincie Malanje.

Stejně tak jako podobné výlety do nejjihujší přímořské provincie Moçamedes⁵⁸, kde byla kromě jiného už také i rozsáhlá poušť. Vlastně právě tam začíná Namibijská poušť vedoucí na jih do Namibie kde přechází do pouštního útvaru Kalahari, a pokračuje stále podél pobřeží Atlantiku až k hranicím JAR. Tak tam například roste Welwitschia mirabilis, zajímavá rostlina která se vyskytuje jedině tady v této oblasti. Kromě toho zde ještě žijí volně a svobodně velice zajímavé prapůvodní nebantuské angolské kmeny, jako jsou Cuissis nebo Vatua, oba dva patřící mezi nejsevernější Bushmany. Vyskytuje se zde rovněž různá divoká zvěř, která třeba zase nežije v severních oblastech země.

58 - nejjihujší přímořská provincie, dnes Namibe

Také se už dříve pořádaly krátké výlety směrem do vnitrozemí, jako třeba do hlavního města sousední provincie Huambo. To prý mělo být ještě za Portugalců přeměněno na nové hlavní město „Zámořské provincie Angola“, takto se tato země tehdy oficiálně jmenovala. Dokonce už se začalo užívat docela nové jméno pro toto město a byl to název Nova Lisboa. Město Huambo, které je centrem vůbec nejlidnatější oblasti Angoly obývané hlavně lidem Ovimbundu, nejpočetnějším kmenem země, je prý také baštou a velkou oporou nejsilnějšího protivládního hnutí UNITA. Většina z členů této organizace se údajně rekrutuje z tohoto velkého středoangolského kmene. Jenže to už se také možná trochu opakuji, jenže to jsou věci, které mi tehdy v hlavě ležely po celou dobu.

Rovněž přírodní rezervace Quicama byla také vzpomínaným cílem několika výletů v minulosti. Tento národní park ležící sto kilometrů směrem na jih od hlavního města Luanda, rozprostírající se až ke břehu moře skutečně velice krásný hlavně díky dobrému a kvalitnímu zatravnění, které způsobuje blízkost velkých řek Cuanza a Longa, řek které tvoří jeho severní respektive jižní hranici. Park oplývající velkým množstvím divoké zvěře včetně obrovských slonů, to byl jeden z dalších klenotů skvělé angolské přírody. Přírodních rezervací a parků je tu v zemi jistě mnohem více, jen je ale, a to opět bohužel, nelze zcela volně navštěvovat pro tu známou nejistou bezpečnostní situaci v zemi. Sám ředitel Nuno nám o nich jednou v našem klubu udělal zajímavou přednášku, včetně informací o různých druzích zvěře, která se v nich vyskytuje.

Sami Angolané jsou vždy nejvíce hrdí, a je to asi také právem, na antilopu vranou, kterou považují za své národní zvíře. Však ona angolská forma této velké antilopy je skutečně velice pěkná, pěkně roslá a vybarvená. Vždyť také mají hlavu samce právě tohoto zvířete angolské státní aerolinie TAAG ve svém oficiálním znaku. V Angole je také z pochopitelných důvodů dosud volně žijící divoká zvěř dlouho a tradičně lovena. Rozhodně tu lidé s lovem zvěře asi měli velice dobré zkušenosti. Jenom mi ty jejich místní lovecké výpravy připadaly poněkud více než chaotické. Na můj vkus to bylo vždy velmi mnoho lidí a psů pohromadě, tedy poměrně velké společenství lidí a zvířat, tím pádem také mnoho hluku a celkový výsledek lovu byl podle toho, byl hodně chabý. Alespoň tak jsem to zde v nejbližším okolí mohl pozorovat. Když vyrazili místní na lov tak to bylo několik set lidí a psů pohromadě.

To už nám běží náš poslední týden zde v Alto Catumbela, poslední týden aniž bychom o tom vůbec někdo z nás věděli. Ten můj poslední týden v Alto Catumbela byl sice vlastně do poloviny ve znamení zotavování se po slabší malarické horečce, kterou jsem onemocněl již koncem minulého týdne. Její skutečně jen poněkud slabší průběh mi sice dovozoval po pouhých třech dnech vyjít si ven a po dalších pěti zase do práce. Celkově jsem však na sobě oslabení těla ještě poměrně hodně pociťoval. Na druhou stranu ale, při nemožnosti řádné práce v provozu nebylo vlastně kam pospíchat.

Neměl jsem tu horečku poprvé a tak již dobře vím jaký mohu očekávat průběh. Víím také, že ještě pár dnů budu slabší, ale za týden bude vše při starém a budu již zcela fit⁵⁹. Chodím již od čtvrtka zase normálně do práce, tak jako všichni ostatní z nás, pouze na ranní směnu. Těšil jsem se po nemoci docela už i na to. Není to totiž vůbec žádný med, jen tak se povalovat doma, zvláště když jsem zde v celém domě docela sám. Daná situace s elektrickou energií nám zatím nedovolí dělat vůbec nic jiného než jen to, že jsme prozatím opětovně zavedli vzdělávací kurzy pro domorodou obsluhu celulózky, tedy zejména pro angolské techniky a předáky pracující na našem středisku. To Lumír spolu s Peterem už před časem připravili jakési osnovy výuky z technických předmětů jako jsou matematika, fyzika, chemie a technologie vaření, třídění a bělení celulózy.

59 - bere po tři dny útočná dávka a potom horečka a slabost ustupuje

Máme to mezi námi rozdělené, vyučují hlavně oni dva, nakonec jejich vysokoškolské vzdělání je k tomu pochopitelně předurčuje poněkud více nežli mě. Já za ně jenom někdy supluji a nebo jim pomáhám při vyhodnocování kontrolních testů. Je to ale trochu otravné a to zejména proto, že absolventi našich kurzů neudrží příliš dlouho nové informace v paměti a proto se musí věčně dokolečka začínat znovu a znovu. Minimálně provádět opakování jednotlivých výkladů tak, aby jim v těch jejich kudrnatých hlavách něco z toho uvízlo. To jsme si už s Lumírem jednou vyzkoušeli. Je to pro nás ale vždy dobré, alespoň na zabití času, který tu nyní utíká opravdu velmi pomaloučku. Nuno a Emil ale na ty kurzy tlačili, bez ohledu na výsledky. Přitom nevím zda to nebyla pouze iniciativa samotného Emila který se tím chtěl zavděčit vedení.

Také se v poslední době dosti často bavívám s lesníkem Mafuilou, který ze mne stále tahá mé italské pantofle. Ví také velmi dobře, že to mám za pár a chce si tak k něčemu potřebnému pomoci. Ono kromě toho, tak jak se pomalu přibliží něčí definitivní ukončení zdejšího pobytu, tak se o něho čím dále tím více zajímají místní lidé. Je skutečně velmi zajímavé jak se tu o nás všechny informace snadno šíří. Vždy se dá odkoupit od každého našeho odjíždějícího hodně různých věcí které třeba nechce vozit sebou nazpět a proto je může odprodat, či prostě zde ponechat. Je tu pro mě po tom nečekaném odjezdu Kubánců trochu prázdno, nemám se s kým a čím pořádně zabavit. Ostatní sólo chlapy tvoří tři větší party, rozdělené podle toho jak spolu bydlí a i úplné rodiny jsou nyní spíše uzavřené do sebe.

S tím odprodejem věcí záleželo skutečně vždy jen na tom, kdo a jak se pro jakou variantu rozhodl. Velmi často se ovšem věci odprodávaly jen tak mezi námi a tím se vlastně stále udržoval, či spíše lehce zvyšoval dobrý standard vybavení všech našich domů. Přesto zde byly také mnohé případy, kdy náš expert těsně před odjezdem vše odprodal některým ze svých oblíbených Angolanů z továrny. S tímto jsem nakonec počítal také i já, a protože se můj pobyt blížil čím dál tím více ke svému konci, mám už dopředu spočítáno, že odtud budu odjíždět buďto v úterý desátého, nebo maximálně za týden sedmnáctého května. To vše znamená, že mi tu zbývá ještě okolo devíti týdnů pobytu. Pokud to nedopadne kvůli zničenému Lomaum ještě trochu jinak. Kromě toho má ten odjíždějící poněkud jinou motivaci a spíše se už jen pomalu vyrovnává s odjezdem a bilancuje svou celou zdejší misi.

Mafuilovi jsem proto jen řekl, ať mi zatím sežene několik set gramů marihuany a potom, že se budeme spolu bavit o mých botách. Věděl jsem bezpečně, že přístup k těmto věcem díky svému více než volnému pohybu po okolí města má. Bylo lepší mu říci o větší množství a potom ustoupit a vzít si méně než naopak. Skutečně mi brzy tak něco k padesáti gramům donesl. Domluvili jsme se spolu na tom, že mu tedy boty prodám a on mi k tomu dodá ještě jednou tolik trávy, kolik mi už jednou předtím přinesl. Marihuanu docela běžně kouřili dělníci i v továrně, často při průchodu ve spodní části technologických partií celulózy byl cítit typický pach po kouři z této plodiny. Někdy se z temných zákoutí vynořili s provinilým úsměvem dva tři dělníci a rychle se odebrali na svá pracoviště.

Dohromady by mi prodej všech mých věcí, které jsem nechtěl vézt sebou nazpět, vynesl ke stovece tisíc kwanzas. Myslím si o tom totiž to, že se musejí udržovat určité ceny a to jak pro naše další experty, tak pro místní podmínky. Bylo by to jistě velice jednoduché, prostě rozdat vše co člověk má a odjet odtud definitivně pryč. Jenže by tím jistě nevznikl vůbec žádný důvod pro domácí obyvatelstvo, jakkoli se o své vlastní pohodlí nějak lépe postarat. On skutečně nikdo nemá získávat nic jen tak, zadarmo a příliš lehce. Nakonec i v práci se ke mě chovají téměř všichni místní pracovníci většinou už tak, jakoby předpokládali, že jim ode mne těsně před odjezdem také kápne nějaká pozornost. Mají to myslím už dávno vyzkoušené a velmi dobře vědí, že to tak funguje vždy a bez chyby.

Jenom náš Venancio Canale, to je opravdu skutečně lenoch non plus ultra a nechce si snad žádný dar zasloužit ani jedinou kapkou svého vlastního přičinění. Lumír ho kupříkladu jednou požádal o to, aby mu vyrobil nějakých pět funkčních domorodých šípů. Jenom prostě chtěl, aby byly zcela originální, vyrobené rukou Afričana a také to, aby si Venancio těch dvě stě cigaret, které mu za ně slíbil, nějakým způsobem zasloužil. Jenže ten lenoch nebyl schopen ty šípy ani udělat a tím pádem mu je ani přinést.

Lumír mu proto později, pro usnadnění práce, nechal udělat kovové hroty v místních mechanických dílnách a donesl mu je. Ale ani potom se však kýžených originálních šípů nedočkal a milý Venancio nadále raději statečně somroval cigarety od nás, od expertů. Hlavně od těch úplně nových kteří ho ještě tak dobře nepoznali a nedokázali mu rázně odmítnout. Bylo to pro něho vždy o mnoho snazší než se o něco postarat vlastním přičiněním. Na mě se dokonce dlouhou dobu zlobil, když jsem přestal kouřit a nadále sebou cigarety do práce nenosil.

Než přišla UNITA

Tak a je tu konečně zase jednou pátek. Dnes je jedenáctého března a píše se rok tisíc devět set osmdesát tři. Pátek, který tak jako poslední pracovní den v týdnu nebývá pro nikoho z nás co pracujeme v CCPA takovým jaký je každý jiný. Je to asi hlavně proto, že je pro nás v továrně stanovena na ten den o celou jednu hodinu kratší pracovní doba, než bývá v ostatních pracovních dnech. Nevím proč máme stanovenou týdenní pracovní dobu 44 hodin! Možná také i proto je námi nejvíce očekáván. Hned po úterý, kdy nám sem chodí pravidelná pošta, skutečně ze všech dnů nejvíce čekáme na pátek. Možná, že to je také i proto, že nejpozději tento den v týdnu doveze tovární kamion další zásilku čerstvého piva ze sousední provincie Huambo. Prostě pátkem už začíná každý následný víkend a to je určitě také jeden z těch příjemnějších okamžiků v týdnu, okamžik na který se tady většina našich lidí těší. Nakonec toto myslím vždy platívalo i u nás doma v Československu. Každý víkend býval pro nás i tady ve znamení očekávání celkové pohody a užívání si.

Dnes tedy jedeme, tak jako každý jiný pátek předtím, z továrny už v pět hodin odpoledne, čili ještě za plného denního, respektive slunečního, světla. A tak jako vždy, následuje pro mě taková ta běžná příprava na dnešní, většinou velmi dlouhý, večer v našem klubu. Znamenalo to pro mne především si předvarit něco k jídlu na následující sobotu a neděli. Tak to vždy dělávám hlavně proto, abych nemusel potom o víkendu dopoledne ztrácet drahocenný čas a mohl si ráno po oba dny o trochu déle pospat. Tento způsob předpřípravy jídel zde praktikují mnozí z nás kteří tu jsme samotní bez rodin, a je to většinou hlavně v rámci svého osobního pohodlí. Nakonec nyní už je to také nutné i pro současnou složitou situaci s dodávkou elektrické energie, které se nám většinou nedostává. Bylo třeba její spotřebu pokud možno rozložit do většího časového úseku.

Mezi tím, ještě než jsem vlastně vůbec započal s tím vařením, přišla za mnou ke mně domů jedna má známá místní učitelka, jak už jsem se nejednou zmínil, z té školy stojící naproti přes ulici před domem. Přišla s jednou svou kámoškou a přišla sem za mnou, tak jako již po několika předtím, přesvědčit mě definitivně o tom, abych už jí konečně prodal svůj fotoaparát zenit. Také i ona pochopitelně velmi dobře věděla to, že se můj pobyt tady rychle chýlí ke konci a že již velmi brzy odjedu na trvalo domů a mohu tady proto zanechat spoustu, a možná že zrovna i pro ní, užitečných věcí. Tento pohyb domácích lidí v okolí expertů zakončujících svůj pobyt byl vždy velmi intenzivní. Kroužili okolo nás skoro jako supy nad umírajícím zvířetem v savaně. Na jednu stranu je to dobré na to, zbavit se nějakých přebytků věcí, na druhou stranu je to stav vyvolávající v hlavách odjíždějících značnou nostalgii a mírný zmatek. Určité znaky nervozity byly k zaznamenání snad u všech odjíždějících.

Poseděl jsem tedy s oběma děvčaty skoro jednu celou hodinku u kávy a cigaret, které tehdy vlastně pokuřovaly už jen sami dvě a pokecali jsme si přitom o všem možném. S místními to bylo vždy takové odpoledne dotazů a odpovědí. Oni se opakovaně ptávali na to jak žijeme doma, a dá se říci, že některé jejich otázky opravdu dokázaly zaskočit. Dohodli jsme se během té hodinky s tou učitelkou, kromě pevné ceny také na tom, že si pro ten můj zenit může přijít asi tak za pět či šest neděl a raději už sama. Nebylo vůbec dobré do žádného z obchodů s místními lidmi zatahovat ještě nějaké další nezainteresované osoby, ať z naší strany či z domácích. Většinou tu mezi námi platilo jednoduché: "Čím méně očí ten který obchod vidí, tím lépe pro obě strany." Cenu fotoaparátu jsem si odvodil od průměrné ceny hodinek a dostupnosti toho sortimentu. Stanovil jsem ji po předchozí konzultaci s některými kolegy na 37.000 kws. Ona

ji přitom bez výhrady plně akceptovala. Ještě mi přitom tvrdila, že většinu peněz už má, ale že bude hodně šetřit aby dala dohromady rychle i ten zbytek.

Mně tady, jak jsem se již také zmínil, zbývalo do úplného konce kontraktu ještě nejméně devět týdnů pobytu a tak jsem si ho chtěl pochopitelně ještě trochu užít i pro sebe. Měl jsem konečkonců dobře po pěti volných nenaexponovaných kinofilmech, jak černobílých tak i barevných a rovněž i diapozitivů. Zbývalo mi tedy relativně až dost volného materiálů na vlastní fotografování, to abych měl odtud něco na památku domů. Zbytek filmů bych zřejmě nechal i s tím fotoaparátem té učitelce. Ovšem ale už jen o pár dnů později jsem litoval toho, že jsem jí ho alespoň nepůjčil na zkoušku, mohl jí tak skutečně zůstat navždy, neboť já jsem o něj potom beztak definitivně přišel. Ona totiž mohla mít něco, po čem tak moc toužila, a velice pochybuji o tom, že se jí ještě někdy podařilo nějaký jiný fotoaparát v životě získat. Pokud se nedostala někam pryč z Alto Catumbela, tak tam si ho jistě neopatřila.

A když potom ty dvě holky konečně odešly domů, tak já musím honem rychle máknout na dodělání všech těch již jednou vyjmenovaných, běžných typicky pátečních činností. Ještě jsem si také musel, kromě toho všeho, honem rychle dojít si do našeho klubu a vyfasovat si tam svůj pravidelný týdenní přiděl piva a každodenního chleba. Ten chleba si v klubu objednáваме dlouhodobě dopředu, stejně jako přiděl piva je to věc kterou si nikdo nemění, není k tomu žádný důvod. Jeden dobrovolník z našich řad pro něj pravidelně denně, s výjimkou neděle, po osmnácté hodině jezdívá na Bairro Três do místní pekárny. Rozdává se vzápětí před klubem na terase a u toho asistuje, rovněž dobrovolně, vždy jedna manželka některého z kolegů. Potom si ještě udělám k večeři vejce na slanině, což zapiji čerstvým pivem. Večeři volím vždy buď takto, nějakou jednoduchou rychlovkou, nebo si udělám oběd tak, aby z něho ještě jedna porce zbyla a tu si večer prostě jenom přihřeji a sním.

Dál už jen rychle rozvařím na plynovém vařiči polévku a nachystám si do remosky vepřové maso na noční pečení, zatím si ho ještě schovám nakořeněné na odležení do lednice. Upěci si ho však budu muset až někdy později v noci, to až se zcela zklidní život na obou našich ulicích a následně tím i částečně klesne celková spotřeba elektrického proudu. Pečení v remoskách nebo elektrických troubách je mezi námi dohodnuto na dobu po dvacáté druhé hodině. To ale nejdříve! Dodávka elektrické energie pro nás tu je stále jen z jednoho malého záložního agregátu a tak se to potom kombinuje jak se jen dá. Brambory si k němu uvařím zase na plynovém vařiči zítra dopoledne, či spíše až během poledne těsně před konzumací oběda. Tam našťestí nijak omezen nejsem. Plynů není také bůhví kolik, a výměna prázdné bomby jde většinou dobře bez nějakých potíží.

Většinou tu platí nepsaná, ale všemi docela respektovaná, dohoda o silně zredukované spotřebě elektrické energie, jen na tu nejnižší možnou spotřebu. On ten nový agregát má maximální výkon opět jen padesát kilowatt jako ten předchozí a všech domů z něho napájených je zde na sídlišti přes padesát. V každém domě je podle dohody povolena maximálně jedna či dvě žárovky a všude hlavně nutná lednice. Remosky ale hlavně elektrické trouby je v podstatě mezi osmnáctou a dvacátou čtvrtou hodinou večer zakázáno používat. Ale i během dne je vždy lepší se raději mezi sebou dohodnout, kdo bude kdy péci, stejně jako se přes den nemá vůbec svítit, tak jak to bylo obvyklé v dobách kdy Lomaum provozovalo.

Našťestí ty ty elektrické trouby, tedy ty asi největší žrouť elektriky, jsou snad jen tři. Remosek je tu sice o mnoho více, ale ty zase mají daleko menší spotřebu energie. Jindy, za normální situace v zásobování proudem, si docela běžně svítíme jak na terasách, tak i v halách domů, a to po celý den i noc. Nyní to však už tak docela nejde. Šetřit musíme v této situaci opravdu všichni a všude, horší je snad už jen to, že nám potom ani běžné pouliční osvětlení nefunguje, tak jak to

tu bývalo zvykem normálně. A tak v noci při pohybu na našich ulicích, i přes neustálé přítomné hlídky ODP, poněkud chybí pocit bezpečí. Ale zpět k tomu co řeším, polévka se mi pomalu vaří a já mohu dělat jiné věci.

Nachystat se na dnešní večer do klubu. Celá vlastní příprava do našeho klubu pro mne proto představuje převléknout se z pracovního oblečení, omýt se mezi převlečením vodou z kanystru na zahradě a také se oholit. A zase to jednou беру úplně vše, tak jak to tu občas udělám, tedy i s knírem komplet. Na té zahradě se myji proto, že tam mohu nacákat jak chci a nemusím dál už nic po sobě uklízet. Teď když neteče voda z vodovodu je opět výhoda neprůhlednosti živého plotu zřejmá. Mám tu takovou malou soukromou přírodní sprchu. Vodu na mytí si většinou přihřeji na plynovém vařiči, i když její teplota je skoro k přímému použití. Já jsem jen na teplotu vody trochu choulostivější a mám raději na mytí spíše teplou než studenou. Potom co jsem si nechal upravit koupelnu by šlo docela dobře ocákat se tam, ale ve finále bych ji musel beztak vytrít. To si raději počkám, po neděli zase přijde každý uklízečka a ta mi vždy vytré celý byt.

Potom si ještě mezi doděláním a dochucením polévky vykourím jednu dobrou marihuanovou cigaretku, z té Mafuiloovi dodávky a dám si k tomu také velké kafe. Po zde nejčastějším nápoji kávé následuje ještě jedno studené pívko, dnes je opět čerstvé a takže mi obzvláště velmi chutná. Marihuana mi ale vyvolává velice silné sluchové halucinace. Zdá se mi totiž potom, že až sem ke mě, jakoby přes dveře a zeď domu, doléhaly nějaké lidské hlasy. Slyším je odněkud z prostoru až za Bairro Três a jen jim nerozumím! Ovšem jak velmi příznačné to je pro zítřek to ještě netuším! Vyjdu si proto ven před dům a potom sejdu ještě dál až na ulici, ale ani zde vůbec nic neslyším a pochopitelně také, že tu ani nic zajímavého nevidím. Vracím se tedy nazpět do domu abych pokračoval v běžných činnostech.

A protože můj čas pravidelného odchodu do každodenní večerní klubové společnosti už pomalu nastal, tak si ještě ve vodní lázni trochu vychladím polévku, nežli si ji na zítřek uklidím do lednice. Přestože si nyní dovážíme i vodu tak mi to nepřijde jako nějaké mrhání, protože musím mít i něco na splachování do WC. Málo znečištěnou vodu si pro ten účel slévám do jednoho kbelíku. K tomu jsem si dal další, ale teď už raději jen poloviční balení z trávy, byl jsem totiž zvědavý na to, co to udělá s těmi hlasy. Protože se ale už nic dalšího neozývá, tak už jen letmá kontrola zda je v bytě vše dobře zajištěno, a pak už honem mažu zadem, přes zahradu, za naší každodenní kulturou do klubu na Rua Checa.

V našem klubu je v poslední době živo snad jenom tehdy, když tam začne Pepan dělat ty své obvyklé šašárny, jako je například to jeho kouření osmi až deseti cigaret najednou a tak podobně. Přitom vždy se smíchem vykřikuje otrěpanou hlášku, že jeho jmění je k neutahání. Dnes se také scházíme u, v poslední době dost obligátních, žolíků spolu s Emilem, Pepou a Daliborem. Věna s tou svou stálou a obvyklou partou zase válejí své věčné a nesmrtelné přesky. Každý z nás si vždy pochopitelně volí k zábavě to, co mu ze všeho nejlépe vyhovuje. Další parta jen tak klábosí a u toho hraje kostky.

Je tu také kapku pusto i proto, že se navíc koná, a zrovna právě dnešní večer, jedna soukromá oslava narozenin. Je to právě v tom domě, kde jsem bydlel před posledním přestěhováním na současnou osmičku, a tak potom ta oslava poněkud odčerpala docela velkou část z jindy pravidelných návštěvníků klubu. Toto oslavování v soukromí se tu opět objevilo po delší době a nevěstilo pro nás všechny vůbec nic dobrého. Muselo totiž zákonitě vést k ještě většímu rozdělování už tak delší dobu nekompatní skupiny. A dnes to byla právě jedna ta novější část papíráků, která se tak trochu separuje od zbytku skupiny. Kromě toho si shodou okolností pár dalších lidí udilo maso v jedné ze dvou existujících udíren zde na sídlišti. To maso se přitom muselo hlídat nejen kvůli dobrému využití, ale hlavně také proto, aby třeba nebylo ukradeno,

což se tu už také několikrát stalo. Ona vůně čerstvě uzeného masa se totiž nese strašně daleko a odolat jí je někdy tak těžké. Na trhu se maso běžně koupit nedá a tak "malá domů" byla dobrým počínkem. Tedy v případě pokud to vyšlo.

Díky tomu, že jsem si asi té trávy pískl poněkud moc najednou, přestávám v kombinaci s několika vypitými pivy jednu chvíli absolutně vnímat smysl hry jakož i její logiku. Konečně i ta v posledním týdnu překonaná malárie na tom také mohla mít svůj podíl. Nechávám tedy toho hraní a dál se bavím chvíli jen tak s některými přítomnými. Ještě před necelými dvěma měsíci bych se pravděpodobně asi sebral a odešel bych ještě na chvíli podívat se do klubu ke Kubáncům, jenže teď už vlastně není kam jít a tak se po jejich odjezdu dosti často nudím.

Nakonec i Portugalec Crispim odtud před dvěma dny nečekaně odjel na služební cestu do Luandy, takže i další potenciální partner na nějakou slušnou zábavu je právě pryč. Nejsou zde v klubu kupodivu ani žádní z domácích šéfů, ani Nunovci ani Tony. Je dost možné, že byli pozváni na tu oslavu narozenin. Já si jdu tedy mezi tím ven, jen tak na vzduch, a tak se trochu vzpomínám na toho mariánského opojení. Zašel jsem si také domů a začal si krátce po desáté hodině večerní v remosce pomalu péci to připravené vepřové maso na svůj zamýšlený sobotní a nedělní oběd. Musí se u toho vždy sledovat jak zapůsobí zapnutí spotřebiče na intenzitu světla žárovky. Po výraznějším poklesu bych musel remosku ihned vypnout a opakovat pokus asi tak přibližně za půl hodiny. A protože vše dobře dopadlo nechávám maso péci.

Chodím vždy mezitím na malou chvíli zpátky do našeho klubu, dát si jedno pivo a pokecat si trochu s těmi přítomnými kteří tu zbyli, tímto neustálým pendlováním mezi klubem a domem se už také trochu unavím. Maso je po hodině a čtvrt prakticky hotové a to je už také čas jít se dnes vyspat. Nakonec uvidíme co nového nám přinese zítřek. Spát jdu víceméně až něco málo po půlnoci. Ale to už je vlastně sobota, dvanáctého března osmdesát tři. Všude kolem na sídlišti i ve městě je absolutní klid.

A zatím někde tam v těch okolních vysokých kopcích, a jim přilehlých rozsáhlých lesích, ležících doslova přímo nad usínajícím městečkem Alto Catumbela v oblasti Águas Claras, se pomalu a zvolna připravují bojovně naladěni vojáci UNITA, k přepadu již téměř spícího města. Města, které vlastně už někdy před necelými dvěma měsíci zcela ztratilo svůj význam tehdy zničenou přehradou v Lomaum. Města, které hned brzy z rána dostane další ránu z milosti, ránu v podobě odvěčených Čechoslováků, Portugalců a jejich rodin. Nikdo z budoucích zajatců ale zatím ještě neví, nikdo vůbec nic netuší! A jak by mohl, celé město totiž v klidu odpočívá před nastávajícím víkendem.

L.Sazeček Brno V. - VII.1996

OBSAH

1. Na úvod	3
2. Příprava na odjezd	5
3. O čem se doma nemluvílo	12
4. Směr Angola	18
5. Provincie Benguela	22
6. Alto Catumbela	29
7. Companhia de Celulose e Papel de Angola	38
8. První velký odjezd	43
9. Klub na Rua Checa	48
10. Pôsto Médico	54
11. Vánoce v Africe	59
12. Výlety k moři a do okolí	64
13. Dovolená v ČSSR	73
14. ENE - Angola střed	78
15. Rua Cubana	86
16. Piscina a hřiště	89
17. V dalším domě	92
18. Piknik na Aguas Claras	98
19. Než přišla UNITA	102

Lubomír Sazeček
ZAJATI V ANGOLE
“Než přišla UNITA“
Pro E-shop
ISBN

Lubomír Sazeček - narodil se 30.1.1950 v Lukavci, okres Litoměřice. Od roku 1970 pracoval v SEPAP Štětí odkud byl v rámci mezinárodní dohody o technické pomoci v roce 1981 delegován do Angolské Alto Catumbela. Alto Catumbela byla dne 12.3.1983 přepadena protivládní UNITA a všichni Čechoslováci včetně Portugalců byli vzati do zajetí.

Potom museli absolvovat 1320km dlouhý pochod přes sedm provincií a následně byli dopraveni na hlavní základnu UNITA.

Po 110 dnech byla propuštěna většina z nich. Děti, ženy a sedm nemocných mužů. Zbývajících 20 muselo na své propuštění celý rok čekat!

Jak to fungovalo v Alto Catumbela, jak se tam žilo a pracovalo do osudného přepadu to vše je obsaženo v tomto díle. Druhý díl Zajati v Angole „Přepadení a pochod“ popisuje cestu na jih, závěrečný díl Zajati v Angole „Rok v buši“ dobu kterou muselo těch dvacet nedobrovolně na jihu Angoly strávit. Po 25 letech autor absolvoval cestu do Angoly aby tam s panem Mančuškou zdokumentoval to co se tam tehdy stalo. Tento díl se jmenuje Zajati v Angole „Po ,25 letech“!